

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

«АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД»

МАТЕРІАЛИ

**III Міжнародної науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

14-15 травня 2020 року

Науково-дослідна лабораторія
«АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА
ДОСЛІДНИКА»

Суми 2020

Ministry of Education and Science of Ukraine
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko

ACADEMIC CULTURE OF THE RESEARCHER IN THE EDUCATIONAL SPACE: EUROPEAN AND NATIONAL EXPERIENCE

MATERIALS

**II International Scientific and Practical Conference of
applicants of higher education and young scientists**

May 14-15, 2020

Scientific Research Laboratory

**«Academic Culture of the
Researcher»**

Sumy 2020

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол №11 від 25 травня 2020 року)

Рецензенти:

Семеніхіна О.В., доктор педагогічних наук, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка);

Шейко В. І., доктор біологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи (Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка).

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 14-15 травня 2020 року) / за ред. О. М. Семеног. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. .Макаренка, 2020. – 194 с.

У збірнику представлено узагальнені результати досліджень учасників III Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід». Проблематика наукових розвідок: академічна культура і доброчесність, академічна комунікація, мовленнєва особистість дослідника, інфомедійна грамотність, актуальні проблеми досліджень у галузі лінгвістики, літературознавства, соціальної комунікації, професійної освіти.

Academic culture of researcher in educational space: European and national experience Proceedings of the Third All-Ukrainian scientific conference (Sumy, May 14-15, 2020) / edited by O. Semenoh. – Sumy: Publishing: Sumy State University named after A. Makarenko, 2020. – 220 p.

The collection presents the generalized research results of the participants of the III International scientific and practical conference of higher education applicants and young scientists "Academic culture of a researcher in the educational space: European and national experience". Problems of scientific research: academic culture and integrity, academic communication, speech personality of the researcher, infomedia literacy, current research problems in the field of linguistics, literature, social communication, vocational education.

The materials are published as part of the EU project which is funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the authors and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ЗМІСТ

Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід.....	6	
РОЗДІЛ 1. АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА. АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ		
Лянной Ю. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка – один із найбільших науково-методичних і культурних центрів Сумщини і Слобожанщини	9	
Ячменик М. Академічна доброчесність – основа якості освіти: досвід Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка	12	
Черепанова С. До питання методологічної культури сучасних «суб’єктів наукової діяльності»: організаційний та методологічний аспекти	16	
Лукьянов Д. Научные коммуникации: выводы на основе опыта использования социальной сети researchgate	20	
Семенов О., Громик Ю. Етноспецифіка концепту <i>освіта</i> (на матеріалі прислів’їв українського та білоруського народів)	25	
Давидова І. Формування академічної культури в контексті європейських практик: досвід Фінляндії	31	
Трофименко А. Академічна доброчесність як фундаментальна складова підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін	37	
Авраменко В. Академічна культура дослідника в закладах неформальної (позашкільної) освіти	40	
Біличенко О., Колган О. Модель формування соціально-комунікативної культури особистості майбутнього філолога	43	
Криськів М. Складові мовленнєвої особистості дослідника.....	49	
Будянський Д. Сугестія педагогічного голосу як важлива складова риторичної культури викладача-дослідника	57	
Самохвалова І., Мельник С. Складові мовленнєвої культури викладача	62	
Герман В. Роль курсу "Типомогія помилок" у формуванні інфомедійної грамотності філологів: інтегративний підхід.....	65	
Шарова Т. Цифровий формат освіти та комунікація: огляд онлайн курсів	72	
Громова Н. Медіаграмотність у структурі професійно-методичної компетентності вчителя-словесника.....	78	
Шамунова К. Формування медіакомпетентності у майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.....	82	
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА.....		86
Пежинська О. Ways to create french toponyms derived from anthroponyms.....	86	
Яблонський М. Функції соціальної та політичної реклами (на матеріалі часопису «Нові дні» у 1960-х рр.)	89	
Гандзюк О. Специфіка вираження іменного складеного присудка в повісті Анатолія Дімарова «На коні й під конем»	94	
Накашидзе І. Засоби характеротворення у художньому творі: теоретичний аспект	99	

Матвієнко В. Документальна література в сучасному дискурсі	105
Куманська Ю. Вплив літератури для дітей на формування принципів екологічної взаємодії (на матеріалі оповідання Олеся Ільченка «У кого ріжки найкращі»)	110
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ФАХОВОЇ ОСВІТИ.....	117
Прокопенко І., Тітунова В. інформаційна компетентність як важлива складова становлення сучасного фахівця.....	117
Омельяненко О. Text mining як перспективна технологія бізнес-аналітики: лінгвістичні особливості та практичні аспекти	122
Степанець М., Василега П. Реалізація навчального змісту засобами електронних освітніх ресурсів	127
Авраменко Н. Освітній контент як засіб забезпечення ефективної підготовки майбутніх лікарів-іноземців	131
Levenok I. Ukrainian language competence of foreign medical student: the results of formation at the discipline “Ukrainian (as a foreign language)”	135
Усманова О., Корицький О. Спортивна журналістика крзь призму особистості.....	136
Корицька Г., Подлесна І. Тренінг як освітня траєкторія розвитку педагогічної майстерності вчителя на міжкурсовому етапі.....	143
Калашник С., Крикуненко Ю. Майстер-клас як ефективна форма поширення педагогічного досвіду.....	149
Пономаренко Н. Прагматична складова мовленнєвої компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики	152
Сьоміна А. Мовленнєвий аспект підготовки майбутніх бакалаврів із документознавства	157
Auelbekova U. N. Cross-cultural features of translation of the text based on the kazakh and english religious set expressions and idioms with numerative seven.....	162
Шупик Т. Авторська казка як засіб розвитку творчого потенціалу дошкільника	10369
Tolendiyeva K. M. Of traditional teaching techniques with internet-based resources.....	173
Новіков В. Документознавча компетентність керівника закладу професійної освіти: сутність і складові	177
Соколова Г. Концертний виступ – важливий етап розвитку учня-піаніста	181
Пахомов Ю. Становлення дитячих духових оркестрів у культурному просторі України.....	185
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	190

**АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД**

14 -15 травня 2020 року в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка на базі кафедр української мови і літератури, педагогіки та інформатики відбулась III Міжнародна науково-практична конференція "АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД". Програма конференції відповідає проекту Jean Monnet Module «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів», який виконується в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка (<https://jmm.sspu.edu.ua/>) за Програмою Еразмус+ Європейського Союзу.

В умовах COVID-19 національного карантину конференція проходила, згідно з Постановою КМ України (№ 211 від 11.03.2020), наказами МОН України (№ 1/9-154 від 11.03.2020 та №406 від 16.03.2020), наказом СумДПУ імені А.С.Макаренка, рекомендаціями Виконавчого агентства ЄК з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (від 25.03.2020), Національного Еразмус+ офісу в Україні (від 24.03.2020), у форматі ZOOM-конференції.

Учасники проекту Жан Моне Модуль, аспіранти спеціальності «Освітні, педагогічні науки» «Професійна освіта» університету, викладачі ЗВО, науковці, вчителі, магістранти обговорювали такі питання: інновації у докторській підготовці; академічна культура й етика у вищій освіті: європейський, національний виміри; академічна комунікація; культура наставництва; академічна мовна особистість; формування основ академічної культури у закладах загальної середньої освіти та ЗВО, актуальні проблеми досліджень у галузі лінгвістики та лінгвометодики, літературознавства, мистецтвознавства, соціальних комунікацій; професійної освіти і освіти дорослих.

Працювали дискусійні платформи щодо обговорення змістового наповнення освітніх компонентів освітніх програм Середня освіта (Українська мова і література), Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова), освітньо-наукових програм спеціальностей «011 Науки про освіту», «015 Професійна освіта», питання академічної доброчесності учасників освітнього процесу.

Під час конференції було презентовано досвід виконання модуля «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах

інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» Програми Еразмус + Жан Моне; пілотних проєктів ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури, науково-дослідної лабораторії «Академічна культура дослідника в освітньому просторі» Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

У межах модуля «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» Програми Еразмус + Жан Моне для майбутніх фахівців читається міждисциплінарний навчальний курс «Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід» [детальніше на сторінці проєкту <http://imm.sspu.edu.ua/index.php/homepage>].

Доцільність навчальної дисципліни убачаємо у поглибленні знань майбутніх докторів філософії з питань національних та європейських практик академічної етики, академічного наставництва, культури академічної комунікації; когнітивно-дискурсивних умінь операційної обробки і моделювання академічних текстів різних жанрів, у тому числі засобами цифрових технологій. Програма охоплює 5 розділів «Академічна культура дослідника: предмет, завдання, цінності», «Історичні витоки формування академічної культури у вищій освіті в Європі, Україні, у світі», «Сутність і структура академічної культури», «Академічна культура й етика у вищій освіті: європейський, національний та інституційний виміри», «Лінгвоперсонологія. Культура наукового наставництва». На заняттях опановуємо цінності академічної культури, зокрема принципи академічної етики (academicethos), академічної доброчесності у процесах викладання та навчання (academicintegrityintheteachingandlearningprocesses). В основу занять покладено роботу із академічним текстом (дет.¹).

Зокрема, з'ясовуємо багатогранність рис (сем) концепту «академічна культура дослідника», яку уточнюємо як сукупність моделей поведінки особистості, культуру навчання, академічної грамотності, доброчесності, толерантності, що формуються в освітньому середовищі і реалізуються в діалоговій взаємодії учасників освітніх академічних практик. Перспективним

¹Семенов О.М. Курс "Академічна культура дослідника: європейський та національний досвід" у докторській підготовці //Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 квітня 2020 року, м. Суми). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С.89-93.

напрямом, що сприяє формуванню ключових компетентностей, академічної культури дослідників в освітньо-культурному просторі університету, вважаємо вивчення освітньо-педагогічного дискурсу, європейських освітніх практик щодо ефективної комунікативної взаємодії: викладач – студент / аспірант; учитель – учень; університет – школа(дет.²).

Ураховуючи ідеї та пропозиції, висловлені у доповідях, виступах та загальній дискусії, учасниками конференції сформульовано такі РЕКОМЕНДАЦІЇ: розширити міжрегіональну співпрацю з проблем формування академічної культури дослідника в освітньому просторі; сприяти розвитку міжнародної мобільності студентів, аспірантів, викладачів та науковців університету; у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців урахувати прогресивний світовий, європейський, національний досвід формування академічної культури педагога-дослідника; розширити практику написання кваліфікаційних робіт з проблем, пов'язаних з розробкою організаційно-методичного забезпечення формування академічної культури дослідника в освітньому просторі, менеджментом інновацій в Україні та світі; актуалізувати тематику досліджень відповідно до потреб інноваційного розвитку системи освіти України, потреб конкретних стейкхолдерів, проблематики наукових шкіл університету; забезпечити систематичну роботу з реалізації різних форм наукової та професійної взаємодії педагогів ЗВО, педагогічних працівників і керівників ЗЗО, ЗПО, студентів із питань академічної культури дослідника, академічної доброчесності; розробити і впровадити в освітній процес вищої школи навчальні дисципліни з академічної культури педагога-дослідника, культури наукового наставництва.

²Семенов О.М. Концепт «академічна культура дослідника» в українському і польському освітньо-педагогічному дискурсі //Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. IV. Київ, APREI, 2020. С. 139-152.

РОЗДІЛ 1
АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА. АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ

Лянной Юрій

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА ЯК ПРОВІДНИЙ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР СУМЩИНИ³

Анотація. У статті окреслено деякі питання наукової діяльності на засадах академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Ключові слова: наукова діяльність, університет, академічна доброчесність.

Abstract. The article outlines some issues of scientific activity on the basis of academic integrity of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.

Key words: scientific activity, university, academic integrity.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка – сучасний навчально-науковий заклад вищої освіти з підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації, один із найбільших науково-методичних і культурних центрів Сумщини і Слобожанщини. Із 1957 року заклад носить ім'я видатного педагога, письменника, громадського діяча Антона Семеновича Макаренка.

Історичне покликання університету полягає насамперед у підготовці Вчителя, який забезпечує всебічну підготовку Людини до самостійного багатогранного життя, формує її знання, світогляд, ціннісні орієнтації, вміння навчатися протягом усього життя, прагнення і здатність до творчої самореалізації. Місія університету – сприяти цілісному розвитку, лідерському становленню особистості, служінню Людині, Громаді, суспільству, сповідуючи у своїй діяльності спільні цінності: прагнення до істини; академічна свобода; чесність та відкритість; професіоналізм та співробітництво; вимогливість та відповідальність; політичний нейтралітет та активна громадянська позиція.

³Примітка: тези з виступу на конференції.

Ми усвідомлюємо важливість дотримання принципів і правил академічної доброчесності з метою формування й розвитку сприятливого освітнього середовища; створюємо умови для успішного навчання, розвитку, реалізації здібностей здобувачів вищої освіти шляхом, якісне науково-методичне забезпечення освітнього процесу з використанням сучасних інформаційних технологій.

Пишаємося кадровим потенціалом нашого університету. Наші співробітники спрямовані на безперервну самоосвіту й підвищення кваліфікації, ефективну роботу в команді й готові постійно вдосконалювати свою роботу, щоб бути здатними задовольняти запити здобувачів вищої освіти, що безперервно змінюються.

Створена корпоративна культура університету включає такі поняття, як наявність у трудовому колективі загального розуміння корпоративної ідеології; візуальна символіка корпоративної ідеології; поведінка членів трудового колективу у відповідності з корпоративною ідеологією. З метою створення та запровадження норм корпоративної культури вченою радою університету у вересні 2019 року ухвалено та прийнято до виконання Кодекс академічної доброчесності та Положення про Комісію з питань етики та академічної доброчесності.

Метою Кодексу академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка є формування академічних цінностей та високої академічної культури учасників освітнього процесу Університету; академічної доброчесності як невід'ємної складової професійної етики та корпоративної культури; формування сприятливого академічного середовища для забезпечення високоякісного освітнього процесу, отримання вагомих наукових результатів, що містять об'єктивну новизну, встановлення взаємодовіри і взаємоповаги між усіма членами колективу, адміністрацією та особами, що навчаються; формування громадянської позиції учасників освітнього процесу Університету; забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Університеті.

Мета і завдання діяльності комісії з питань етики та академічної доброчесності - сприяти дотриманню етичних принципів і стандартів, фундаментальних принципів академічної доброчесності та розв'язанню етичних конфліктів між членами університетської спільноти, зміцненню довіри, партнерським відносинам між учасниками науково-освітньої діяльності, консолідації університетської спільноти; налагоджувати діалог і досягати згоди шляхом об'єктивного та принципового обговорення складних етичних ситуацій;

консультувати в ситуаціях, які викликають невпевненість у їх етичності, та щодо дій, які можуть привести до порушень Кодексу академічної доброчесності університетської спільноти.

Родзинкою корпоративної культури є встановлення культурних зв'язків з іншими українськими та європейськими вишами. Університет підтримує міжнародні контакти в рамках міжнародних освітніх програм і наукових досліджень із 35 країнами світу, бере участь у програмах Європейського Союзу, має науково-культурні зв'язки із науковими установами в усьому світі. Угоди, підписані з багатьма закордонними університетами, сприяють мобільності студентів та академічного персоналу, а також активізації співробітництва в галузі досліджень та розвитку. Студенти університету та їхні колеги із країн ближнього і далекого зарубіжжя співпрацюють на лекціях і семінарах, можуть узаємодіяти у полікультурному середовищі: міжнародні контакти дозволяють зрозуміти подібності і відмінності між культурами, пропонують унікальну можливість покращити знання іноземної мови, частиною університетських традицій завжди була підтримка спортивних та культурних заходів.

Нова університетська специфіка обумовила створення системи комунікацій у відкритому для цього інформаційному просторі усередині і за межами університету.

Ячменик Марина

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ – ОСНОВА ЯКОСТІ ОСВІТИ: ДОСВІД СУМСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА

Анотація. У статті розглядається поняття академічна доброчесність крізь призму європейських та вітчизняних документів, окреслено академічну доброчесність як основу якості освіти, окреслено упровадження принципів академічної доброчесності у Сумському педагогічному університеті імені А.С. Макаренка.

Ключові слова: академічна доброчесність; якість освіти; плагіат; здобувачі вищої освіти; університет.

Abstract. The article considers the concept of academic integrity through the prism of European and domestic documents, outlines the academic integrity as the basis for the quality of education, presents a model for implementing the principles of academic integrity in Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.

Постановка проблеми. «Однією з ключових складових внутрішньої системи забезпечення якості у закладах вищої освіти є університетська система забезпечення академічної доброчесності... Складність завдання полягає не тільки у подоланні поганих корупційних, плагіатних практик, псевдоавторства інших порушень академічної доброчесності, які укорінилися у вищій освіті України, але й у створенні принципово нового доброчесного середовища, яке допомагає, по-перше, просвітити усю спільноту закладу вищої освіти стосовно значення академічної доброчесності, та, по-друге, переконати людей у її важливості для успішного розвитку закладу вищої освіти й забезпечення якості освіти в цілому» - так наголошується в Рекомендаціях для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (протокол №11 від 29 жовтня 2019 року) [7].

Як зазначає академік О. Ляшенко, «якість освіти – це багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобіжно віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні та інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя. Як системний об'єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату. Національною доктриною розвитку освіти й чинною законодавчою базою визначено якість мети освіти, а державними стандартами освіти – якість навчальних результатів» [3]. Якість навчального результату пов'язана з якістю набутих професійних компетентностей майбутніх фахівців та правомірно залежить від дотримання норм етики, академічної культури та доброчесності.

Європейська хартія дослідників, упровадження якої було рекомендовано листом МОН України, містить розділ «Етичні принципи». У розділі зазначається, що науковці мають дотримуватись загальновизнаних етичних норм та фундаментальних етичних принципів у їхніх дисциплінах та вимоги щодо правил здійснення наукових досліджень, які виходять за рамки лише недопущення академічного плагіату [1]. У Бухарестській Декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні наголошується на цінностях та етичних стандартах, які мають розвивати сучасні університети для формування академічного, культурного розвитку представників академічної спільноти [2].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Норми академічної доброчесності регламентовано у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про авторське право і суміжні права», нормативно-правових актах

Кабінету Міністрів України, чинних наказів Міністерства освіти і науки України, інших загальнодержавних нормативних документах. Зокрема, у статті 42 Закону України «Про освіту» зазначено: академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [6].

З 2016 року в Україні реалізується Проєкт сприяння академічній доброчесності (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project — SAIUP) за підтримки Американських Рад із міжнародної освіти за сприяння Міністерства освіти і науки України та підтримки Посольства США в Україні. Мета проєкту – пропагування цінностей академічної доброчесності [5].

У Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка розроблено нормативно-правову базу з питань академічної доброчесності (<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>) [4]; функціонують структурні підрозділи та уповноважені комісії, які забезпечують популяризацію принципів академічної доброчесності серед академічної макарєнківської спільноти (<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/yakist-osvity>); наявна інформаційна база: онлайн-курси освітніх платформ ED-ERA, Prometheus, відеоролики, інформаційний вісник, сторінки у соціальних мережах тощо), присвячені попередженню академічної нечесності; інструменти впровадження: лекції від стейкхолдерів; цикли тренінгів у межах усеукраїнських та міжнародних проєктів із інфомедійної грамотності та академічної доброчесності.

Зокрема, викладачі університету беруть участь у ґрантовому проєкті «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність» від IREX. Одним із компонентів проєкту є імплементація медіаграмотності й академічної доброчесності в робочі програми дисциплін із української мови, літератури, історії та мистецтва. Тренери тренінгів Є.Ніколаєв, В.Бахрушин, Я.Чапайло, Т.Тимочко та ін., презентували матеріали з академічної доброчесності під час Зимової школи IREX, АУП (О.Тараненко, Л.Квасюк, В.Іванов, Т.Іванова). Покликання на проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні можна знайти на сайті університету в розділі «Якість освіти» <https://sspu.edu.ua/akademichna-dobrochesnist>).

Знання, отримані під час тренінгів, стали міцним підґрунтям для підготовки дистанційних занять, які вимагають суттєво більших зусиль від викладачів до організації лекційних, практичних занять, а від студентів – більшої

відповідальності у дотриманні академічної доброчесності, використанні онлайн-інструментів, антиплагіатних програм [4]. В умовах коронокризи центром забезпечення якості вищої освіти, комісією з питань етики та академічної доброчесності, лабораторією «Академічна культура молодих дослідників», студентським самоврядуванням проведено вебінари-дискусії «Академічна доброчесність – тренд сучасної освіти», «Академічна доброчесність під час дистанційного навчання» для здобувачів вищої освіти СумДПУ імені А.С.Макаренка.

Розглядали такі питання: інструменти контролю: здійснення анкетування здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників; обов'язкову перевірку наукових та кваліфікаційних робіт на наявність ознак академічного плагіату; інформаційно-технологічна діяльність фахівців наукової бібліотеки та репозитарію університету спільно з фахівцями програми StrikePlagiarism.

Упродовж 2016-2020 рр. років активну роботу серед студентського наукового товариства з питань академічної культури проводить науково-дослідна лабораторія «Академічна культура молодих дослідників» (керівник – професор Семенов О.М.)

(<https://www.facebook.com/groups/1204591119886308/?ref=bookmarks>).

Результатом роботи є щорічна Міжнародна науково-практична конференція «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід» та збірник наукових праць. Під час пандемії Covid-19, спільно з Мовно-інформаційним фондом України НАН України, у співпраці з іншими ЗВО, НДЛ проводила онлайн-зустрічі з питань академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти усіх рівнів. Досвід імплементації академічної доброчесності в науковий та освітній простір Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка свідчить про згуртованість академічної спільноти навколо спільної мети – системи якості освіти та академічної доброчесності. Ці та інші питання маємо на меті детально розкрити в наступних наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична записка академічна доброчесність. Аналітичний звіт та рекомендації [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/Analitychna-zapyska-akademichna-dobrochesnist.pdf>. (дата звернення: 20.05.2020).

2. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе [Електронний ресурс] // ЮНЕСКО–СЕПЕС. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://www.naric.kz/index.php-option=com_content&view=article&id=40--2004&catid=6-2011-06-04-17-13-03&Itemid=16&lang=ru.htm. (дата звернення: 21.05.2020).

3. Ляшенко О. Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу / *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / За заг. ред. О.І. Локшиної. К.: «К.І.С». 2004. С. 9-14.
4. Нормативно-правова база Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza> (дата звернення: 20.05.2020).
5. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://saiur.org.ua/pro-proekt/>. (дата звернення: 19.05.2020).
6. «Про освіту» Закон України 42» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm (дата звернення: 26.05.2020).
7. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності від Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/Рекомендації-ЗВО-система-забезпечення-академічної-доброчесності.pdf> (дата звернення: 26.05.2020).

Черепанова Світлана

Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Ґжицького

ДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНИХ «СУБ'ЄКТІВ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ⁴

Анотація. У тезах виступу на прикладі практичної роботи з магістрантами окреслено організаційний та методологічний аспекти проблеми дослідження методологічної культури сучасних «суб'єктів наукової діяльності».

Ключові слова: методологічна культура, суб'єкт наукової діяльності, магістранти, філософія освіти.

Abstract. The organizational and methodological aspects of the problem of research of methodological culture of modern "subjects of scientific activity" are outlined on the example of practical work with undergraduates.

Keywords: methodological culture, subject of scientific activity, undergraduates, philosophy of education.

Розглянемо організаційний аспект проблеми дослідження. Очевидно, варто зауважити щодо принципів відмінностей організації наукових досліджень із суб'єктами наукової діяльності в Україні і у відомих зарубіжних рейтингових університетах. Термін «суб'єкти наукової діяльності» подано в Законі України «Про вищу освіту» (2014, с. 74).

⁴Тези виступу на конференції.

Обговорюємо ці питання з магістрантами спеціальності Освітні. Педагогічні науки аспірантами на прикладі дослідницької діяльності у Великобританії і розповіді про професорку Анжелу Євгенєва. *Примітка:* Професорка Анжела Євгенєва, випускницю правничих факультетів Києво-Могилянської Академії та OxfordUniversity, яка у 2013 р. захистила докторську дисертацію.

Британський університет загалом характеризує велика кількість бібліотек і культура ведення наукової роботи. Жоден документ дослідники не пишуть як реферат (такого поняття у принципі не існує). Плагіат – *це надзвичайно велика issue в цьому контексті*. Ми в Україні маємо схожу з Оксфордом свободу у виборі дисциплін (і це сильна риса Могилянки). Бібліотек в Оксфорді понад сто. Оксфордські бібліотекарі – шановані члени колективу: вони допомагають, проводять купу різних тренінгів і консультацій; фонди бібліотек вражають.

Дослідницьку роботу в Оксфорді студенти можуть написати дисертацію і на бакалаврському, і на магістерському рівнях, і в докторантурі. Докторантура дуже серйозна; читається Research method: навчатися, читати, досліджувати[info@ukrainianinstitute.org.uk].

Окреслимо деякі тези методологічного аспекту. В Україні методологічна культура переважно розглядається як складова професійної культури педагога. Ми акцентуємо на тому, що філософська методологія визначає світоглядно-ціннісні основи методологічної культури педагога.

Методологічна культура педагога поєднує рефлексію/саморефлексію, духовність, інтелект, знання філософські, наукові, художні. Філософію характеризує теоретичне мислення, універсальні категорії, рефлексія над сенсом людського буття; науку – раціонально-логічне, мистецтво – емоційно-чуттєве сприйняття світу.

Філософія – наука – мистецтво взаємодоповняльні, хоча мають свою специфіку і відмінні способами пізнання; натомість за принципом доповняльності (Нільс Бор), значно розвивають і поглиблюють *самопізнання*. Саме у такий спосіб значно реалізується методологія синтезу наук про людину. Відповідно методологія синтезу наук про людину набуває комунікативно-праксеологічного значення для освітньо-педагогічних досліджень.

Планетарні виклики (глобалізація, інформатизація, нестабільність суспільного й особистісного буття) обумовлюють пошук нових підходів до наукової підготовки фахівців освітньо-педагогічної галузі, а саме

її методологічного, праксеологічно-комунікативного оновлення у площині філософії освіти.

У США філософія освіти є обов'язковою під час підготовки педагогів. Натомість в Україні філософія освіти розвивається як самостійна галузь наукових досліджень, філософського знання. Однак упровадження філософії освіти для педагогів перебуває переважно ще на початковому рівні.

Стосовно цілей філософії освіти XXI ст. зазначено «ідеал всебічно розвиненої людини» (В. Андрущенко, В. Лутай), «глобальна компетентність» (Л. Горбунова), «інноваційна людина» (В. Кремень, І. Предборська), «суб'єкт культури» (С. Черепанова).

Наша позиція полягає в наступному.

- Філософію освіти характеризує сукупність світоглядних теорій, наукових ідей, особливостей культури (техногенна – західна, традиціоналістські – східні), ціннісних засад, які обумовлюють не лише світовідношення, зміст виховання та навчання, а й певний *тип особистості*: індивідуалістичний (Захід), колективістичний (Схід).

- Філософія освіти функціонує як системне світовідношення і соціокультурне явище, поєднуючи певну методологію, науку, цінності, педагогічні, культурні традиції.

- Уперше у вітчизняній суспільній науці обґрунтовано методологічно доцільним світоглядно-культуротворчий підхід до філософії освіти в *єдності базових буттєво-ціннісних концептів* (людина-наука-культура-мистецтво-стиль мислення) та *цілепокладання* – становлення особистості (педагога) як суб'єкта культури. [1; 2; 3; 5].

Особистість постає і суб'єктом впливу на культуру, і об'єктом, що зазнає впливу культури. Становлення особистості як суб'єкта культури відбувається в певному соціумі, середовищі моральних приписів, звичаїв, традицій, техногенної (західної) чи традиціоналістських (східних) культур.

Пропонується методологічне забезпечення порівняльної педагогіки (концептуальні трансформації) з позицій філософії освіти (світоглядно-культуротворчі інтенції) [6]. На актуальності філософії освіти наголошує «Педагогічна Конституція Європи» (2013; розробку ініціювала Україна). [www.arpue.org]

Які проблеми є дещо складними для аспірантів? Передусім це проблеми філософської методології, особливо проблеми методології синергетики, на основі якої обґрунтовано ідею «пробуджувального навчання» (новий тип

навчання, синергетика так званих резонансних впливів, вектор на самоорганізацію, самодобудовування та ін.(С. Курдюмов).

Пропонуємо для обговорення *проблемно-пізнавальні завдання*.
Наприклад:

Поясніть вплив синергетики на Ваше світорозуміння як *науковця-дослідника*?

Наведіть приклад застосування методології синергетики у галузі науки, обраної Вами як спеціальність?

Яке можливе застосування системного підходу до виконання Вашого наукового дослідження?

Наукова діяльність: проблеми мотивації, психофізіології.

Розглянемо практичний аспект теми. Нами ініційовано упровадження авторської методики розвивавальних ігор (які «моделюють творчий процес») Бориса Нікітіна (поширена, зокрема, в Німеччині, Австрії, Нідерландах, Японії) під час переддипломної педагогічної практики (2015-2016 н. р.) студентів Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка (освітній рівень «Бакалавр»).

Активізації духовно-практичного пізнання сприяють підготовка і проведення для студентів екскурсій художнього змісту (музеї, скульптура, архітектура Львова), а також формування розвинутих навичок вести діалоги про мистецтво та освіту країн, мови яких вивчаються. *Діалоги-екскурсії для студентів підготовлено українською, англійською, німецькою, французькою, іспанською мовами*. [4]. Під час діалогів-екскурсій студентами осмислюється художній потенціал філософії освіти, удосконалюється особистісний досвід інтерсуб'єктивної комунікації, практика спілкування іноземними мовами, що практично важливо для конкурентоспроможності й академічної мобільності фахівців педагогічної галузі у глобалізованому світі. [7].

Проводимо інтерактивні комунікативні практики навчальної, наукової, самостійної роботи, у яких беруть участь магістранти та аспіранти, круглі столи-*дискусії* з проблем філософії освіти та педагогіки, науки, інформаційного суспільства (наведемо приклади):

- «Когнітивна наука: креативність виховного та навчального впливу». Аналітичний огляд сучасних наукових джерел: Джон Медіна. Правила розвитку мозку дитини: пер. з рос. Тетяна Рабчак. – К.: Наш формат, 2015; Жан Ледлофф. Як виростити дитину щасливою. Принцип наступності: Книга для батьків: пер. з рос. Ірина Шарашкіна, Леонід Шарашкін. – Вид-во «Генеза», 2015.

- «Філософія людини: виклики інформаційного суспільства. Фінляндія-Японія-Україна».

- «Філософія людини». Щорічно до Всесвітнього Дня Філософії (третій четвер листопада щороку).

Оновлення методологічних підходів до опанування знаннями, комунікативно-праксеологічними освітніми технологіями пов'язане із розвитком у суб'єктів наукової діяльності нелінійного, посибілістського (можливісного) мислення, пріоритетним постає стиль мислення як узагальнювальний концепт філософії освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво: Навч. посіб. : У 3 ч.; [передмова проф. В. Г. Скотного; заг. ред., художнє оформлення С. О. Черепанової]. Ч. 1. Л.: Світ. 2003. 256с.

2. Кравич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво: Навч. посіб. : У 3 ч. ; [передмова проф. С. П. Павлюка; заг. ред., художнє оформлення С. О. Черепанової]. Ч. 2. Л.: Світ, 2004. 268 с.

3. Кравич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво: Навч. посіб.: У 3 ч.; [заг. ред., художнє оформлення С. О. Черепанової]. Львів: Світ, 2005. Ч. 3. 268 с.

4. Філософія освіти і педагогіка: цінності культури. Комунікативний етикет: Україна. Велика Британія. Німеччина. Франція. Іспанія: навч. посіб. [за ред. С. Черепанової]. Львів: ТзОВ «Простір-М», 2007.

5. Черепанова С. О. Філософія освіти: світоглядно-гуманітарний вимір: людина-наука-культура-мистецтво-стиль мислення: монографія Л.; Світ, 2011. 408 с.

6. Черепанова С. О. Порівняльна педагогіка: Навч. посібн.: У 2 ч. Ч. І. Лекції. Ч. ІІ. Практикум. Для студентів-магістрантів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»/ С.О.Черепанова. Львів: Растр-7, 2019. 176 с.

7. Черепанова С. О. Філософія освіти: Комунікативно-екскурсійний практикум. Діалоги студентів про мистецтво та освіту: Львів (Україна)- Оксфорд (Велика Британія): Навч. видання / Для магістрантів спеціальностей 011 "Освітні, педагогічні науки", 242 «Туризм». Львів: Растр-7, 2020. 40 с.

Лукьянов Дмитрий

Белорусский национальный технический университет,
Межотраслевой институт повышения квалификации
и переподготовки персонала

НАУЧНЫЕ КОММУНИКАЦИИ: ВЫВОДЫ НА ОСНОВЕ ОПЫТА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ RESEARCHGATE

Аннотация. В статье предлагается рассмотреть рекомендации по продвижению результатов исследовательской деятельности путем использования специализированных научных социальных сетей. Представлены результаты целенаправленного использования сети Researchgate автором с 2017 года.

Ключевые слова: научные коммуникации, цитирование, социальные сети

Abstract. *The article proposes to consider a strategy for promoting research results through the use of specialized scientific social networks. The results of the targeted use of the Researchgate network by the author since 2017 are presented.*

Keywords: *scientific communications, citations, social networks.*

Постановка проблемы. В последнее время в среде управления академической деятельностью все больше внимания уделяется всевозможным рейтингам высших учебных заведений и научных организаций. Одной из составляющих подобного рода рейтингов являются показатели цитирования работ авторов, аффилированных с соответствующими организациями [1]. Попадание в ведущие мировые рейтинги становится поводом для гордости не только на уровне конкретной организации [2], но и на уровне государства [3]. Результаты публикационной активности являются значимой составляющей такого рода рейтингов [4]. К сожалению, результаты исследовательской деятельности, даже будучи опубликованными, и представляющие действительно интерес в академическом сообществе как своей тематикой, так и содержанием и результатами, далеко не сразу после публикации способны сделать свой вклад в мировое научное сообщество, в т.ч. и быть использованы другими исследователями в своих работах, соответственно, процитированы.

Анализ основных исследований и публикаций. Идея того, что научные коммуникации являются необходимой составляющей деятельности современного исследователя, отлично представлена как в самой работе [5], так и в вынесенной в ее эпиграф высказывания профессора Мейла: «Mostofmycolleaguesmakemelaughbecausetheyaresoclueless ... theythinktheirworkisoverwhentheyhandthefinalproofstothepublisher».

Приведенное высказывание показывает потерю актуальности другого знаменитого высказывания – «Публикуйся или умри», высказанной, по одной из версий, еще 70 лет назад KimballAtwood, ageneticistatColumbiaUniversity. На сегодняшний день только публикации для успеха недостаточно. Необходима и система продвижения результатов научной деятельности.

Частично эту задачу решают социальные сети, но уже и там появились свои специализированные решения, ориентированные на деятельность исследователей: «Ученые и исследователи обычно предпочитают использовать профессиональные сети с четкой научной или академической направленностью. Это повод использовать Researchgate, LabsExplorer, Academia или Mendeley, которые считаются лучшими научными социальными сетями» [6]. Более того, именно такие научные социальные сети становятся все чаще источником поиска информации для исследователей [7].

Соответственно, развиваются и применяются в таком специфическом направлении как научные коммуникации. так и способы продвижения информации, характерные для «всеобщих» социальных сетей - в частности, методы маркетинга в социальных сетях - SMM [8]. Развиваются и наукометрические инструменты, включая и переосмысление их целей и решаемых с их помощью задач [9].

Цель работы: показать полезность системного использования научных социальных сетей на примере опыта использования сети Researchgate автором для продвижения опубликованных работ (как научного характера, так и учебно-методических материалов) авторов, соответственно, к повышению вероятности цитирования (и фактам непосредственно цитировани

Основная часть. В результате проведенного автором эксперимента по продвижению публикаций в сети Researchgate [10] в соответствии с выбранной стратегией были размещены в профиле автора все возможные материалы, доступные к размещению в соответствии с классификацией портала Researchgate. В результате были получены следующие результаты обращений пользователей сети Интернет к материалам, размещенным в профиле автора (суммарно), которые представлены на рисункеразмещенным в профиле автора (суммарно), которые представлены на рисунке 1 (данные представлены понедельно, начиная с 05.02.2017 по03.05.2020):

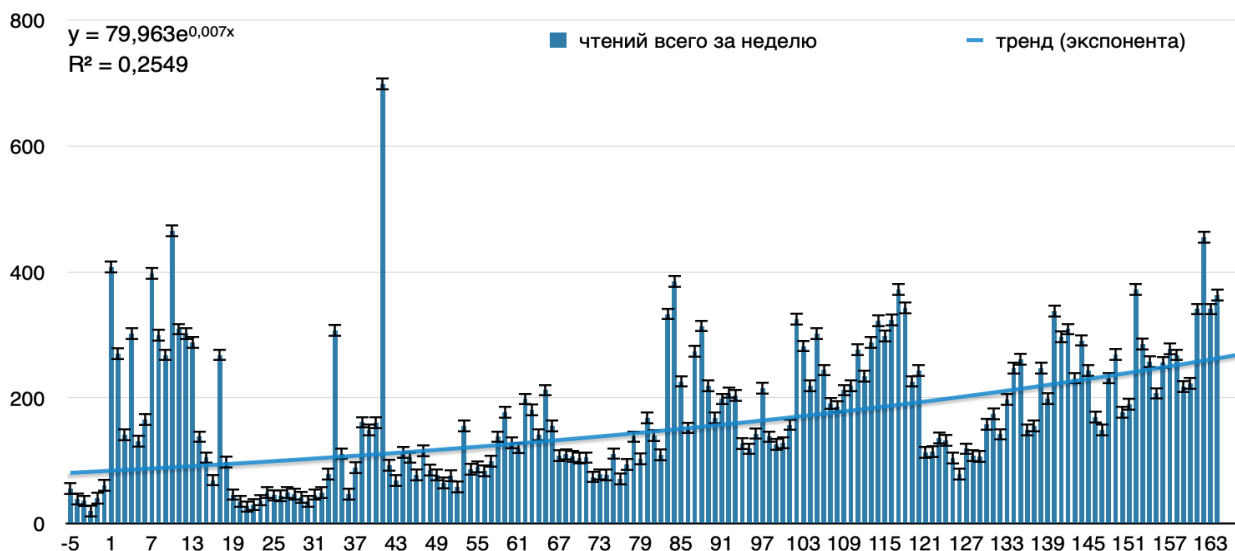

Рис.1. Данные о суммарном количестве просмотров материалов, размещенных в профиле автора в сети Researchgate (с 05.02.2017 по 03.05.2020)

В период первого года эксперимента автором были предприняты целенаправленные действия по продвижению (распространению информации, размещенной в сети Researchgate через сеть Facebook в своем профиле после выступления на тех или иных профессиональных и научных мероприятиях) с 13.03.2017 по 16.07.2017. После проведения «активной» фазы эксперимента была выбрана стратегия «наблюдения» за показателями профиля, с одновременным продолжением размещения материалов в профиле автора по мере их возникновения, но без «активного продвижения» на системной основе. Как видно на данных представленного на рисунке 1 графика, коэффициент детерминации для экспоненциальной зависимости составил

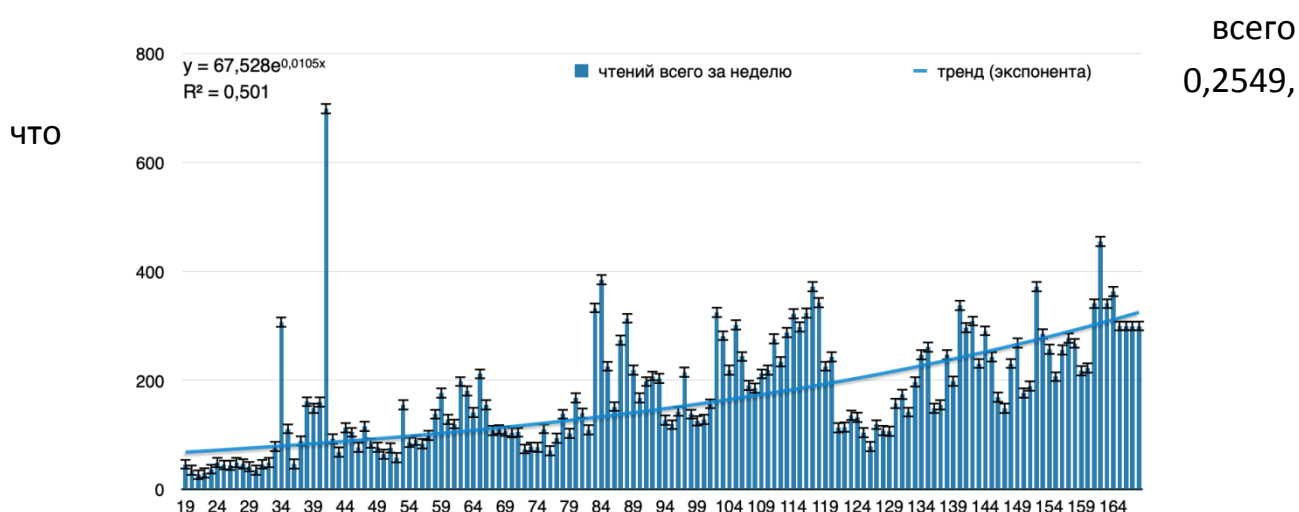

Рис.2 Данные о суммарном количестве просмотров материалов, размещенных в профиле автора в сети Researchgate (17.07.2017 по 31.05.2020).

говорит об отсутствии влияния времени на суммарное количество обращений к материалам профиля на всем промежутке времени, начиная с анализа данных профиля. Если же построить график с момента окончания краткосрочного эффекта от «промо-мероприятий», который, как правило, длился от 1 до 2 недель после «продвижения», то, продлив данные до конца мая 2020 года значениями, которые будут, судя по динамике, в реальности выше, чем участвующие в расчете (300 посещений профиля), получим следующий профиль, как показано на рисунке 2 (данные представлены понедельно, начиная с 17.07.2017 по 31.05.2020).

Как видно из данных второго графика, коэффициент детерминации для экспоненциальной зависимости, при достижении показателей до конца мая 2020 года не хуже представленных, составит уже 0,501, что говорит об уже возможном влиянии времени на суммарное количество обращений к

материалам профиля на все промежутке времени, начиная с анализа данных профиля.

Выводы. Из проведенного исследования следует, что, действительно, логика «публикация»-«размещение»-«продвижение» работает, но, в основном, на «непрофильных» посетителях — как в профессиональной (но не «научной») среде, так и среди студентов. Из которых можно сделать вывод о том, что подавляющее большинство организаций, осуществляющих научно-исследовательскую деятельность, в т.ч. высшие учебные заведения на постсоветском пространстве, имеют огромный неиспользуемый потенциал для повышения своей «видимости» и «узнаваемости» в научном мире при начале системного использования функционала научных социальных сетей. При этом может быть достигнут результат, превышающий текущие показатели «представленности» в мире неформальных научных коммуникаций как минимум на порядок выше текущих – если все научно-педагогические сотрудники отечественных высших учебных заведений создадут и наполнят свои профили в системах научных коммуникаций, подобных Researchgate.

Перспективы дальнейших исследований. Представляет интерес дальнейшее исследование возможностей таких технологий, как «блокчейн» и «смарт-контракт» для построения индексов, учитывающих все подобные типы транзакций по отношению к публикациям авторов — и чтения, и рекомендации, и цитирования [11].

ЛИТЕРАТУРА

1. Неудачин, И. Г. (2014). Индикаторы глобального Web-рейтинга университетов. In Теоретические и методологические проблемы современного образования: Материалы XVIII Международной научно-практической конференции (Vol. 3, pp. 75-78).
2. В рейтинге Webometrics БНТУ растёт быстрее всех вузов Беларуси Источник: <https://times.bntu.by/s/6352-bntu-rastyot>
3. Четыре белорусских университета попали в рейтинг QS <https://www.belta.by/society/view/v-rejtinge-vuzov-qs-201819-chetyre-323901-2018/>
4. Публикации и рейтинги <https://library.bntu.by/publikacii-i-reytingi>
5. Zhu, Y., & Purdam, K. (2017). Social media, science communication and the academic super user in the United Kingdom. *First Monday*, 22(11).
6. Social Media For Science And Research: Current Trends And Future Possibilities by Frank M. Waechter | Social Media Marketing
7. Social media for scientists. *Nat Cell Biol* **20**, 1329 (2018). <https://doi.org/10.1038/s41556-018-0253-6>
8. Kolesnikova, K., Lukianov, D., Gogunskii, V., Iakovenko, V., Oborska, G., Negri, A., ... & Bespanskaya-Paulenka, K. (2017). Communication management in social networks for the actualization of publications in the world scientific community on the example of the network Researchgate. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (4 (3)), 27-35.

9. Bushuev, S. D., Beloschytsky, A. A., & Gogunsky, V. D. (2014). Scientometric database: characteristics, opportunities and challenges. *Management of development of difficult systems*. Kyiv, Ukraine: KNUCA: 18, 145, 152.

10. Лукьянов Д.В. (2017) Наукометрика публикационной активности в профессиональных сообществах /Д. В. Лукьянов, К. А. Можей, Е. Н. Дмитренко//Шляхи реалізації кредитно-модул. системи орг. навч. процесу і тестових форм контролю знань студентів : зб. матеріалів наук.-метод. семінару Номер 13 Страницы 3-10 Издатель Одесса, ОНПУ

11. Лукьянов, Д. В. (2018). Использование технологии Blockchain для оценки публикационной активности авторов /Д. В. Лукьянов, А. Е. Колесников, Т. М. Олех//Материалы XIV міжнар. Наук.-практ. Конф. "Управління проектами: стан та перспективи». Страницы 59-61 Издатель Николаев, НУК

Семенов Олена

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Громик Юрій

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

ЕТНОСПЕЦИФІКА КОНЦЕПТУ ОСВІТА

(НА МАТЕРІАЛІ ПРИСЛІВ'ІВ УКРАЇНСЬКОГО ТА БІЛОРУСЬКОГО НАРОДІВ)

Анотація. У межах статті окреслено поняття антропоцентрична парадигма, зіставна лінгвокультурологія, мовна картина світу, концепт в українському та білоруському дискурсах, етноспецифіку концепту освіти на матеріалі прислів'їв українського та білоруського народів.

Ключові слова: антропоцентрична парадигма, зіставна лінгвокультурологія, мовна картина світу, концепт, концепт освіти, українські та білоруські прислів'я.

Abstract. The article outlines the concept of anthropocentric paradigm, comparative linguistic and cultural studies, linguistic picture of the world, the concept in the Ukrainian and Belarusian discourses, the ethnospecificity of the concept of education on the material of proverbs of the Ukrainian and Belarusian peoples.

Keywords: anthropocentric paradigm, comparative linguoculturology, linguistic picture of the world, concept, concept of education, Ukrainian and Belarusian proverbs.

Постановка проблеми. Формування культурного капіталу людства, виховання «інтеркультурної комунікабельної особистості європейського зразка» [10], - така місія освіти ХХІ століття сповідується в Україні та Республіці Білорусь. Історична приналежність слов'янських народів до Східного регіону Європи, близькість культур, подібність народних традицій увиразнює ціннісний контекст освітньої співпраці України та Білорусі. В Угоді між Міністерством освіти

і науки України та Міністерством освіти Республіки Білорусь про співробітництво в галузі освіти (2001) наголошується на сприянні урядів у вивченні мов, історії та культурної спадщини обох країн, обміну досвідом у сфері розвитку і управління освітою, педагогічними працівниками і науковцями для їхньої подальшої освіти, підготовці педагогічних кадрів [25].

Освітні реформи в Україні та Білорусі впливають на активне формування тематичних груп універсального концепту *освіта*; разом з тим українська та білоруська національна мовна картина неповторно кодують етнокультурний досвід навчання, то ж є необхідність розглянути концепт освіти у вимірах української та білоруської етнокультури. Українська та білоруська паремійна спадщина охоплює багатовікові досягнення культури і покликана впливати на формування ціннісного досвіду.

Аналіз досліджень, на які спираються автори. Значення етнокультурного складника освіти окреслено в документах Міжнародної комісії з освіти для XXI століття, що представлені ЮНЕСКО [11], в рекомендаціях Ради Європи про ключові компетенції навчання упродовж життя [11]. Концепт як ментально-мовний, лінгвокультурний, лінгвокраєзнавчий феномен досліджують Є. Бартмінський, Т. Вільчинська, С. Воркачов, І. Голубовська, В. Кононенко, В. Маслова, Ю. Степанов та інші. Лінгвокультурну модель концепту *освіта* в українській та білоруській лінгвокультурах пропонують М. Абабурка, В. Маслова, І. Серебрянська, В. Щербін та інші.

Постановка мети, завдання. У межах статті окреслимо поняття *антропоцентрична парадигма, зіставна лінгвокультурологія, мовна картина світу, концепт* в українському та білоруському дискурсах, етноспецифіку концепту *освіта* на матеріалі прислів'їв українського та білоруського народів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреслимо базові поняття дослідження: *антропоцентрична парадигма, зіставна лінгвокультурологія, мовна картина світу, концепт*.

Антропоцентрична парадигма (від грецьк. *anthrōpos* людина + лат. *centrum* < грецьк. *kentron* центр) актулізується із другої половини XX ст. й охоплює міждисциплінарні дослідження з когнітивної та комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики, лінгвопедагогічної аксіології, ключовою категорією яких є людина [13, с. 10].

Поняття «етнолінгвістика» з урахуванням наукових напрацювань українського мовознавця В. Жайворонка [7], М. Толстого [24] розглядаємо як комплексну міждисциплінарну наукову галузь, що знаходиться на суміжжі власне лінгвістики, етнографії, фольклористики, культурології, соціології і

досліджує мовні, етнокультурні, етнопсихологічні фактори. Паралельно використовують терміни «антропологічна лінгвістика», «лінгвістична антропологія».

Лінгвокультурологія, за твердженням білоруської дослідниці В.Масловою, вивчає прояв, відображення і фіксацію культури в мові та дискурсі [13, с. 13]. Спостереження за українською та білоруською лінгвокультурами дозволяє пояснити існування спільних рис й відмінностей у способах сприйняття освіти носіями.

У дослідженні керуємось надбанням також *зіставної лінгвокультурології*, яку українські (А.Загнітко [8]) та білоруські (М.Абабурка [1], В.Маслова [13]) вчені визначають як самостійну інтердисциплінарну галузь науки синтезувального типу, що на матеріалі двох і більше мов за допомогою системних методів й орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні настанови вивчає взаємодію мов і культур у їхньому функціонуванні. Основними принципами, на яких ґрунтується зіставна лінгвокультурологія, науковці називають антропоцентризм, етноцентризм і функціоналізм.

В антропоцентричній парадигмі останніх десятиліть набули актуальності дослідження з когнітивної лінгвістики, лінгвоконцептології (лат. *cognitio* – «знання»; англ. *cognition* – «пізнавальні можливості, знання, мисленнєвий процес»). Мета наукових студій, зауважує О.Селіванова, – «максимально повно описати семантику слів, словосполучень, фразеологізмів чи текстів, що стосуються пізнавальної діяльності людини, та, застосовуючи когнітивну інтерпретацію результатів лінгвістичного дослідження, моделювати зміст концепту» [20, с. 221].

До базових понять у дослідженні відносимо поняття «мовна картина світу». В основу розуміння покладено твердження німецького філософа В.фон Гумбольдта (1767 – 1835) про те, що «різні мови - це не різні звукові позначення одного і того ж предмета, а різні бачення його» [6, с. 167]. Мовна картина світу полягає в тому, щоб визначити, який зміст, знання, досвід, оцінки дійсності акумулюються в мові і передаються наступним поколінням, - зазначав німецький лінгвіст Л. Вайсгербер [4]. У дослідженні керуємось визначенням поняття «мовна картина світу», що подане І.Голубовською: «виражене засобами певної мови світовідчуття та світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе в цьому світі» [5, с.12]. У національній мовній картині світу І.Голубовська виділяє універсальний складник (загальний поняттєвий базис, сукупність ментальних універсалій, позанаціональний мисленнєвий код, який виступає спільною основою

природної мови, мислення та культури») та національно-специфічний, що «утворюється внаслідок перекодування єдиного для всіх етносів мисленнєвого коду на вербальний у межах конкретної етнічної мови, супроводжується накладанням національно-специфічних нюансів світовідчуття, світомислення й світооцінки на універсальну логіко-поняттєву основу.

Основою для мовної картини слугує концептуальна картина світу, що є універсальною для українського та білоруського народів з однаковим рівнем знань про світ. І.Серебрянська зазначає, що концептуальній картині світу відповідають поняття, а мовній картині світу – значення [21, с. 345]. В. Маслова [13, с. 5], З. Попова [18]) окреслюють поняття *ціннісної картини світу*, оскільки різні соціальні групи можуть мати різні цінності.

Концепти є невід'ємною складовою ціннісної картини світу; термін характеризують під кутом лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного підходів. В. Кононенко [9], В. Маслова [13], Н. Слухай [23] трактують концепт як осередок культури в ментальному світі людини, змістову сторону знака, представлену в ментальності.

Концепт *освіта* розглядаємо, за І.Серебрянською [13], як культурну психоментальну особливість українців і білорусів, особистісно-орієнтований, соціально-орієнтований, національно-орієнтований, ціннісно-орієнтований феномен, що перебуває під впливом інноваційних тенденцій в освіті та мові. У межах лексико-семантичної групи *освіта* виділяємо ключові лексеми, що характеризуються високою частотністю використання, зокрема в українській та білоруській етнокulturі. Для характеристики цілісного процесу взаємодії культури та освіти, що ґрунтується на специфіці культури і педагогічних досягнень народів, діяльнісного засвоєння етнокulturних здобутків виховання особистості білоруські мовознавці виокремлюють і термін «етнокulturна освіта». Білоруські дослідники О. Афанасьєва [2], В. Піщик [3], характеризуючи лексему, зазначає: для процесу становлення особистості важливо осмислити синхронні та діяхронні інформаційні зв'язки, які враховують поліетнічну горизонталь географічного простору та історико-часову вертикаль розвитку етносу у структурі розвитку світової культури. Таким вимогам відповідають прислів'я і приказки.

Узагальнення довідникових (енциклопедії «Українська мова» «Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў»; "Паслухай, што людзі кажуць / Упоряднік Валянцін Рабкевіч (Білоруські народні приказки, прислів'я, прикмети, жарти; Приповідки або українсько-народна філософія: зібрав та видав В.С. Плав'юк) [17; 19]) та наукових джерел (Х.Мар'як [14], І.Серебрянська [21]) дає підстави припускати:

українські та білоруські прислів'я і приказки у лаконічній, образній, експресивній і повчальній формі коротко і яскраво описують життєвий досвід поколінь, виконують пізнавальну, виховну, волюнтативну, комунікативну, естетичну функції, функцію народно-педагогічних приписів, виховують життєві чесноти, стимулюють асоціативне мислення та уяву, розвивають здібності.

І.Серебрянська у приповідках, які зібрав В.Плав'юк [17], виокремила основні лексичні одиниці паремій концепту *освіта: наука, знання, розум, мудрість, учитися, учитель, школа, грамота: Наука для мудрості є тим, чим буква для науки; Свет ясны ад сонца, а чалавек - ад навукі; Без грамоти не здобудеш знань, а без знань не станеш мудрим; Без науки так, як без рук; Мудрим ніхто не вродився, а навчився; Пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм знанням; Знає, як свої п'ять пальців; Не кажи: «Не вмію», а кажи: «Навчуся»*. В освітньому процесі народні паремії можуть ефективно впливати на формування в учнів естетичних та моральних ідеалів, смаків, ціннісних орієнтацій, сприяти розвитку образного мислення та уяви.

Прислів'я та приказки із зазначеними лексичними компонентами доцільно розподілити за такими групами: про взаємну користь навчання для учнів і вчителів: *Навчай інших – і сам навчишся; Навчання приносить користь не лише учням, але й вчителям; Ціле наше життя - це наука, бо здобуваємо досвід за досвідом; Ад навукі мацнеюць руки; Ад дубцоў дурнеюць, ад слаўцоў разумнеюць; Колькі робіш, столькі вучишся; Без навук як без рук; Без навукі і лапця не спляцеш; Навуку за плячыма не носять*; про шанобливе ставлення до учителя: *Один учитель ліпше, як дві книжки; Шануй учителя, як родителя; Поважай учителя, як рідного батька, бо він тебе розуму навчить та в люди виведе*.

«Праця як благо», працьовитість є однією із основних цінностей, які характеризують людину в українській та білоруській етнокультурі: *духовний труд, праведний труд, подвижницький труд, творча праця*. Основу цих цінностей складають заповіді загальнолюдських цінностей: люби родичів своїх, не залишай в біді приятеля свого, самовдосконалюйся. Розум, Тіло, Душу. В українців крилатим є вислів М.Рильського: *Ми працюю любимо, що в творчість перейшла*.

Про значення праці як важливого презентанта натхнення, внутрішньої краси людини, духовного багатства й саморозвитку людини свідчать українські та польські прислів'я: *Кожна робота легка, коли охоче її робити; Як є охота, то й під гору потягне, а як нема, то і з гори не трутить* [26, с.298].

Активно презентує концепт *osvita* в українських та білоруських приказках і народних порівняннях лексема *розум*, що у «Словнику української мови» виявляється в таких значеннях: здатність людини мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність; загальний інтелектуальний розвиток, рівень пізнання, знань кого-небудь; те саме, що мислення; нормальний стан мислення, психіки людини; зміст, значення чого-небудь; доцільність, сенс у чому-небудь; людина, група людей, що характеризується високими розумовими, інтелектуальними здібностями; лексема *розумний* об'єднує кілька основних сем: «тямущий, кмітливий», «який має життєвий досвід, знання», «вправний, умілий»; «який має освіту; письменний, грамотний»[22]).

У приказках двох народів знаходимо такі варіанти: *Калі добры розум, то і галава не патрэбна; Разумны ведамі не выхваляецца; Хто ў другіх пытае, той і розум мае; Не пішы пяром, а пішы вумом; Розум – найлепшае багацце; Без інтересу немає мудрості; що голова - то розум; Кому Бог розуму не дае, коваль йому не накуе; Мудрій голові достатньо два слова.*

Висновки. Отже, поняття «мовна картина світу» пропонується у дефініції І.Голубовської: виражене засобами певної мови світовідчуття та світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе в цьому світі. Здійснюючи розгляд культурного компоненту концепту *osvita*, керуємось поняттям ціннісної картин світу. Концепт характеризуємо як осередок культури в ментальному світі людини, змістову сторону знака, представлену в ментальності. Концепт *osvita* розглядаємо як культурну психоментальну особливість українців і білорусів, особистісно-орієнтований, соціально-орієнтований, національно-орієнтований, ціннісно-орієнтований феномен, що перебуває під впливом інноваційних тенденцій в освіті та мові.

Українська та білоруська національна мовна картина неповторно кодують етнокультурний досвід навчання. Народні прислів'я відображають ціннісні орієнтири народу щодо виховання, національну специфіку позитивних уявлень про навчання, учителя, розум, працю вчителя, у повчальній формі описують життєвий досвід поколінь, виконують виховну, волюнтаристичну, комунікативну, естетичну функції. Важливим є також прагматизм, аргументованість й активний вплив паремій на користувачів, на формування здатності мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність; на загальний інтелектуальний розвиток, рівень пізнання, такі важливі на початку XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абабурка М. В. Лінгвакультуралогія [Електронны рэсурс] : вучэбна-метадычныя матэрыялы / М. В. Абабурка, І. М. Ячмянёва. Электрон. даныя. Магілёў : МДУ імя А.А.Куляшова, 2017. Ч. 2. Загал. з экрана

2. Афанасьева, А. Б. Этнокультурное образование: сущность, структура содержания, проблемы совершенствования / А. Б. Афанасьева // Знание. Понимание. Умение. 2009. № 3 С. 189–195.
3. Пішчык В. Г. ЭТНАКУЛЬТУРНАЯ АДУКАЦЫЯ: ПЫТАННІ СУЧАСНАГА СТАНУ / Пішчык В. Г. // Личность. Образование. Общество. Современное образование: теория, методология, практика : материалы междунар. науч.-практ. конф., Гродно, 9–10 ноября 2017 г. : в 2 ч. / ред. кол.: С. А. Сергейко [и др.]. Гродно : ГУО «Гродненский областной институт развития образования», 2018. Ч. 2. 144с.
4. Вайсгербер Л. Родной язык и формирование духа / [пер. с нем., вступ. ст. и коммент. О. А. Радченко ; 2-е изд., испр. и доп. / Л. Вайсгербер]. [Электронный ресурс]. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 232 с. Режим доступа : <https://www.livelib.ru/book/1000928883/about-rodnoj-yazyk-i-formirovanie-duha-j-l-vajsgerber>.
5. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец.10.02.15 – загальне мовознавство [Електронний ресурс] / І. О. Голубовська. Київ, 2004. 38 с. Режим доступу : <http://referatu.net.ua/referats/7569/153925>.
6. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. – 400с.
7. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : нариси / В.В.Жайворонок. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
8. Загнітко А. П. Основи дискурсології : [науково-навчальне видання] / А. П. Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
9. Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті / В.І.Кононенко // Мовознавство. Київ, 2006. № 2–3. С. 111–117.
10. Делор, Ж. Образование: сокровище. Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века [Электронный ресурс] / Ж. Делор. Режим доступа: <https://www.ifar.ru/library/book201.pdf>. Дата доступа: 01.08.2017.
11. Ключевые компетенции для обучения в течение всей жизни — европейские рамочные установки [Электронный ресурс] / Рекомендации парламента и совета Европы от 18 декабря 2006 г. Режим доступа: http://adukatar.net/wp-content/uploads/2009/12/Adukatar_13_pages_14-18.pdf. Дата доступа 01.01.2020.
12. Кремень В. Освіта як запорука миру: шлях до людини / В. Кремень// Освіта для миру = Edukacijadlapokoju : зб. наук. пр. / Міністерство освіти і науки України, НАПН України ; [редкол.: В. Г. Кремень, В. П. Коцур, Н.Г.Ничкало, Ф. Шльосек та ін.]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2019. – Т. 1. С.4–9.
13. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. А. Маслова. Москва : Академия, 2001. – 208 с.
14. Марьяк Х. Проба історіографічного переліку польських прислів'їв і приказок. хронологія пареміологічних збірок / Марьяк Христина. [Електронний ресурс] Режим доступу <https://cyberleninka.ru/article/n/proba-istoriografichnogo-pereliku-polskih-prisliviyiv-i-prikazok-hronologiya-paremiologichnih-zbirok>
15. Білорусько-український словник/ Півторак Г. П., Скопненко О. І.; За ред. Г. П.Півторака. К. : Довіра, 2006. 723 с.
16. Паслухай, што людзі кажуць / Упорядник Валянцін Рабкевіч. (Білоруські народні приказки, прислів'я, прикмети, жарти). Мінск: Мастацкая літаратура, 1985[Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://obyava.ua/ru/folklor-prisliv-ya-ta-prikazki-4553033.html>
17. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова // Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И. А. Стернин. Москва, АСТ : Восток-Запад, 2007. 314 с.
18. Приповідки або українсько-народна філософія : зібрав та видав В.С. Плав'юк [Електронний ресурс]. Едмонтон, Альберта, 1946. 355с. Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/folklor/7784-plavyuk-v-p>.

19. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / О.О.Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
20. Серебрянська І. М. Освіта в Україні : спостереження крізь призму мовної картини світу : [монографія] / І. М. Серебрянська. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2018. 416 с.
21. Словник української мови (онлайн). Томи 1–6 [Електронний ресурс] // Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2016. Режим доступу: <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=216374&page=1238>.
22. Слухай Н. В. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : [навч. посіб.] / Н. В. Слухай, О. С. Снитко, Т.В.Вільчинська. Київ : Київський університет, 2011. 367 с.
23. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. М. : Индрик, 1995. 512с.
24. Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Білорусь про співробітництво в галузі освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_039
25. Шчэрбін Вячаслаў К., 2007, Канцэптуальная аснова моўнай карціны свету беларусаў, [w:] Мова-Літаратура-Культура: матэрыялы V Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 80-годдзя праф. Л.М. Шакуна), Мінск.С. 198-202.
26. Щербін В'ячеслав, 2008, Українська концептологія і концептографія: погляд із Білорусі, "Українська мова", № 3, с. 26--40. [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/99840/07-Pawluk.pdf?sequence=1>

Давидова Ірина

Сумський навчально-виховний комплекс

«Загальноосвітня школа І ступеня –

дошкільний навчальний заклад №9 «Веснянка»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ

Анотація. У статті на прикладі досвіду Фінляндії обґрунтовано сутність поняття академічної культури в контексті її формування у студентів ЗВО. З'ясовано, що культурологічний підхід відображає європейську філософію освіти і підготовки фахівця-дослідника.

Ключові слова: академічна культура, цінності академічної культури студента, професійна підготовка, якість освіти.

Abstract. On the example of the experience of Finland the essence the concept of academic culture in the context of its formation in students of higher educational institutions is substantiated in the article. It has been found that the culturological approach reflects the European philosophy of education and training of a research specialist.

Key words: academic culture, values of student's academic culture, professional training, quality of education.

Постановка проблеми. Фінський досвід є унікальним і демонструє, як знання можуть стати рушійною силою економічного розвитку та реформ. На початку ХХІ століття країна була названа номером один у рейтингу Світового

Економічного Форуму (WEF) за індексом конкурентоспроможності (competitiveness index) та однією з найбільш розвинутих ІКТ-економік.

Фінляндія отримала найбільший індекс економіки знань згідно із порівняльним аналізом Світового Банку. За період з 1996 по 2012 рік кількість працівників у науці зросла удвічі – з 40000 до 80000, що складає 2% усього працюючого населення країни; це найбільший коефіцієнт серед країн-учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку.

За останні роки середнє зростання сумарного фінансового внеску у науку у Фінляндії трималось на рівні 5 відсотків щорічно. Витрати на дослідження та розробку (R&D) на 2012 рік досягають 4 відсотків ВВП, що у 2012 році складало 2,010 мільярдів євро. Цікавий факт – науковий бюджет на 2012 рік попри попереднє зростання вимушено скоротився на 55 мільйони порівняно із попереднім роком.

Дослідження у Фінляндії фінансується із трьох джерел – приватним сектором, державним сектором та з міжнародних джерел. Країні вдалось досягти ситуації, коли найбільший внесок, близько двох третин загальної суми фінансування надходить саме із приватного сектору. Найбільша частка належить університетській науці, до якої надходить 29% загального фінансування. Там відбувається серйозна конкуренція за державне фінансування наукових досліджень, яке, як правило, розподіляється Академією та Фінським агентством з науки та інновацій (Tekes) [1].

Ці дві організації володіють понад 40 відсотками державного наукового фонду. Академія скеровує кошти переважно на університетські проєкти. До основних завдань університетів віднесено наукові дослідження та вищу освіту на основі цих досліджень. Цей фактор викликає найбільше суперечок серед українських освітян, які не готові визнати науку найважливішим компонентом діяльності університету.

Університети мають широкі свободи, у тому числі право на самостійне призначення докторських ступенів. Відкритість інформації та прозорість процедур прийняття рішень є основною умовою діяльності будь-якої організації в сфері науки у Фінляндії. Ґрунтова інформаційна підтримка наукової інфраструктури охоплює Web-ресурси, на яких постійно публікується повна поточна інформація, звіти про діяльність та інше.

Історія розвитку фінських університетів сягає своїм корінням у XVII століття. Натепер країна володіє однією із найрозвиненіших мереж ЗВО у Європі, а її авторитет у сфері вищої освіти є загальноновизнаним. Університети та інститути Фінляндії постійно підтримують високий рівень якості освіти, що

забезпечується академічною культурою учасників. Це стосується як викладання, так і науково-дослідної роботи, а також створення комфортних умов для навчання та проживання студентів і аспірантів. Доброзичливе ставлення професорсько-викладацького складу, широкий вибір навчальних курсів, у тому числі, англійською мовою, дозволяє залучати у Фінляндію значну кількість іноземних студентів.

Мета статті. У межах статті на прикладі досвіду Фінляндії розглянемо європейські практики формування академічної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед найбільш цікавих документів останніх років, які здатні впливати на сучасну університетську культуру, що можна визначити як "...матеріальні практики та символічні конструкції, що конституюють та організують принципи поведінки індивідів та організацій" [2] можна зауважити спільно схвалене в грудні 2012 р. Міжнародною Асоціацією університетів та Magna Charta Observatory Керівництво для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти.

Цей документ пропонує певну рамку, яка формує певні визначені принципи [3]: академічна чесність і етична поведінка при дослідженнях; рівність, справедливість та відсутність дискримінації; підзвітність, прозорість і незалежність; академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба; критичний аналіз та повага до аргументованих думок; відповідальність за використання активів, ресурсів і навколишнього середовища; вільне та відкрите поширення знань та інформації; солідарність за чесне поводження з міжнародними партнерами.

Справжнє розуміння того значення, яке в Європейському регіоні надається важливості конструювання механізмів внутрішньої саморегуляції академічного співтовариства, визначенню його ціннісних пріоритетів та логіки взаємодії, показує історія створення Пан-Європейської платформи з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED).

Ідея цієї ініціативи Ради Європи сягає витоків в Підсумковій декларації Постійної конференції міністрів освіти Ради Європи з управління та якості освіти в Гельсінкі (26-27 квітня 2013 р.), де було вирішено «...створити загальноєвропейську платформу обміну інформацією і кращих практик з питань етики і доброчесності в галузі освіти з особливою увагою до боротьби проти корупції та шахрайства у сфері освіти і наукових досліджень з метою реалізації «Гельсінського порядку денного для якісної освіти в Європі».

У Фінляндії реалізується послідовна система взаємодії ЗВО – Роботодавець. Представники роботодавців беруть участь в оцінюванні стратегії

забезпечення якості освіти у ЗВО; студенти проходять практику на підприємствах/компаніях, а компанії отримують експертні консультації професорів університетів через спільне керівництво роботами студентів під час проходження практики. Таким чином, роботодавець отримує добре підготовленого робітника і зацікавлений у такому співробітництві.

Наприклад, існує сайт CareerServices, основною метою якого є подальша взаємодія і співпраця між університетом та роботодавцем. Також сайт пропонує інформацію про вакансії, зайняті випускниками університету.

У Фінляндії існує Aarresaari, національна мережа центрів Кар'єра в усіх університетах. Цей вебсайт містить загальну інформацію про пошук роботи, написання резюме, планування кар'єри та контакти роботодавців. Мережа об'єднує 19 фінських університетів і надає послуги для студентів, випускників та роботодавців, а також для самих університетів.

JobBoard – це загальнонаціональний ефективний засіб для пошуку роботи. Для пошуку студентів та випускників роботодавцеві необхідно розмістити на JobBoard оголошення із зазначенням всіх необхідних знань та вмінь. Це оголошення залишається на сайті протягом 30 днів. Роботодавець може розіслати його до всіх фінських університетів. Університет в якості зворотного зв'язку отримує від компаній інформацію про кількість студентів, які працюють у цих компаніях, а також про рівень підготовки студентів[5].

Але така інформація не завжди надходить систематично і здебільшого завдяки особистим контактам. Час від часу в регіоні проводять форуми, на яких викладачі ЗВО та представники компаній можуть спілкуватися й обмінюватися інформацією та досвідом. Більш прямий і тісний зв'язок з підприємствами підтримують політехнічні університети.

Студентські представники входять у Колегію працівників та студентів. Беруть участь у Вченій раді та у її виборах. Представники студентів задіяні у виборі ректора (на 5 років) і в прийнятті річного фінансового звіту. Окрім того, студентські ради активно залучені в цих процесах. Їх представники є активними членами всіх робочих груп, беруть участь у тих відділах, які контролюють якість освіти. На кожній кафедрі є робоча група із забезпечення якості, представники студентських організацій мають третину голосів.

У вчених радах усіх рівнів третина учасників – це представники студентства. Стосовно внутрішньої оцінки студентами програм і курсів, то кожний студент дає відгук на всі курси у процесі навчання. Тривають дискусії стосовно процедури санкцій викладачам, які у студентському оцінюванні отримали низьку або негативну оцінку, а також щодо подальшого збільшення

ваги студентського голосу. Модель формування бюджету ЗВО у Фінляндії має компонент, який чітко враховує оцінку студентами праці викладача. У перспективі передбачено безпосереднє залучення студентської ради у розподіл коштів, які виділяються на освітній процес [6].

Аналіз та врахування студентських відгуків важливий не лише для закладу, а й для студентів. На цьому етапі важливо контролювати регулярність інформування студентів про результати висновків, зроблених на основі їхніх доповідей, у якій мірі цей «круговий» зв'язок оптимізує освітній процес і створює ефективну внутрішню університетську мережу комунікації і взаємодії у сфері контролю і покращення якості освітнього процесу.

Висновки. Отже, пріоритетну роль у забезпеченні конкурентних переваг вищої освіти у Фінляндії відіграють інвестиції в людину, її професійну та науково-дослідну підготовку. Такий підхід відображає європейську філософію освіти і підготовки нового типу фахівця-дослідника, увиразнюючи набір інноваційних інваріантів професіоналізму таким складником, як академічна культура.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні педагогічних умов формування академічної культури студентів технічних університетів, у з'ясуванні зв'язку цього поняття із корпоративною культурою майбутніх фахівців [дет.4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухарестська декларація етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі від 10.08.2005 р. [Електронний ресурс] / ЮНЕСКО-СЕПЕС. – 2005. – Режим доступу: <http://www.almamater.md/articles/879/ru.html>.
2. Andreas Schleicher / Results by Country / Released Mathematics Questions-2012, 2015/ URL: www.oecd.org/pisa
3. Friedland R., Alford R.R. Bringing Society Back// Symbols, Practices and Institutional Contradictions: The New Institutionalism in Organizational Analysis/ W.W. Powell, P.J. DiMaggio (eds.). Chicago: University of Chicago Press, 1991, P.243.
4. <http://www.iau-aiu.net/content/new-iau-mco-guidelines-institutional-code-ethics-highereducation>.
5. Supporting teacher competence development: for better learning outcomes. [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/education/school-education/teacher-cluster_en.htm.
6. Tuning Education Structures in Europe. General brochure. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.tuning.unideusto.org/tuningeu>.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. У статті проаналізовано деякі аспекти академічної доброчесності у процесі підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін. Зазначені основні принципи та норми академічної доброчесності в закладах вищої освіти, акцентовано увагу на значенні вебінарів в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: академічна доброчесність, майбутній вчитель, вчитель природничих дисциплін.

Abstract. The article analyzes the issues of academic integrity in the process of preparing a future teacher of natural sciences. The basic principles and norms of academic integrity in higher education institutions are indicated. Emphasis is placed on the importance of webinars in the context of distance learning.

Keywords: academic integrity, future teacher, teacher of natural sciences.

Постановка проблеми. Центральне місце в системі освіти належить підготовці конкурентоспроможного фахівця, який уміє критично мислити, досягати поставлених цілей, продуктивно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, постійно вдосконалювати свою майстерність. Однією з фундаментальних складових підготовки майбутнього вчителя є академічна доброчесність, побудована на принципах і нормах академічної культури учасників освітнього процесу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Розкриття сутності академічної доброчесності має законодавче підґрунтя [3]. У нашій країні функціонують Проєкти сприяння академічній доброчесності: Проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project — SAIUP) [7], програма Еразмус+ (напрямок Жан Моне) [2]. Результати досліджень цього питання розкриті у працях таких науковців, як В. Бахрушин, О.Семенов, Ю.Гаруст, І. Пак, О.Рижко, Д.Сопова, В.Ткаченко та ін [1]. Питанню академічної доброчесності присвячена значна кількість науково-практичних конференцій, зокрема науково-практична конференція «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід» [2].

Мета статті – проаналізувати питання дотримання академічної доброчесності у процесі підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін. Для досягнення мети необхідним є розв'язання таких завдань:

з'ясувати сутність поняття «академічна доброчесність», зазначити основні принципи академічної доброчесності, визначити особливості підготовки вчителя природничих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із ключових компонентів формули нової української школи є умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно [5]. Відома фраза Б. Шартського «Ми – карлики, що стоїмо на плечах гігантів» є ніби підтвердженням постійного наукового пошуку та саморозвитку. Але якими б ґрунтовними не були наші дослідження, вони спираються на багаторічний досвід попередників з певного питання. Ця фраза уточнена І.Ньютоном: «Якщо я бачив далі за інших, то лише тому, що стояв на плечах титанів» [6].

Освітній процес повинен формуватися за принципами партнерства і взаємодопомоги, компетентності і професіоналізму, персональної відповідальності, відкритості і прозорості, законності та верховенства права [4]. Ці принципи є рушійною силою академічної доброчесності між учасниками освітнього процесу.

Академічну доброчесність трактують як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3]. Академічна не доброчесність – це не лише привласнення думки, висловленої попередньо. До цієї категорії також віднесимо самоплагіат, необ'єктивне оцінювання, списування, підробка підписів, «приписування» інших учасників тієї чи іншої роботи, що дуже часто трапляються у процесі підготовки майбутніх вчителів з різних причин.

Наприклад, у процесі навчання студентів доцільно акцентувати увагу на способи висвітлення власних досягнень із правильним використанням бібліографічного опису, покликань, дотриманням структури і технічних вимог до наукових праць. Ці моменти дисциплінують майбутнього педагога: орієнтація на власний результат, раціональне використання часу, поступове зібрання бібліографії та можливість практичного використання без повторного пошуку того чи іншого джерела. Це дасть змогу майбутньому вчителю детальніше розібратися в науковому пошуку з проблеми дослідження, визначити положення, які потребують додаткової уваги, та перспективи подальших розвідок.

Академічна доброчесність – це запорука успішної наукової діяльності кожного науковця. Водночас кожна із галузей наук має свої нюанси, які

необхідно враховувати в освітній діяльності. Більш детально розглянемо особливості підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін.

У Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка підготовкою таких фахівців опікуються природничо-географічний та фізико-математичний факультети. Щороку абітурієнтів запрошують на навчання за спеціальностями 014 Середня освіта (Географія), 014 Середня освіта (Біологія), 014 Середня освіта (Хімія), 014 Середня освіта (Фізика). Бакалаври отримують кваліфікацію вчителя за спеціальністю і мають право працювати у закладах загальної середньої освіти. Освітній процес спрямований на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, використання власного досвіду у процесі вивчення нового матеріалу.

У діяльності вчителя природничих дисциплін важливе місце відводиться на проведення досліду. Важливою умовою ефективності засвоєння матеріалу є наочність, тому проведення дослідів на уроках потребує значної підготовки та відповідної матеріальної бази. Проведення експериментів такого плану повинно підкріплюватися аргументованим дослідженням.

Не менш важливим є і те, що сучасний учитель повинен бути готовим для організації педагогічної діяльності в нестандартних умовах, які від нього не залежать. Ситуація, яка склалася протягом останніх двох місяців, кардинально змінила звичну традиційну форму діяльності на дистанційну. Звичайно, при використанні традиційних форм, методів та засобів навчання вчитель оперує певним запасом прийомів, що сприяють академічній доброчесності безпосередньо в класі. Під час навчання за дистанційною формою учителеві необхідно збагатитися новими методами, щоб адекватно оцінити старання учнів.

Важливе в підготовці вчителя використання матеріалів Проєкту сприяння академічній доброчесності. Дійсно, існують реальні способи організувати заняття на абсолютно новому рівні з дотриманням всіх вимог. Ці вебінари позиціонують учасників освітнього процесу як особистостей, котрі здатні до вираження власних тверджень, аргументування дослідницької позиції та визначення шляхів вирішення певної проблеми. Безцінними є поради стосовно форм завдань для перевірки. Це дозволяє уникати академічної недоброчесності в точних науках, наприклад, при використанні формул, при обрахунках під час проведення лабораторних і практичних робіт; написання аргументативного есе; поради ефективного використання форм та типів завдань для екзаменаційного/залікового контролю; рекомендації щодо балансу навантаження під час дистанційного навчання [7].

Висновки. Отже, питання академічної доброчесності у процесі підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін є надзвичайно важливим. Керуючись принципами та нормами академічної доброчесності, особливостями своєї спеціалізації, педагог своїм прикладом формує науковий світогляд учнів та здобувачів вищої освіти. Якісна система освіти залежить від чіткої організації освітнього процесу, визначення місця кожного його учасника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна доброчесність як фактор попередження порушень освітнього процесу. *Віртуальний бібліографічний список*. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://library.vn.ua/news-and-events/virt-exhibition/akademichna-dobrochesnist>
2. Академічна культура дослідника. *Курс в межах програми Еразмус+*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://jmm.sspu.edu.ua/index.php/navchalni-kursy/akademichna-kultura-doslidnika>
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Стаття 42. Академічна доброчесність [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm
4. Кодекс академічної доброчесності СумДПУ імені А.С.Макаренка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/kodeks_akademichnoyi_dobrochesnosti_6c82c.pdf
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Пан бібліотекар. *Блог про бібліотечну справу та інформаційні технології*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2012/08/blog-post.html>
7. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (StrengtheningAcademicIntegrityinUkraineProject — SAIUP). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-vs-karantyn/>

Авраменко Віта

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ДОСЛІДНИКА В ЗАКЛАДАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ (ПОЗАШКІЛЬНОЇ) ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається питання академічної культури дослідника та академічної доброчесності учнівської молоді. Проаналізовано основні прийоми, форми та методи освітньої та науково-дослідницької діяльності, що сприяють формуванню академічної культури дослідника в учнівської молоді старшого шкільного віку.

Ключові слова: академічна доброчесність, академічна культура, академічна культура дослідника, неформальна освіта, позашкільна освіта, науково-дослідницька діяльність.

Abstract. *The article considers the issue of academic culture of the researcher. The main techniques, forms and methods of educational and research activities that contribute to the formation of the academic culture of the researcher in high school students are analyzed.*

Keywords: *academic culture, academic culture of the researcher, non-formal education, extracurricular education, research activities, scientific and research activity.*

Постановка проблеми: В умовах глобалізаційних процесів сучасного суспільства проблема академічної доброчесності набуває дедалі більшого значення. З одного боку, вільний доступ до продуктів інтелектуальної власності полегшують процес пошуку та отримання інформації, водночас поряд із цим збільшується запозичення, привласнення та використання чужих ідей [1].

Академічна доброчесність стосується як якості освітнього процесу, так і впливає на виховання громадян, які навчаються в закладах освіти різних рівнів. Науково-дослідницька і проєктна діяльність дітей та учнівської молоді – це перший етап формування академічної доброчесності. Саме тому питання формування академічної культури дослідника та академічної доброчесності в закладах неформальної (позашкільної) освіти є актуальним завданням освітнього процесу.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Концептуальні положення, що стосуються освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти, розглянуто у працях О.Биковської (висвітлені теоретичні та практичні аспекти позашкільної освіти в Україні та зарубіжних країнах: Польщі, Словаччині, Білорусі, Російській Федерації)[2]; В. Вербицького; Є.Панченко (неформальна освіта США); Г. Пустовіта[6], Т. Сущенко, Л. Тихенко[6]; особливості неформальної освіти учнівської молоді в країнах Європейського Союзу відображено у дослідженнях М. Бойченко, О. Ковальчук, Р. Науменко, А. Сбруєвої та ін. Академічна доброчесність та академічна культура дослідника як освітнє явище – предмет досліджень М. Гриньової, Н. Гапон, В. Ромакіна, Т. Ярошенко, О. Семенов [8], А.Сингаївської, О. Цокур, Л. Півневої, Л. Рижак.

Мета статті. У межах статті окреслимо деякі аспекти формування академічної доброчесності в закладах неформальної (позашкільної) освіти України.

Виклад основного матеріалу:. Уперше на законодавчому рівні питання академічної доброчесності розглядається у статті 42 Закону України «Про освіту», в якій термін «академічна доброчесність» охарактеризовано як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [5].

Згідно з пунктом 4 статті 42 Закону України «Про освіту», порушенням академічної культури дослідження вважають академічний плагіат, самоплагіат, академічне шахрайство, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, необ'єктивне оцінювання, порушення авторського права або суміжних прав у приватних інтересах [5].

Вимоги дотримання стандартів академічної доброчесності презентовано у численних міжнародних документах, серед яких є, наприклад, Європейська хартія дослідників, Європейський кодекс академічної доброчесності [4], розробки документів з дослідницької етики в рамках проекту ГОРИЗОНТ 2020.

Академічна доброчесність є невід'ємною складовою академічної культури дослідника. Так, вітчизняна дослідниця О. Семеног у структурі академічної культури виділяє аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформаційно-когнітивний, праксеологічний, поведінково-інтерактивний компоненти, кожний із яких характеризується певним змістовним наповненням і знаходить відображення в культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного читання, академічного письма, академічної грамотності.

Розглянемо деякі аспекти формування академічної культури дослідника на прикладі діяльності Сумського відділення МАН України. Науково-дослідницька діяльність учнів-членів МАН України передбачає використання засвоєних і набуття нових знань, умінь і навичок навчальної, пізнавальної, творчої, дослідницької діяльності. Найбільш ефективними методами, що сприяють формуванню академічної культури дослідника, є інформаційно-проблемний виклад, проблемно-пошуковий і дослідницький методи.

Важливо формувати мовленнєво-комунікативні та полемічні уміння, зокрема вміння будувати усне й писемне висловлювання; дотримуючись правильності, точності, логічності, виразності мови під час захисту науково-дослідницьких робіт та проєктів.

Дотримання академічної доброчесності та академічної культури дослідника учнів-членів Малої академії наук передбачає самостійне виконання науково-дослідницьких робіт, посилення на джерела інформації у разі використання ідей інших осіб, її удосконалення та доопрацювання; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної науково-дослідницької діяльності.

Висновки. Отже, важливе місце у формуванні в учнівської молоді академічної культури дослідника та академічної доброчесності посідає науково-дослідницька діяльність в рамках Малої академії наук України.

Якісні зміни в системі освіти вимагають розроблення нових підходів до освітньої діяльності, утвердження чесності та етичних цінностей в освітньому процесі і науковій діяльності що сприятиме формуванню високої академічної культури, носіями якої будуть здобувачі освіти. Такі риси, як чесність, наполеглива праця, повага до праці та здобутків інших, повинні знаходити належне місце у процесі освітньої діяльності закладів освіти усіх рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А.Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.
3. Вимоги щодо дотримання етичних принципів для учасників програм ГОРИЗОНТ-2020 [Електронний ресурс]– Режим доступу :http://ec.europa.eu/research/participants/docs/h2020-funding-guide/cross-cutting-issues/ethics_en.htm
4. Європейський кодекс академічної доброчесності [Електронний ресурс]– Режим доступу:https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. UR : [Електронний ресурс]– Режим доступу :<http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/term/2145-19>
6. Пустовіт Г. П., Тихенко Л. В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи: монографія. Кн. 2. / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко Суми : «Університетська книга», 2008 272 с.
7. Розробки документів з дослідницької етики в рамках програми ГОРИЗОНТ-2020 UR: [Електронний ресурс]– Режим доступу:<https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/ethics>
8. Семенов О. М. Академічна культура – фундаментальний складник підготовки доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта» // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. № 5 (59) / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С.Макаренка/ А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми: СумДПУ ім. А. С.Макаренка, 2016. С.192—203.

Біличенко О. Л.,

Колган О. В.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА

Анотація. У статті висвітлено особливості формування соціально-комунікативної культури майбутнього філолога. У процесі наукового пошуку використано метод моделювання. Результатом дослідження є модель соціально-комунікаційного простору.

Ключові слова: професійна освіта, соціально-комунікативна культура, філолог.

Abstract. *The purpose of the article is to try to highlight the features of the formation of social and communication culture of the future philologist. The modeling method was used in the process of scientific research. The result of the study is a model of social and communication space.*

Keywords: *professional education, social and communicative culture, philologist.*

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем професійної освіти є проблема формування соціально-комунікативної культури особистості. Однак, незважаючи на те, що науковцями на сьогодні розроблено достатній теоретичний і практичний матеріал стосовно формування соціально-комунікативної культури, потреба в розробці моделі для майбутніх філологів, за нашим переконанням, залишається актуальною.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Вивченням системних характеристик соціально-комунікативної культури займалися Р. Ардовська, К. Гончарова, Ю. Караулова, В. Кашинцева. Лінгводидактичні основи її формування аналізували О. Бастрикова, Т. Грабой, Є. Сунцова. Комунікативна культура є невід'ємним складником професійно-комунікативної компетенції фахівця, про що зазначають у своїх працях В. Лівенцова, Г. Медвідь, Ф. Хміля, О. Пономарьова, О. Романовська.

Мета статті – запропонувати модель як одну з умов формування соціально-комунікативної культури особистості майбутнього філолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою парадигми суспільного розвитку у ХХІ ст. стали людина як найвища цінність та культура як умова самоорганізації і саморозвитку особистості. У процесі реалізації творчого потенціалу індивіда і формування особистісної культури відповідно до об'єктивних вимог та реальних можливостей сучасного світу неабияку роль відіграють і твори художньої літератури. Духовний світ людини визначається творами літератури, які вона прочитала, оскільки найповніше культурні, морально-етичні та естетичні цінності суспільства відображені в літературі.

Сучасний світ має значний потенціал культури, але внаслідок нерозвиненості соціальних механізмів включення людей у світ краси та формування вмінь і навичок жити за законами краси в значної їх частини, зокрема молоді, не вироблені відповідні ціннісні орієнтири і потреби наслідувати культурні традиції.

Проте саме в цей кризовий період складаються нові концепції, моделі і парадигми формування «людини культури». Основні зусилля необхідно спрямувати на те, щоб залучити людину до минулого, сьогодення і майбутнього культури. «Людина культури» – це багатовимірна особистість, що формується і розвивається в просторі діалогу.

У сучасних умовах художня література бере активну участь у духовних процесах розвитку суспільства, що зумовлене її змістом і сутністю, і проявляється в її функціях, значенні та розвитку соціуму й особистостей.

Для формування соціально-комунікативної культури особистості ми запропонували теоретичну модель соціально-комунікаційного простору, який ми визначаємо як певне середовище, важливим елементом якого виступає модель зовнішньої комунікації літератури, характеристика структурності, взаємодії, координації елементів у вигляді рівнів комунікації.

Засвоєння змісту творів художньої літератури створює можливість для формування в молоді соціально-комунікативної культури, гуманістичного світогляду, поглядів і переконань, необхідних сучасній людині. У процесі комунікаційної діяльності в людини можуть бути виховані такі найважливіші якості особистості, як пізнавальна потреба, потреба в саморозвитку, емоційна чуттєвість, естетичний смак, моральні основи.

Соціально-комунікативна культура є складовою особистості молодої людини, яка виступає в соціально-комунікаційному просторі як конкретний носій культурних цінностей, поєднуючи в собі загальне, властиве культурі в цілому, й особистісне, привнесене в культуру на основі свого індивідуального рівня знань, досвіду та світогляду.

Під час створення умов, що відображають узаємодію художньої літератури та особистості молоді, формується механізм, який забезпечує взаємодію змісту твору та особистості людини. Цей механізм має особливе значення, оскільки сприяє впливу на його особистість.

Соціально-комунікативна культура базується на тих текстах, що вже сформували мовну свідомість поколінь, які функціонують. Мова актуалізує передусім мислення і спілкування читача з книгою, породжуючи в нього особливу форму інтелектуальної і духовної діяльності – внутрішнє мовлення (внутрішній діалог). Особливе місце займає і текстове поле рідною мовою, яке сприяє розвитку соціальної пам'яті. У процесі взаємодії із книгою читач вступає у складний процес соціальної адаптації, залучаючись до цінностей культури і до всіх аспектів соціальної комунікації.

Модель формування соціально-комунікативної культури особистості в межах соціально-комунікаційного простору має таку структуру:

1. За рівнем застосування: предметно-літературна.
2. За філософською основою: гуманістично-духовна, культуроспрямована.
3. За основним фактором розвитку: соціогенна.

4. За концепцією засвоєння: асоціативно-рефлекторна з елементами сугестії.
5. За орієнтацією на особистісні структури: емоційна сфера.
6. За характером змісту та структури: виховна, світська, гуманістична.
7. За типом керівництва діяльністю: система малих груп.
8. За організаційними формами: диференційована, групова з елементами індивідуального підходу.
9. За підходом до особистості: особистісно-орієнтована.
10. За домінантним методом: творча.
11. За напрямом модернізації: гуманізація соціально-комунікативної культури.

Цільовими орієнтаціями виступають: духовне відродження, моральне та емоційне виховання особистості, у процесі якого здійснюється формування соціально-комунікативної культури; подання літератури як підсистеми соціальних комунікацій; створення в соціально-комунікаційному просторі певних механізмів саморозвитку та самовиховання, що необхідні для становлення особистості; оволодіння особою основами соціально-комунікативної культури; стимулювання процесу формування соціально-комунікативної культури, що передбачає наявність системи мотивації та її вплив на виховання особистості.

Проектування базується на позитивному потенціалі і творчих можливостях особистості. На основі цих принципів розробляється технологія функціонування соціально-комунікаційного простору, яка повинна привести до формування соціально-комунікативної культури й духовного відродження і виховання молоді.

Концептуальними основами моделювання є засвоєння змісту творів художньої літератури, що створює можливість для формування в молоді соціально-комунікативної культури, гуманістичного світогляду, поглядів і переконань, необхідних сучасній людині; принцип гуманізації: моральний потенціал творів літератури формує особливу систему гуманістичних знань – переконань. У процесі комунікаційної діяльності в людини можуть бути виховані такі найважливіші якості особистості, як пізнавальна потреба, потреба в саморозвитку, емоційна чуттєвість, естетичний смак, моральні та духовні основи. Застосовується формула особистісного підходу: розуміти + приймати + співпереживати + допомагати.

Головними особливостями організації соціально-комунікаційного простору виступають:

1) створення загальної програми соціально-комунікаційного простору;
2) обґрунтування теорії та методики соціально-комунікаційного простору;

3) створення соціально-комунікаційного простору згідно з прийнятою програмою, теорією та методикою.

Під час створення умов, що відображають взаємодію художньої літератури та особистості молоді, виникає механізм, який забезпечує взаємодію змісту твору та особистості людини. Цей механізм має особливе значення, оскільки сприяє впливу на його особистість.

Досягнення мети функціонування соціально-комунікаційного простору вимагає додержання певних підходів його організації, зокрема:

- наукового підходу – урахування об'єктивних закономірностей організації, взаємодії системи чинників;

- конкретно-історичного – допомагає досягнути, проаналізувати та використати специфічні, актуальні в певний час розвитку суспільства завдання художньої літератури;

- діяльнісного підходу – передбачає доцільну комунікаційну діяльність у вигляді різноманітних форм, спрямованих на формування соціально-комунікативної культури;

- особистісно-орієнтованого – у центрі комунікаційного процесу стоять інтереси особистості молоді, її потреби та можливості. Така ієрархія ціннісних підходів, як особистість – художня література – соціально-комунікаційна культура дає змогу реалізувати модель зовнішньої літературної комунікації;

- системного підходу – передбачає поетапне формування соціально-комунікативної культури, визначення сутності художньої літератури в умовах функціонування соціально-комунікаційного простору як цілісного процесу духовного відродження і виховання, розвитку та саморозвитку особистості молоді.

Серед принципів, дотримання яких вважаємо необхідними, виокремлюємо такі:

- гуманізації – передбачає систему заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання, і таким чином на духовний розвиток і саморозвиток молоді;

- системності – спрямований на розвиток цілісності комунікаційних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів, зв'язків та об'єднання їх у єдину систему, що зумовлює гармонійність розвитку, взаємозв'язок елементів у структурі світу особистості.

Компонентами соціально-комунікаційного простору є:

1. Аксіологічний – має за мету формування світу духовних цінностей та системи ціннісних орієнтацій.

2. Когнітивний – у межах створеного нами соціально-комунікаційного простору забезпечує молодь інформацією про літературу та її цінності.

3. Діяльнісно-творчий – сприяє формуванню та розвитку творчих здібностей, що необхідні для реалізації особистості в процесі комунікаційної діяльності.

4. Особистісний – забезпечує самопізнання як наслідок діяльності в соціально-комунікаційному просторі.

Результативність функціонування соціально-комунікаційного простору залежатиме від того, в якій мірі визначені нами методи сприятимуть зацікавленню молоді літературними творами. За таких умов соціально-комунікаційний простір виступає як умова формування соціально-комунікативної культури особистості майбутнього філолога, а художню літературу як спосіб моделювання сфери людських цінностей, які слугують одержанню специфічної пізнавально-оцінної інформації, її збереженню й передачі за допомогою низки систем образних знаків, адекватному втіленню наслідків роботи абстрактного мислення.

Висновки. Отже, теоретична модель соціально-комунікаційного простору є уявною системою взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів (словесно-матеріальна форма, зовнішня комунікаційна форма, внутрішня комунікаційна форма, ядро соціальної пам'яті, функціональне коло), що забезпечують узаємодію творів художньої літератури із соціумом, виконуючи функцію комунікаційних засобів інформації та трансляції знань.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У контексті розглянутої проблеми подальшого дослідження потребують такі аспекти, як вивчення сучасних інноваційних методів і прийомів формування соціально-комунікативної культури студентів різних спеціальностей та розроблення критеріїв оцінювання рівня її сформованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горшков, М. К., Шереги, Ф. Э. (2009). Прикладная социология и методы. Москва: Альфа-М.
2. Ільганаєва В. О. (2009). Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання. *Філософія спілкування: Філософія, психологія, соціальна комунікація*, 2. 96 – 101.
3. Соколов, А. В. (2001). Метатеория социальной коммуникации. Санкт-Петербург: РНБ.

СКЛАДОВІ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОСЛІДНИКА

Анотація. У статті викладено основні теоретичні положення про формування компетенції мовленнєвої особистості, здатної до спілкування у процесі професійної діяльності. Описано види мовленнєвої діяльності в усній і писемній формі – сприйняття і продукування висловлювань, передумови успішного спілкування, а також необхідні якості мовлення.

Ключові слова: мовлення, мовленнєва діяльність, мовленнєва компетентність, мовленнєва культура.

Abstract. The article deals with the main theoretical principles of the personality speech competence formation who is able to communicate at the process of professional occupation. The types of speech occupation in oral and written form including perception and production of sayings, reasons of successful communication and necessary principles for speech are identified. The article is for people working at the sphere of specialists' preparation in different branches.

Key words: speech, speech occupation, speech competence, speech culture.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці, лінгводидактиці, психології мовлення трактується як діяльність. Розуміння мовлення як виду діяльності, що підлягає законам, які характеризують будь-яку практичну діяльність, є особливо близьким до завдань формування мовленнєвої компетентності. Такого підходу дотримуються у психолінгвістичних дослідженнях, що мають на меті розкрити всю сукупність (точніше, взаємодію) факторів, які керують формою і частково змістом мовленнєвого висловлювання, розглянути співвідношення лінгвістичних і психологічних одиниць, понять і категорій [15, с. 57].

Розуміння мовлення як виду діяльності уперше було висловлене Л. Виготським [5] і розроблене у працях із психолінгвістики О. Леонтьєвим [12], О. Леонтьєвим [14]. Це вища психічна функція людини, вона має складну структуру та багаторівневу організацію і тому вивчається різними науками – лінгвістикою, психолінгвістикою, психологією.

Проте й у поняття «мовленнєва діяльність» часто вкладається різний зміст. Одним із найбільш повних можна вважати визначення І. Зимньої: «Мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований, мотивований (як і будь-яка довільна дія), предметний (змістовний) процес видачі та сприймання сформульованої мовними засобами думки, інформації, спрямованої на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини в процесі

спілкування» [9, с. 121]. Інформація передається та сприймається у звукових (говоріння та аудіювання) та графічних (письмо та читання) знаках, що являють собою реалізацію мови, яка зберігається в нашій свідомості.

Функціонально мовлення характеризується як процес. Основні його функції: комунікативна (здійснення процесу спілкування), пізнавальна (здійснення процесів пізнання), емотивна (вираження почуттів), естетична (творення художніх образів), волюнтативна (спонукання до певних дій). Але майже завжди мовлення здійснюється в умовах контакту між людьми. Говоріння «для себе» як вияв внутрішнього стану мовця – все-таки виняток із загального правила. Навіть писемне мовлення, яке відбувається за відсутності адресата, розраховане на читача, на його сприймання. Отже, процес спілкування, по суті, зводиться до контакту між мовцем і адресатом.

У зв'язку з цим Б. Головін виділив п'ять етапів процесу мовної комунікації:

- 1) дійсність – свідомість людини-мовця;
- 2) свідомість мовця – мова;
- 3) мова – мовлення;
- 4) мовлення – свідомість адресата;
- 5) свідомість адресата – дійсність [7, с. 32].

У поєднанні всіх чинників процесу спілкування його можна показати за допомогою рис. 1.

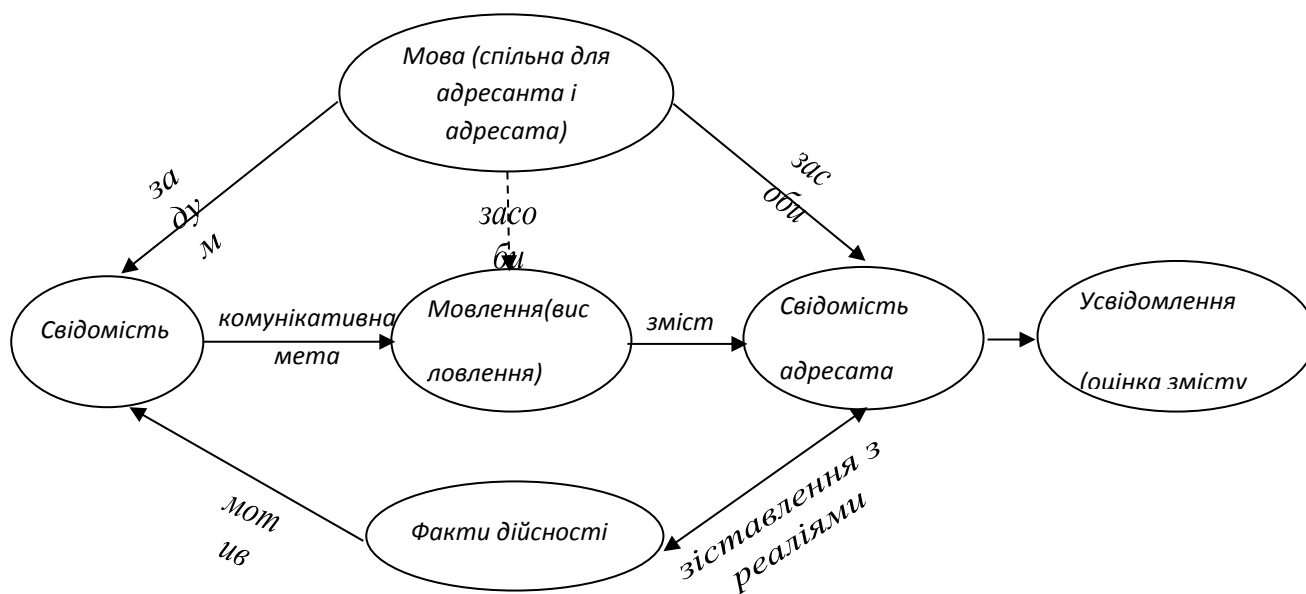

Рис. 1 Модель процесу мовної комунікації

Події і явища навколишньої дійсності викликають у людини певні думки і почуття та бажання висловити їх, поділитися з кимось своїми міркуваннями. Отже, у неї появляється мотив для висловлювання, комунікативна мета.

Для реалізації задуму мовець мусить мати у своїй пам'яті необхідний запас виражальних мовних засобів, з-поміж яких обирає найбільш придатні для досягнення мети. Використовуючи їх у певних формах, у потрібній послідовності, він надає їм відповідної звукової чи графічної форми і створює усне чи писемне висловлювання. Адресат, сприймаючи звуки або графічні знаки, на основі свого запасу мовних засобів розшифровує переданий адресантом зміст, зіставляє його з реаліями дійсності, погоджується або не погоджується з автором повідомлення. Останній етап при сприйнятті монологу відбувається у внутрішньому мовленні, фіксується у глибинній пам'яті. В умовах діалогу ролі почергово змінюються: бажання висловитися виникає в адресата, він стає адресантом і продукує власне висловлювання, підтримуючи або заперечуючи щойно сприйняте, а той, кому належить попередня репліка, стає адресатом. Мовлення може бути ефективним (між адресантом і адресатом досягається взаєморозуміння) або неефективним (адресат не сприйняв суті переданого мовцем повідомлення).

Розвиваючи ідеї Л. Виготського, психологи Н. Жинкін, І. Зимня, А. Леонтьєв, А. Лурія стверджують, що мовлення у комунікативній функції може бути діяльністю як самостійною, так і такою, що супроводить інші види діяльності, в т.ч. і професійної. Ця теорія використовується психологією навчання і дидактикою (Б. Коротяєв, Л. Маркова, М. Скаткін), лінгводидактикою (Н. Бакеєва, М. Дем'яненко, А. Зикеев), зокрема й методикою розвитку мовлення (Л. Варзацька, М. Вашуленко, В. Капінос, М. Львов, В. Мельничайко, М. Стельмахович, М. Пентилюк та ін.).

Як бачимо, концепція «породження мовлення» враховує дві позиції: 1) систему мови; 2) мовленнєвий механізм. Цим визначається її актуальність і для нашого дослідження.

Як зазначає О. Леонтьєв, для того, щоб повноцінно спілкуватися, людина повинна володіти низкою умінь: швидко орієнтуватися в умовах спілкування; правильно планувати своє мовлення, вибирати зміст акту спілкування; знайти адекватні засоби для вираження цього змісту; забезпечувати зворотній зв'язок. Без будь-якого з цих умінь спілкування не буде ефективним [13, с. 33].

Для формування мовленнєвої діяльності людині необхідно оволодіти засобами та способами реалізації кожного з її видів. Такими видами мовленнєвої діяльності є сприймання й породження мовлення..

Сприймання – мовленнєва діяльність, характерна для того, хто слухає або читає, тобто сприймає й усвідомлює звукове мовлення (слухання) або сприймає й усвідомлює графічний текст (читання). Г.Костюк називає сприйманням процес відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності, що діють у даний момент на аналізатори людини, у тому числі й почуттєві [11, с. 144]. Емоційне сприймання тексту включається у процеси слухання і читання як найважливіша його складова – без нього неможливе розуміння і навіть подальше відтворення.

Сприймання характеризується індивідуальною своєрідністю. Деякі особи відзначаються точністю сприймання, у сприйманні ж інших – більше моментів суб'єктивного характеру, деякі з них, розповідаючи про сприйняте, загалом говорять про своє ставлення до сприйнятого.

Слухання як вид мовленнєвої діяльності характеризується кількома фазами. Перша фаза – спонукально-мотиваційна – значною мірою залежить від діяльності іншого учасника спілкування (викладача, оратора). У цьому плані слухання є начебто вторинним у комунікативній діяльності.

Однак пасивного сприймання мовлення недостатньо для повноцінного його осмислення. Тому друга – аналітико-синтетична фаза діяльності передбачає обробку мовленнєвого повідомлення: розуміння або нерозуміння як внутрішній результат думки. На цьому базується результат слухання – формування і можливість вираження слухачем ставлення до почутого. Необхідність розуміння слухачем мовленнєвого повідомлення з метою вираження власної думки з цього приводу припускає продуктивне осмислення мовленнєвого повідомлення, зіставлення всіх компонентів його викладу. Це потребує миттєвої аналітико-синтетичної обробки всього матеріалу й утримання його результатів в оперативній пам'яті слухача. Необхідність висловити свою думку означає підключення до процесу слухання підготовчих фаз процесу говоріння і, безпосередньо, розуміння того, що і як говорити. Цей момент фіксує начебто “паралельність” слухання та початкових фаз власного говоріння, які здійснюються у внутрішньому плані.

Вищий рівень розуміння характеризується передусім умінням виявити основний смисл висловлювання, його головну думку, незалежно від того, сформована вона мовцем чи подана в підтексті. Тому часто поряд із терміном «слухання» активно використовують термін «розуміння». Слухання і розуміння, за аналогією до зарубіжної методики, натеper називають “аудіюванням”.

Важливу роль в освітньому процесі відіграє і **читання**. Уміння швидко й свідомо читати є однією з найнеобхідніших умов формування мовленнєвої компетентності. І навпаки, причиною недостатнього рівня культури мовлення є,

як стверджує Н. Бабич, те, що «окремі мовці не володіють навичками швидкого і осмисленого читання» [2, с. 9]. На думку О.Гойхмана та Т.Надеїної, у процесі комунікації (як процесі обміну інформацією) уміння швидко й раціонально читати є однією з найнеобхідніших умов ефективності спілкування [6, с. 56-63]. Читання є своєрідною підготовкою до користування виражальними засобами мови для висловлення у подальшому власної думки.

Отже, без вироблення навичок рецептивного мовлення (читання чи аудіювання) не відбувається ні подальше відтворення сприйнятого, ні використання виражальних засобів для породження висловлювань.

Породження мовлення (продуктивне мовлення) – це мовленнєва діяльність того, хто передає свої думки вголос (говоріння) або за допомогою графічних знаків мови (письмо). Породження мовлення багатьма психологами (Л. Виготським, М. Жинкіним, О.Леонтьєвим, І. Зимньою, С. Рубінштейном та ін.) ототожнюється з процесом породження тексту, складною аналітико-синтетичною діяльністю, до якої входять операції розчленування предмета висловлювання на ряд складових елементів у тексті, їх випереджувальний синтез. Досліджуючи психологічні механізми мовлення, Н.Жинкін зазначає, що процес мовлення – «це живий механізм, який постійно перебудовується. Його формування, перебудова та запуск відбуваються в результаті обміну повідомленнями. Це необхідно і достатньо для того, щоб накопичувались елементи відбору і сформувалася здатність проводити акт відбору» [8:152].

Процес **породження висловлювань можна змодельовати (див. рис. 1).**

Звідси випливає думка про те, що для успішного формування мовленнєвої компетентності студентів необхідно активізувати у людини психологічні механізми породження мовлення, у процесі якого й формуватимуться уміння відбору виражальних засобів мови для висловлення певної думки. Особливо важлива така здатність для процесу усного (монологічного) мовлення, в ході якого доводиться одночасно виражати певний зміст і добирати засоби вираження наступних частин висловлювання.

Спілкування, яке у науковій літературі розглядається як «процес взаємозв'язку та взаємодії суспільних об'єктів (класів, груп, особистостей), у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, здібностями, вміннями та навичками, а також результатами діяльності, одна з необхідних і загальних умов формування і розвитку суспільства й особистості», здійснюється за допомогою мови і в процесі мовлення [19, с. 153].

Спілкування виникає лише за певних умов, основними з яких є наявність двох партнерів, потреби у спілкуванні, мотивів спільної діяльності, доступних

для співрозмовників засобів, передусім мовних. Взаємне пізнання і взаємний вплив людей є обов'язковим елементом будь-якої діяльності.

Від того, як люди відображають та інтерпретують вигляд, поведінку та оцінюють можливості один одного, багато в чому залежить характер їх взаємодії, а також результати, які вони одержують у процесі спільної діяльності [4, с. 5]. Спілкування вважаються успішним, якщо обидві сторони реалізували свої цілі або досягли взаєморозуміння, консенсусу.

У процесі спілкування здійснюється обмін інформацією (комунікативний аспект), обмін знаннями та ідеями (інтерактивний аспект), досягнення взаєморозуміння співрозмовників (перцептивний аспект) [1, с. 376]. Як зауважує М. Каган, «тонка структура соціальної взаємодії визначається самими партнерами, саме від них – від їх потреб, цілей, розуміння ситуації залежить, ставляться вони один до одного як до суб'єктів, як до цілей чи як до засобів» [10, с. 27].

Кожен учасник спілкування сприймає ситуацію по-своєму, вважає своє сприйняття правильним, водночас мусить рахуватися з поглядом партнера і на цій основі обирати лінію поведінки, тональності своїх висловлювань.

У різних ситуаціях офіційного спілкування фахівцеві (наприклад, юристові) доводиться усвідомлено вибирати і тональність розмови, і стиль поведінки, й оптимальні мовні засоби.

Розрізняють стилі спілкування: автократичний – намагання нав'язати партнераві свої погляди; консультативний – увага до партнера, прагнення у чомусь допомогти; партнерський – підкреслена рівноправність у розв'язанні завдань.

Уміння спілкуватися, здатність до комунікації є запорукою успішної діяльності у будь-якій сфері стосунків як особистого, так і громадського життя.

Для досягнення успіху у спілкуванні комуніканти мусять добре володіти мовою, дотримуватися літературних норм, мати достатній запас виражальних мовних засобів, тобто виявляти належну мовно-мовленнєву компетенцію, культуру мовлення.

Проблеми мовленнєвої компетентності широко представлені в публікаціях вітчизняних (О. Біляєв, А. Богуш, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Пентиліук, В. Скалкін, Л. Скуратівський, Л. Струганець, Г. Шелехова та ін.) і зарубіжних (Р. Белл, О. Божович, А. Василевич, М. Вятютнев, Н. Гез, Д. Ізаренков, І. Резниченко, Д. Слобін, В. Ульріх, Д. Хаймс, Н. Хомський) дослідників. Запропоновані авторами наукові визначення швидше уточнюють і доповнюють одне одного, аніж суперечать одне одному.

Формування мовленнєвої компетентності полягає в оволодінні мовленнєвими вміннями й навичками на основі засвоєння мовленнєвознавчих понять, необхідних для здійснення мовленнєвої діяльності, а також виражальних засобів мови, що функціонують на всіх рівнях її структури, та правил їх уживання.

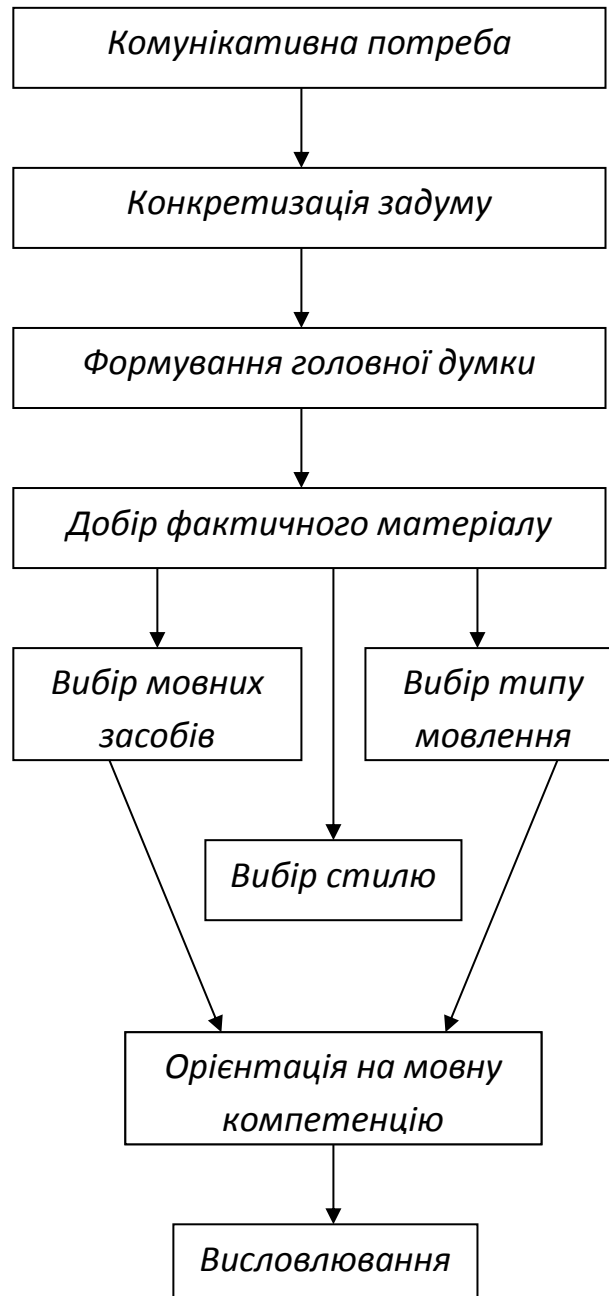

Рис. 1. Модель породження висловлювання

Мовленнєва компетентність людини виявляється у всіх видах мовленнєвої діяльності – сприйнятті чужих (аудіювання і читання) та продукуванні власних (говоріння і письмо) висловлювань.

До загальнокомунікативних умінь, необхідних як у навчальній, так і в професійній діяльності, належать здатність усвідомити тему, головну думку і

зміст прочитаного або почутого, структуру сприйнятого висловлювання, осмислити тему і головну думку, зібрати і систематизувати матеріал для побудови майбутнього тексту, побудувати його в певній композиційній формі, у відповідному ситуації стилі. Наявність усіх необхідних умінь дозволяє констатувати **мовленнєву культуру** людини.

У лінгвістичних працях культуру мовлення визначають як «сукупність комунікативних якостей, що виявляються за різних умов спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання» [18, с. 31]; володіння нормами мови, уміння використати мовні засоби відповідно до мети і змісту мовлення [17, с. 119].

Поняття «культура мовлення» охоплює два ступені засвоєння літературної мови. Перший з них – правильність – це дотримання норм літературної мови, порушення яких визнається за помилку. Другий, вищий ступінь – мовленнєва майстерність – передбачає вибір з можливих варіантів того, що краще за інші відповідає ситуації спілкування. Тут уже йдеться про чистоту (відсутність ненормативних елементів), точність (відповідність реаліям життя), логічність (відповідність законам мислення), дієвість (спрямованість на зміну думок чи поведінки адресата), доступність (позбавленим перешкод для сприйняття), доцільність (відповідність умовам спілкування), виразність (здатність вплинути на емоції адресата, викликати інтерес) тощо [16, с. 16].

Оволодіння такими комунікативними якостями мовлення вимагає тривалої напруженої праці, вимогливості до себе, постійної уваги до своїх висловлювань. Але тільки так людина може сформуватися як мовна особистість.

Цим терміном у сучасній мовознавчій та лінгводидактичній літературі прийнято називати мовця, який «досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою, як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних й емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в даному суспільстві» [18, с. 38]. Саме такими ми хотіли б бачити у майбутньому своїх студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Г. М. Социальная психология: 2-е изд. Москва: Изд-во МГУ, 1988. 429 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: Навчальний посібник для студентів університетів. Львів: Світ, 1990. 232 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
4. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. Москва: Педагогика, 1982. 200 с.
5. Выготский Л. С. Психология. Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008 с.

6. Гойхман О. Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации: учебник для вузов / под. ред. проф. О. Я. Гойхмана. Москва: ННФРА–М, 1997. 272 с.
7. Головин Б. Н. Основы культуры речи. Москва: Высшая школа, 1980. 336 с.
8. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. Москва: Наука, 1982. 159 с.
9. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. Москва: Русский язык, 1989. 222 с.
10. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. Москва: Политиздат, 1988. 319 с.
11. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
12. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1977. 280 с.
13. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. Москва: Педагогика, 1983. Т. II. 318 с.
14. Леонтьев А. А. Педагогическое общение: 2-е изд. перераб. и доп. Москва-Нальчик: Эль-Фа, 1996. 95 с.
15. Леонтьев А. А. Психолінгвістика. Ленинград: Наука, 1967. 118 с.
16. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад: посібник для вчителів. Київ: Рад. школа, 1984. 223 с.
17. Русский язык. Энциклопедия / гл. ред. Ф. П. Филин. – Москва: Советская энциклопедия, 1979. 432 с.
18. Струганець Л. Культура мови: Словник термінів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 87 с.
19. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С .С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2 изд. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 815 с.

Будянский Дмитро

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

СУГЕСТІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ГОЛОСУ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА-ДОСЛІДНИКА

Анотація. У статті окреслено сутність категорії «сугестія педагогічного голосу». Для досягнення мети були використані методи: аналіз наукових джерел, синтез, порівняння, спостереження. З'ясовано, що розглянута категорія є важливою складовою риторичної культури викладача, яка дозволяє більш ефективно розв'язувати професійні завдання.

Ключові слова: сугестія, педагогічний голос, інтонація, тембр.

Abstract. The purpose of the article is to determine the essence of the category "pedagogical voice suggestion". Analyses of scientific sources, synthesis, comparison, observation were used as methods to achieve this goal. It was found that this category is an important component of the rhetorical culture of the teacher, which allows you to solve professional problems more effectively.

Key words: suggestion, pedagogical voice, intonation, timbre.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що одним із важливих чинників, які здійснюють дієвий вплив на інтелектуально-емоційну сферу учня (студента), є мовлення педагога. Його акустичні властивості, характерні особливості вимови, індивідуальне темброве забарвлення голосу сприяють кращому сприйняттю і запам'ятовуванню інформації, викликають відповідні емоції, забезпечують позитивний психологічний клімат в навчальній аудиторії. Таким чином, голос педагога можна аргументовано вважати одним із головних інструментів реалізації професійних завдань.

Параметри педагогічного голосу, з одного боку, зумовлені індивідуальними особливостями (анатомічними і психофізіологічними), а з іншого – якістю процесу підготовки у закладах вищої освіти, рівнем усвідомлення необхідності розвитку голосового апарату і, власне, мовленнєвою практикою, а саме умовами, в яких вона здійснюється, її тривалістю, різноманітністю тощо.

На основі узагальнення наукових праць, присвячених даній проблематиці [4;5;6;9], і власного викладацького досвіду виділимо ряд ключових характеристик, які визначають якість і рівень володіння викладачем професійним голосом:

- гучність, політність, адаптивність, що дозволяють викладачеві бути почутим у будь-якій частині аудиторії незалежно від її розмірів, акустичних особливостей та кількісного складу студентської групи;
- динамічний діапазон (уміння переходити від мінімального рівня гучності до максимального і навпаки відповідно до змісту, характеру й емоційного наповнення сказаного;
- висотний діапазон (підвищення і пониження голосу, яке забезпечує різноманітну мелодику мовлення);
- тембральний діапазон (різноманітність тембрів, уміння змінювати звукове забарвлення голосу, завдяки якому досягається його виразність та емоційний вплив);
- благозвучність (чистота і ясність тембру);
- гнучкість, рухливість (здатність голосу варіювати висоту, гучність і тембр);
- витривалість (висока працездатність голосу, що дозволяє витримувати тривале навантаження).
- сугестивність (здатність голосу впливати на емоції і поведінку студентів).

На наш погляд, зазначені характеристики можна вважати складовими риторичної культури викладача закладу вищої освіти, яку ми розглядаємо як динамічне системне утворення, що виражається в оригінальному мовленнєво-творчому продукті (промові, лекції, бесіді, повідомленні, науковій доповіді тощо) [3].

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Представлені вище компоненти техніки мовлення педагога достатньо ґрунтовно досліджені у численних наукових працях. Проблему розвитку риторичних якостей педагога досліджували В. Абрамян, В. Герман, І. Зязюн, Г. Сагач, Х. Леммерман, П. Сопер та ін. Питання мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів представлені у публікаціях Є. Барбіної, В. Гриньової, О. Залюбівської, О. Семеног та ін. Проте, на наш погляд, недостатньо уваги дослідників приділено такій важливій і професійно-необхідній якості голосу педагога, як *сугестія*, аналізу якої і присвячена наша публікація.

Постановка мети, завдання. У статті окреслимо сутність категорії «сугестія педагогічного голосу», з'ясуємо головні функції, характеристики сугестивного компоненту голосу викладача; визначити рівні та шляхи (методи) розвитку цієї якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Сугестія* (навіювання) – це особливий вид впливу на психічну сферу людини, що викликає некритичне сприйняття і, головне, глибоке засвоєння певної інформації [1]. До засобів сугестивного впливу в процесі педагогічної взаємодії можна віднести вигляд викладача, його авторитет, науковий і соціальний статус, вербальні і невербальні засоби тощо. На наш погляд, одним із найбільш дієвих засобів сугестивного впливу є голос викладача [10]. Ми розглядаємо сугестивність як одну з важливих характеристик педагогічного голосу.

А. Макаренко у лекціях, листах, публікаціях, художніх творах приділяв значну увагу питанню володінню голосом як важливому елементу педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність, вважав наш видатний земляк, полягає і в постановці голосу вихователя, і в розвитку уміння керувати мімікою і пластикою [7; 8, с. 51].

Дослідник проблем сучасної риторики П. Сопер слушно зауважує, що ставлення до людини з боку оточуючих значною мірою детерміновано враженням від її голосу [9]. На наш погляд, сугестивний вплив педагогічного голосу виникає внаслідок взаємодії змістової основи мовлення з його інтонаційними, емоційними, тембральними та темпоритмічними (тривалість, пауза, темп, ритм) характеристиками.

Використовуючи сугестивні можливості голосу, викладач у процесі педагогічного спілкування опановує увагою студентів, викликає відповідні роздуми, емоції, мотиви, тим самим стимулюючи поведінкові реакції та конкретні дії.

На основі аналізу джерел виділимо рівні сугестивності педагогічного голосу:

1) низький рівень характеризується тим, що голос привертає до себе увагу, має індивідуальне темброве забарвлення. Зміст сказаного краще проникає у свідомість і підсвідомість слухача. Голос не обов'язково повинен бути особливо приємним. Іноді увагу привертає навіть неблагозвучний голос. Перший рівень сугестивності педагогічного голосу здатний встановити початковий контакт між викладачем та студентом.

2) середній рівень сугестивності голосу на відміну від першого здатний викликати більш сильну емоційну реакцію. На цьому рівні педагог-оратор спрямовує розумову діяльність слухачів (студентів) у потрібне русло, емоційно забарвлює текст, розставляє чіткі змістові акценти.

3) високий рівень сугестивності педагогічного голосу виражається в тому, що реакції студентів набувають поведінкового характеру. Слово викладача, сказане з особливим емоційно-акустичним забарвленням, сприймається студентом на рівні підсвідомості як імператив і спонукає до конкретних дій. Отже, третій рівень також можна назвати імперативно-оцінним [6;10].

Імперативність (наказовість) педагогічного мовлення необхідна при застосуванні таких вербальних методів, як вказівка, наказ, настанова, розпорядження, санкціонування відповідей студентів. Оцінювання якості відповідей також може здійснюватися засобами сугестії педагогічного голосу (інтонація, темпоритм, емоційне забарвлення, підтекст) при застосуванні таких методів як схвалення, осуд, натяк, жарт, іронія, порада тощо. Таким чином, ми приходимо до усвідомлення важливості сугестивних якостей педагогічного голосу.

У зв'язку з цим виникає питання: які методи, засоби можуть бути застосовані з метою розвитку цього важливого компонента риторичної культури? Спираюсь на науково-методичні праці в галузі педагогічної творчості, майстерності, риторики, виразного читання, театральної педагогіки та власного практичного досвіду, визначимо кілька напрямків:

1) щирість, природність мовлення, переконаність, впевненість в істинності сказаного через нервово-м'язові механізми надають голосу

сугестивних властивостей, які, відповідно, викликають у слухачів глибокі роздуми та сильні емоції;

2) підвищенню сугестивного впливу безумовно сприяє й емоційний стан викладача-оратора, який відповідає риторичній категорії «пафос». Пафос (з від грецької – пристрасть) – це інтелектуальна, волюва переконаність промовця, яка виявляється в тексті промови, а також в манері виступу оратора, артистизмі, емоційному піднесенні [9]. Студент менш критично сприймає зміст мовлення педагога, навіть якщо вона суперечить сформованим попередньо уявленням.

3) сугестивні характеристики голосу напряду залежать також від роботи голосового апарату: типу дихання, характеру змикання голосових складок, позиції звукоутворення, використання резонаторів тощо. Зокрема, м'яке, «тепле» звучання зумовлено включенням грудного резонатору та плавною подачею дихання, а «метал» у голосі з'являється внаслідок щільного змикання голосових зв'язок та активізації фонаційного видиху. Отже, необхідно стежити, щоб мовленнєве дихання було стійким, плавним та помірним з опорою на діафрагму.

На наш погляд, розвиток представлених вище умінь та навичок може бути ефективно забезпечений використанням акторських і вокальних тренінгів як на етапі навчання в закладі вищої освіти так і у процесі професійної діяльності [2]. А. Макаренко був переконаний, що в майбутньому в педагогічних ЗВО буде викладатися і постановка голосу, і володіння пластикою тіла та мімікою, і акторський тренінг. Видатний педагог слушно зауважував, що «постановка голосу має значення не тільки для того, щоб красиво співати або розмовляти, а й щоб уміти найбільш точно, переконливо, владно виражати свої думки і почуття» [8, с. 246].

Висновки. Таким чином, сугестивні властивості педагогічного голосу можна аргументовано вважати складовими риторичної культури викладача, які сприяють ефективному розв'язанню професійних завдань. Сугестія голосу педагога – це вплив на розумову активність та емоційний стан студентів акустично-психологічними засобами з метою підвищення якості сприйняття інформації та спонукання до певних дій.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Наше дослідження можна вважати невеликим кроком на шляху до створення методики формування цієї професійно-важливої якості. Очевидно, що більш ґрунтовне дослідження можливостей педагогічного голосу вимагає залучення даних акустики, психології, вокальної педагогіки, психолінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтерев, В.М. (1908). Внушение и его роль в общественной жизни.
2. Будянський, В. І. (2001). Мистецтво виразного читання.
3. Будянський, Д.В. (2016). Суть і структура риторичної культури викладача вищого навчального закладу. Теорія та методика навчання та виховання. 2016. 12-21.
4. Гриньова, В.М. (2000). Формування педагогічної культури майбутнього вчителя : дис. на здобуття наукового ступеню докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків.
5. Зязюн, І.А. (2000). Педагогіка добра: ідеали і реалії. К.: МАУП.
6. Князьков, А.А. (1990). О суггестивности педагогического голоса. Педагогическое образование (2), 68-71.
7. Макаренко, А. С. (1964). Некоторые выводы из моего педагогического опыта.
8. Макаренко, А. С. (1988). О воспитании.
9. Сопер, П. (1992). Основы искусства речи.
10. Шварц, И.Е. (1971). Внушение в педагогическом процессе.

Самохвалова Ірина

Мельник Сергій

Сумський державний педагогічний
університет ім.А. С. Макаренка

СКЛАДОВІ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА

Анотація. На підставі аналізу літературних джерел визначено складові мовленнєвої культури викладача: змістовність, правильність, точність, чистота, доречність, багатство і різноманітність, а також виразність. Володіння культурою мовлення сприяє формуванню мовленнєвої майстерності.

Ключові слова: мовлення, культура, педагогічна діяльність, викладач.

Abstract. On the ground of analysis of literary sources, the components of the teacher's speech culture are determined: content, correctness, accuracy, purity, relevance, richness and diversity, as well as expressiveness. Mastering the culture of speech contributes to the formation of speech skills.

Key words: speech, culture, pedagogical activity, teacher.

Постановка проблеми. На сучасному етапі перед закладами вищої освіти стоїть завдання постійного підвищення якості освіти, модернізації її змісту, розробки й упровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій, створення умов для підготовки творчої, інтелектуальної, морально стійкої та фізично досконалої особистості. Вирішити це завдання спроможний компетентний викладач, який здатний виконувати багатофункціональну професійну діяльність на високому рівні.

Результати наукових досліджень доводять, що є нагальна потреба у формуванні особистості педагога, який би на достатньо високому рівні володів технологіями комунікації. Комунікація - це інформаційний обмін, який відбувається не тільки у словесній формі, а й у мові жестів, міміки, тональності, голосовій модуляції, зовнішньому вигляді та поведінці. А це можливо лише в тому разі, коли викладач майстерно володіє культурою мовлення як одним із найважливіших інструментів професійної педагогічної діяльності [6]. Мовленнєва культура викладача є показником його педагогічної культури, засобом самовираження його особистості.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Мовленнєва культура викладача вивчалася як об'єктивна ознака його готовності до професійної діяльності. О. Семенов зазначає, що викладач як «елітарна мовна особистість повинний мати фундаментальні знання мови та літератури в поєднанні з традиціями національного виховання, характеризуватися розвиненим мисленням, інтелектом, мовленнєвою пам'яттю, мовним чуттям, спроможний забезпечити ефективний педагогічний вплив» [8]. В.Пасинок підкреслює, що ефективність професійної діяльності педагога переважно визначається рівнем сформованості в нього майстерного спілкування з іншими учасниками освітнього процесу. За допомогою педагогічного спілкування здійснюється передача певного суспільного й професійного досвіду від викладача до тих, хто навчається, а також відбувається обмін особистісними характеристиками, пов'язаними з життям взагалі [6,7]. Недостатня мовленнєва культура як писемна, так і усна, на думку В.Шупеніної, знижує рейтинг будь - якого професіонала, чия діяльність пов'язана з мовленнєвим спілкуванням. [9].

Постановка мети, завдання. У межах дослідження окреслимо складові мовленнєвої культури викладача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культура як зміст і певна характеристика життєдіяльності людини та суспільства багатогранна. Термін «культура» близький за значенням до таких педагогічних категорій, як «освіта», «виховання», «розвиток» [1]. На думку дослідників, культура – це освіченість, вихованість людини, рівень володіння якоюсь галуззю знань або діяльністю [1, 2]. У цьому розумінні поняття культура наближається до поняття професійної культури.

Педагогічна культура викладача – це прояв загальної культури в умовах педагогічного процесу, що характеризує високий рівень духовного розвитку педагога та його професійної майстерності [6, 407]. Важливим для педагогічної культури викладача є творча складова його діяльності, що потребує

нестандартного художньо-педагогічного мислення, довершеності творчої манери, органічного взаємозв'язку і взаємодії художніх і педагогічних дій, креативних професійних та особистісних здібностей [8].

У структурі педагогічної культури викладача можна виокремити такі компоненти: педагогічні знання; педагогічні почуття та мотиви; педагогічні переконання; педагогічні уміння та навички; організаторсько-педагогічні здібності; культура спілкування та педагогічний такт. Кожен із компонентів педагогічної культури – це велика кількість взаємопов'язаних елементів. Дослідники наголошують на важливості умінь дотримуватися сталих мовних норм, невимушеному, цілеспрямованому майстерному уживанні мовних засобів незалежно від мети й обставин спілкування [6, 8].

Культура мовлення – це сукупність і система комунікативних якостей мовлення; загальноприйнятий мовний етикет: типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення, які змінюються залежно від ситуації спілкування, від соціального стану, освітнього, вікового рівня тих, хто спілкується [4]; лінгвістична наука, яка досліджує проблеми нормалізації мовлення, розробляє рекомендації з умілого використання мови і дає змогу володіти різними функціональними стилями мови, підпорядковувати мовні засоби основній меті в конкретних мовних ситуаціях [7]. Вибір та організація мовних засобів, які в тій чи іншій ситуації спілкування, за умови дотримання сучасних мовних норм і етики спілкування, дозволяють забезпечити найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних задач характеризують мовленнєву культуру викладача [9].

Виділяють основні ознаки культури мовлення викладача: змістовність, правильність, точність, чистота, доречність, багатство і різноманітність, а також виразність. Відповідно, культура мовлення утверджує певні норми (критерії, нормативні рівні), які сприяють удосконаленню мовлення, шляхом їх дотримання підвищується рівень мовленнєвої культури особистості.

Культура мовлення педагога характеризується багатогранністю і розкривається в уміннях дотримуватись спокійного, доброзичливого тону у спілкуванні; слухати, ставити запитання; аналізувати виступ; встановлювати контакт; розуміти людину; орієнтуватися в ситуації спілкування; зацікавити розповіддю. Володіння культурою мовлення сприяє формуванню мовленнєвої майстерності.

Висновки. Аналіз наукових джерел з проблеми культури мовлення педагога дозволяє виділити низку таких складових: змістовність, правильність,

точність, чистота, доречність, багатство і різноманітність, а також виразність. Володіння культурою мовлення сприяє формуванню мовленнєвої майстерності.

Перспективи подальших розвідок полягають у визначенні ознак професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко, С. (2012). Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги. 192.
2. Зязюн, І. (2004) Педагогічна майстерність. К. Вища школа. 422.
3. Калюжна, Т. (2011). Культура педагогічного мовлення: методичні рекомендації. К. 51
4. Культура української мови. Довідник. (1990). К. : Либідь. 445.
5. Лутаєва, Т., Кайдалова, Л. (2013). Педагогічна культура : навчальний посібник. Х. : НФаУ. 156.
6. Нечепоренко, Л., Подоляк, Я., Пасинок, В. (1998). Классическая педагогика Х. : Основа. 420.
7. Пасинок, В. (2016) Мовленнєва культура сучасного викладача та студента. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Іноземна філологія. 84.168 – 176.
8. Семенов, О. (2007). Мовна особистість учителя в соціокультурній парадигмі ХХІ століття. Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник .Київ. ІХ. 323-332.
9. Шупенина, В. (2005). Культура речи: учеб. пособ. Омск: ОмГТУ. 88.

Герман Вікторія

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЛЬ КУРСУ «ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК» У ФОРМУВАННІ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД

Анотація. У статті окреслюється можливість інтеграційного підходу до впровадження проекту IREX "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» у курс «Типологія помилок». Доводиться, що таке поєднання дозволить покращити якість підготовки й формування компетентностей майбутніх педагогів, а саме: здатності фіксувати відхилення від норм сучасної української літературної мови та редагувати тексти й медіакультуру (критичне мислення, інфомедійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів та ін.).

Ключові слова: візуальна грамотність, інфомедійна грамотність, критичне мислення, медіакультура, медіаграмотність, помилка.

Abstract. The article outlines the possibility of an integration approach to the implementation of the IREX project «Study and distinguish: infomedia literacy» in the course «Typology of mistakes», it is proved that this combination will improve the quality of training and

formation of competencies of future teachers, namely: ability to fix deviations from the norms of the modern Ukrainian literary language and edit texts and media culture (critical thinking, infomedia and visual literacy, social tolerance, resistance to impacts, etc.).

Key words: *visual literacy, infomedia literacy, critical thinking, media culture, media literacy, mistake.*

Постановка проблеми. Одне з найважливих завдань реформування вищої педагогічної освіти – підготовка висококваліфікованих медіаграмотних учителів, які майстерно володіють уміннями ефективного пошуку інформації, її систематизації, запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати та інтерпретувати події, протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки, маніпуляцію, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо.

Автор статті є учасником проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Основне завдання проєкту, а отже, й нашої діяльності, вбачаємо у створенні ефективної сталої моделі інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес вищої і загальної середньої освіти.

Аналіз досліджень, на які спирається автор.Актуальність проблеми формування медіакультури майбутнього педагога зумовлена потребою формування навичок критичного сприйняття інформації та усвідомлення цінності високоякісної інформації в контексті реалізації цих компетентностей у шкільній освіті. Формування інфомедійної грамотності сучасного вчителя набуває особливої значущості на етапі впровадження Міністерством освіти і науки України навчальної дисципліни «медіаграмотність» у шкільний курс. Проблеми медіаосвіти, медіакультури й медіаграмотності перебувають в полі зору українських учених таких, як О. Волошенюк, В. Даниленко, І. Задорожня, В.Іванов, Т. Іванова, Л. Калініченко, Т. Кузнецова, В. Лісостанський, В. Мележик, О.Семенов, О. Тараненко та ін. [3; 4].

Постановка мети, завдання. Автор статті поставив за мету інтегрувати деякі аспекти проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» у курс «Типологія помилок» (освітній рівень «бакалавр», спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література. Редактор освітніх видань»), зокрема. розробити практичні заняття на такі теми: «Загальна типологія помилок. Мовні помилки»; «Редакторський аналіз помилок у тексті».

Виклад основного матеріалу. Навчальний курс «Типологія помилок» є частиною низки професійно орієнтованих дисциплін, що сприяють удосконаленню фахової роботи з підготовки майбутніх учителів. Він передбачає усвідомлення феномену помилки в різних галузях наукового знання, осягнення конструктивної типології помилок, розуміння причин їх появи, адекватне оцінювання мовних фактів із погляду нормативності/ ненормативності та функціональної доцільності. Професійна діяльність потребує, окрім теоретичних знань, специфічних умінь і навичок, пов'язаних із підвищенням рівня мовної культури будь-якого тексту. Пропонований курс має на меті допомогти майбутнім фахівцям філологічного профілю виробити такі вміння й навички.

Завдання навчальної дисципліни – формування культуромовної особистості студента через дослідження наукових поглядів на аномативи; з'ясування основних аспектів вивчення феномена помилки в різних галузях науки; усвідомлення вербальних і невербальних причин появи помилок; вироблення навичок самостійних спостережень над мовними фактами, їх аналіз, класифікація, виявлення помилок і редагування; вироблення вмінь знаходити шляхи подолання аномативів у писемному й усному мовленні. Основна компетентність, яку надає опанування дисципліни, – здатність фіксувати відхилення від норм сучасної української літературної мови та редагувати тексти.

Вважаємо, що визначені завдання є цілком придатними для інтеграції компетентностей проекту IREX «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», а саме: *критичне мислення*: вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі з сучасністю, аналізувати передумови та причини події; *інфомедійна грамотність*: вміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; вміння відрізняти факти від суджень; уміння систематизувати інформацію, висувати гіпотезу та оцінювати альтернативи; *соціальна толерантність*: уміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування; *цифрова безпека*: розуміння цифрового сліду; *візуальна грамотність*: уміння аналізувати фото, символи, інфографіку; *стійкість до впливів*: уміння ідентифікувати прояви пропаганди, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції; *інноваційність*: уміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо.

Практичне заняття на тему «Загальна типологія помилок. Мовні помилки» проводимо за таким планом:

1. Погляди вчених на загальну типологію помилок.
2. Класифікація помилок: мовні, логічні, комунікативно-прагматичні, композиційні помилки; помилки редактора.

3. Мовні помилки.

- 3.1. Орфоепічні та акцентуаційні помилки.
- 3.2. Орфографічні та пунктуаційні помилки.
- 3.3. Помилки у слововживанні.
- 3.4. Помилки-інтерфедеми.
- 3.5. Помилки у зв'язку слів.
- 3.6. Стилiстичні помилки.

Студенти під час підготовки до заняття виконують такі завдання:

1. Ґрунтовно опрацюйте такі матеріали:

- Складні випадки слововживання.
- Складні випадки керування.
- Назви мешканців населених пунктів України (див. додатки до книги В. Герман, Н. Громової *Культура української мови*. Суми, 2014) [1].
- Правильні відповідники до слів інтерферентної будови.
- Типові лексичні й граматичні помилки та їхні правильні відповідники (Див. додатки до книги Фаріон І. *Мовна норма: знищення, пошук, віднова*(культура мовлення публічних людей. Івано-Франківськ, 2013) [4].

2. Перегляньте освітні друковані або інтернет-видання, запропоновані у списку літератури в робочій навчальній програмі, підберіть і роздрукуйте 5 топ-новин у галузі освіти (фрагменти текстів обсягом 100-150 слів) із мовними помилками різних типів. Поміркуйте, які емоції викликають ці топ-новини (див. схему «Колесо емоцій»).

Запропонуйте відредаговані варіанти та подайте інформацію про джерело:

- для газети та журналу: точна назва видання; число, день, місяць, рік; бажано вказати й автора та назву статті;
- для книги та наукової статті: опис згідно з вимогами ДАК (прізвище та ініціали автора, назва книги, місто, назва видавництва, рік видання, сторінка; для статті в збірнику – автор, назва статті, назва збірника і його вихідні дані, сторінка).

3. Проведіть відеоопитування студентів на факультеті чи в студентському містечку на тему: «Що ви чули про реформи в освіті? Чи підтримуєте Ви їх?». Представте відеоінтерв'ю в мультимедійному форматі на занятті. Проаналізуйте мовні помилки, які Ви зафіксували під час інтерв'ювання.

Запишіть ваш відеоблог на цю ж тему, розмістіть його в соціальних мережах. Намагайтеся не припускатися мовних помилок. Не створюйте фейки (Зверніть увагу на слайд «Фейки»). Представте відеоблог у мультимедійному форматі на занятті.

Практичне заняття на тему «*Редакторський аналіз помилок у тексті*» проводимо за таким планом:

1. Поняття редакторського аналізу помилок у текстах.
2. Структура редакторського аналізу помилок у текстах.

- Мовні помилки.
- Орфографічні та пунктуаційні помилки.
- Помилки у слововживанні.
- Помилки-інтерфедеми.
- Помилки у зв'язку слів.
- Стилiстичні помилки.

2. Логічні помилки.

- Порушення логічних зв'язків між елементами повідомлення.
- Помилки в порушенні закону тотожності.
- Помилки в порушенні закону несуперечності.
- Помилки в порушенні закону достатньої підстави.

3. Комунікативно-прагматичні помилки.

- Помилки на етапі добору елементів майбутнього висловлювання (помилки етапу членування початкового задуму).

- Помилки в означенні ключових моментів (аспектів) майбутнього повідомлення.

- Вади у словесному вираженні задуму (лексична розгортка і граматичне конструювання).

- Помилки на етапі побудови висловлювання.

3. Композиційні помилки (порушення рубрикації тексту): послідовності і пропорційності розташування складових частин, порушення норм оформлення сторінки, недотримання абзаців, нумерації, членування на частини, оформлення заголовків, підзаголовків, таблиць, покликань, літератури тощо.

4. Копіювальні помилки (спотворення).

5. Редакторський висновок про мовну, логічну, комунікативну, композиційну культуру автора тексту.

Студенти під час підготовки до заняття виконують такі практичні завдання:

1. Підготуйтеся до редакторського аналізу текстів за поданою вище структурою.

2. Для редакторського аналізу помилок оберіть медійну діяльність певного політика, який опікується питаннями освіти.

2.1. Дослідіть його публічну медійну діяльність: виступи в парламенті, у громадських місцях, у мас-медіа (телебаченні, радіо, друкованих медіа, соціальних мережах, інтернет-сайтах). Використовуйте інформацію різного формату: блоги, відео, новини, соціальні мережі тощо. Працюйте за схемою «Моє медіаполе».

2.2. Проаналізуйте обрані Вами медіатексти, використовуючи всі подані в робочій навчальній програмі слайди, за схемою:

- автор тексту;
- тип контенту;
- цільова аудиторія;
- упередженість/неупередженість тексту;
- наявність/відсутність фейків;
- факти/судження;
- відсутність/наявність маніпуляції, пропаганди, дезінформації;
- соціальна толерантність: наявність/відсутність мови ворожнечі, наявність/відсутність етичних норм, стереотипів.

2.3. Виконайте редакторський аналіз помилок двох медіатекстів обраного Вами політика за поданою вище структурою редакторського аналізу помилок у текстах.

2.4. Пошук інформації проводьте ефективно:

- використовуйте конкретні описові ключові слова для звуження пошуку та одержання точніших результатів;
- використовуйте для пошуку синоніми;
- використовуйте символи *, «», & для виділення конкретних слів або висловів;
- зосереджуйте увагу на типах доменів URL: com = компанія, .gov = веб-сайт державного органу, .edu = навчальна установа, .org = організація;
- чітко визначайте формат інформації (блог, відео, новини, соціальні мережі);
- використовуйте якомога більше джерел інформації.

Використайте корисні посилання:

<http://www.blogsearchengine.org> – пошук інформації про людину в блогах

<https://drive.google.com/open?id=1RMxKPgySv>

_krybLmQOMbSDd0D5IMcFqJ – пошук по фото <https://whois.net/>
<https://www.ip-tracker.org/locator/ip-lookup.php> www.pravda.com.ua
tochka.net 1plus1.ua vesti.com – визначення власника ресурсу
<https://webmii.com>
<https://www.facebook.com/friends/requests/>
<https://www.social-searcher.com> – цифровий слід

2.5. Переглядаючи телевізійні передачі за участю обраного вами політика, аналізуйте:

- хто власник каналу і чому саме на ньому виступає політик (пригадайте табл. «Власники медіа»);
- чи є політик справжнім експертом у питаннях освіти та інших проблемах, які він коментує;
- як і де можливо перевірити інформацію, джерела інформації, подію, матеріали тощо, про які говорить політик;
- чи апелюють виступи політика до ваших емоцій і яких саме (перегляньте «Колесо емоцій»).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інтегративний підхід до упровадження проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», зокрема в курс «Типологія помилок», дозволить покращити якість підготовки й формування компетентностей майбутніх філологів, а саме: критичне мислення, інфомедійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів тощо. Перспективу вбачаємо в окресленні інтеграційних можливостей проєкту з іншими темами курсу «Типологія помилок».

ЛІТЕРАТУРА

1. Герман В., Громова Н. Культура української мови: навчальний посібник для студентів філологічних (гуманітарних) факультетів вищих навчальних закладів. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. 376 с.
2. Задорожня І. Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г.Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ ред.-упор. В. Ф. Іванов, О.В.Волошенюк; наук. ред. В. В. Різун. Київ: Центр вільної преси, 2012.
4. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

ЦИФРОВИЙ ФОРМАТ ОСВІТИ ТА КОМУНІКАЦІЯ: ОГЛЯД ОНЛАЙН- КУРСІВ

Анотація. *Стаття присвячена огляду структури онлайн-курсів, які розташовані на україномовних платформах та присвячені цифровій комунікації та безпеці. Аналізується освітній контент курсів «Цифрова безпека та комунікація в онлайні», «Ефективні комунікації для освітніх управлінців», «Цифрові комунікації в глобальному просторі».*

Ключові слова: *дистанційне навчання, масові відкриті онлайн-курси, цифрова комунікація, цифрова безпека.*

Abstract. *The article is devoted to an overview of online courses provided on Ukrainian platforms and dedicated to digital communications and security. The educational content of the courses «Digital Security and Communication Online», «Effective Communications for Educational Managers», «Digital Communications in the Global Space» is analyzed.*

Ключові слова: *distance learning, mass open online courses, digital communication, digital security.*

Постановка проблеми. Активне упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітню діяльність, поширення дистанційного навчання, зокрема, масових відкритих онлайн курсів призвели до глобалізації та інтернаціоналізації освітніх процесів. Водночас, одним із нагальних питань, що потребують вирішення, є забезпечення якісної комунікації в інформаційному просторі нашої держави та всього світу.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток суспільства та особистість зокрема досліджували Р. Олексенко, В. Воронкова та ін. Процеси інформатизації освіти лежали у колі досліджень М. Жалдака, Н. Морзе, О. Співаковського, О. Спіріна. Вирішенням питань впровадження дистанційного навчання займалися І. Адамова, В. Кухаренко та ін. Можливості масових онлайнкурсів досліджували І. Бацуровська, І. Примаченко, Н. Тихомирова, О. Хорольський, С. Шаров та ін.

Водночас, потребує аналізу освітній контент, нещодавно розташований на платформах масових відкритих онлайнкурсів.

Метою статті є огляд онлайнкурсів із цифрових комунікацій та цифрової безпеки, що розташовані на україномовних платформах масових відкритих онлайн курсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Натепер потужні можливості інформаційно-комунікаційних технологій значно розширюють можливості людини щодо працевлаштування, навчання, спілкування, освіти упродовж життя тощо. Водночас, інформатизація освіти є пріоритетним напрямком модернізації змісту освіти України, сприяє підвищенню її доступності та відкритості [9, 119], усвідомленню важливого значення інформації в розвитку суспільства, поступовому зростанню іміджу нашої країни як розвинутої цифрової держави.

Реалії сьогодення на деякий час розробили електронну форму навчання основною формою освітньої діяльності. Водночас, ідея впровадження технології електронного навчання (e-learning) не є новою, про що свідчать численні наукові та методичні напрацювання. Це пояснюється концентрацією результатів людської діяльності в інформаційній сфері [1, 3], яка надає широкі можливості для обміну, оновлення та зберігання інформації.

До основних форм електронного навчання відносять дистанційну форму навчання та масові відкриті онлайн-курси, які характеризуються інтерактивністю, гнучкістю у виборі засобів та форм подання матеріалу, забезпечення доступу до великої кількості навчальної інформації [8, 121], представленої в різних цифрових форматах; забезпеченням зворотнього зв'язку, економічністю отримання знань, паралельністю отримання освіти [1, с. 5], популяризацією навчальних закладів, які є розробниками онлайн курсів. Водночас, ми поділяємо думку дослідників [5, 59] щодо підвищення ефективності навчання за умови поєднання форм електронного навчання з традиційними формами провадження освітньої діяльності.

Усім бажаючим підвищити свою кваліфікацію та опанувати новими знаннями україномовні платформи масових відкритих онлайн-курсів «Відкритий університет Майдану» (ВУМ), EdEra та Prometheus пропонують різноманітні онлайн-курси. Одним із важливих питань, що розглянуто на зазначених вище онлайн платформах, є забезпечення ефективної комунікації та безпеки в інформаційному просторі.

Не викликає сумніву той факт, що в умовах інформаційного суспільства з'являються нові форми цифрової комунікації між людьми, установами,

державами тощо. Наразі комунікаційні процеси стають більш глобалізованими, збільшується кількість та якість комунікацій між людьми, зростає ефективність спілкування [2, 171]. Особливо це стосується підростаючого покоління, яке багато часу перебуває в мережі Інтернет, спілкується, навчається [6, 34], обмінюється думками, розважається тощо. Водночас, спостерігається відсутність певного контролю за діяльністю молоді в мережі Інтернет, що може призвести до негативних ситуацій. Наприклад, це може бути маніпулювання думками та поведінкою споживачів інформації з метою отримання певної користі (матеріальної та/або нематеріальної).

Щоб цього не сталося, людина повинна мати певний рівень цифрової культури, яка стосується передусім соціологічних та культурологічних процесів [3, 9]. Інші дослідники звертають увагу на наявність в особистості розвинутої медіакультури, що стосується різних аспектів процесу комунікації та передачі цінностей та сенсів через інформаційно-комунікаційні технології [2, 173]. У вузькому сенсі людина повинна володіти медіаграмотністю, відрізняти правдиву інформацію від неправдивої, нести відповідальність за спотворення інформації, пристосовуватися до мінливого інформаційного розмаїття [7, 161]. З іншого боку, виховний та освітній контент, розміщений у цифровому просторі, дозволить сформувати у користувачів відповідні компетентності та не потрапити під негативний вплив [6, 35].

Розгляд цифрової комунікації та безпеки продовжимо аналізом трьох онлайн-курсів: «Цифрова безпека та комунікація в онлайні» (БУМ), «Ефективні комунікації для освітніх управлінців» (EdEra), «Цифрові комунікації в глобальному просторі» (Prometheus). Розробниками онлайн-курсів зазначених платформ є провідні лектори, відомі фахівці, суспільні діячі тощо, які діляться з користувачами власним досвідом [4, 96], успішною професійною діяльністю, лайкфактами тощо.

Останнім часом користувачі мобільних телефонів, персональних комп'ютерів, ноутбуків презентують свою діяльність у соціальних мережах, які на сьогодні є одним із найбільш ефективних способів поєднати мільйони людей в онлайн-просторі. Звісно, соціальні мережі мають багато переваг (швидкий доступ до нових, спілкування на відстані, обмін медіаповідомленнями та думками на різні теми) та окремі недоліки (втрата вільного часу та зору, небезпека маніпулювання з боку шахраїв, можливі психічні та психологічні проблеми) [9, 121].

Наш досвід показує, що навчитися основам та деяким особливостям використання цифрової безпеки та комунікації в онлайн можна за допомогою

проходження курсу «Цифрова безпека та комунікація в онлайні» на платформі ВУМ. Курс спрямований на те, аби допомогти користувачам вивчити приховані можливості соціальних мереж Facebook, Twitter чи YouTube. Навчаючись на цьому онлайн-курсі, кожний слухач може дізнатися корисну інформацію про те, як соціальні мережі можуть допомогти виконати певну роботу. Дуже важливо правильно реагувати на негативні коментарі, які залишають у постах недосвідчені початківці або фахівці. Тут доречно своєчасно вийти з комунікаційної кризи та захистити себе. Не менш важливим є те, аби навчитися захистити себе від небажаного листування чи поширення секретної інформації.

Викладачі у навчальному курсі пропонують відеоматеріали для перегляду, після чого слухачі повинні пройти тестовий контроль у вигляді декількох модулів до певних частин. За результатами перегляду відеолекцій можна вивчити такі теми:

1. Чому важливо розуміти технологічну складову Інтернету і як це впливає на успішність комунікації?
2. Ключові принципи пошуку інформації в мережі. Як ефективно шукати в Інтернеті.
3. Комунікація в онлайні. Основні принципи та репутаційні ризики.
4. Як правильно комунікувати під час кризових ситуацій та як працювати з негативом?
5. Цифрова безпека. Робота з пристроями та інформацією. Контроль над обліковими записами. Фішинг.
6. Комунікація в онлайні. Facebook, Twitter, YouTube: як працювати з ключовими майданчиками.
7. Можливості відео у Facebook. Facebook Insights: чому важливо працювати зі статистикою. Групи та сторінки у Facebook: яка різниця.
8. Як працювати в Twitter, YouTube. Чому важливі підписки на канали YouTube та ін.

Слухачі, які обрали курс, можуть самостійно планувати своє навчання та переглядати відеоматеріали.

Після уважного перегляду відеослухач матиме змогу пройти підсумковий тест, представивши власні результати щодо особливостей цифрової безпеки та комунікації в онлайн. Мінімальний рівень проходження підсумкового тесту складає 75%. Родзинкою онлайн-платформи ВУМ, зокрема, і в цьому курсі є те, що після проходження тестового контролю перевірити результат можна у згенерованому окремо документі pdf, що дозволяє зберегти його окремо на

комп'ютері. У документі вказується, чи є правильною відповідь, яка поставлена користувачем.

Не менш цікавим є курс на онлайн-платформі EdEra під назвою «Ефективні комунікації для освітніх управлінців». Перший модуль («Стратегічні комунікації») містить 9 лекцій, а другий («Взаємодія з медіа і журналістами») – 7 лекцій. Цікавими для користувачів можуть бути теми: як працюють масмедіа, розробка повідомлення, що таке репутація та комунікація, основні принципи планування, як бути почутим та ін. Деякі лекції представлені у двох частинах, що дозволяє користувачам краще розібратися в тематиці курсу.

Під час навчання слухачі можуть ставити запитання викладачам. Численні запитання лунають на адресу розробників та лекторів у такій варіації: У який час доречно проходити навчання? Чи потрібно брати участь в обговоренні на форумі курсу? Як це буде впливати на результат слухача? Чи будуть матеріали курсу доступні після завершення курсу? Користувачі на всі питання отримують вичерпні відповіді.

До кожної лекції представлені проміжні завдання, на виконання яких обмежень у часі не має. Лекції мстять різну кількість тестових завдань та можуть бути оцінені по-різному від 1 до 6 балів за тест. Є лекції, де розробниками не передбачено виконання завдань після їх прослуховування. За результати проходження тестів, якщо слухач курсу набирає 60%, у його особистому кабінеті буде згенерований сертифікат.

Не менш актуальним та цікавим для слухачів є курс «Цифрові комунікації в глобальному просторі» на онлайн-платформі Prometheus. Ресурс містить рубрику додаткових матеріалів, де вміщена інформація до окремих тем курсів: створення вебкурсів, графічні редактори, тексти в цифрових комунікаціях. Здебільшого це посилання на електронні словники та довідники, де слухачі можуть покращити мовну компетентність, а також графічні редактори, які потрібні в сучасному глобальному інноваційному просторі.

Так, наприклад, якщо говорити про вивчення теми «Тексти у цифрових комунікаціях», то слухачі мають можливість ознайомитися із додатковими матеріалами для покращення мовної складової з української мови. Тут доречно переглянути запропоновані джерела: перевірка граматичних та стилістичних норм – LanguageTool, боротьба із запозиченнями – Словотвір, словник-онлайн та охайне оформлення – Реформатор. Для кращого розуміння англomовних текстів можна скористатися такими додатковими матеріалами: перевірка орфографії – Grammarly, перевірка стилістики – HemingwayApp, всебічна перевірка текстів – ProwritingAid. За допомогою таких додаткових матеріалів можна вільно

спілкуватися в онлайн-режимі зі слухачами курсу, з однодумцями чи зацікавленими особами.

Висновки. Отже, проаналізовані онлайн-курси розташовані на україномовних платформах масових відкритих онлайн-курсах («Відкритий університет Майдану», EdEra та Prometheus). Курси безкоштовні, дозволяють дізнатися багато нового про способи та правила комунікації в онлайн просторі. Після виконання всіх умов курсу та накопичення відповідної суми балів користувач отримує сертифікат.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У подальших дослідженнях передбачається розглянути онлайн курси, що розташовані на нових україномовних платформах WiseCow та Дія (Цифрова освіта) і стосуються підвищення комунікативної та соціальної компетентності користувачів Інтернет-простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамова, І., & Головачук Т. (2012). Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми. *Витоки педагогічної майстерності*, 10, 3-6.
2. Білан, Н.І. (2014). Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві. *Наукові записки Інституту журналістики*, 56, 171-175.
3. Гаврілова, Л.Г., & Топольник, Я.В. (2017). Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 5(61), 1-14.
4. Осецький, В.Л., & Татомир, І.Л. (2017). Роль масових відкритих онлайн-курсів у сучасному освітньому ландшафті. *Економіка України*, 12, 86-98.
5. Кузьменко, Г., & Хорольський, О. (2015). Масові відкриті онлайн-курси у контексті трансформації вищої освіти України. *Педагогічні науки*, 63, 56-61.
6. Шаров, С.В. (2019). Соціальна компетентність майбутнього фахівця в умовах інформаційного суспільства. *Матеріали Міжнародної наукової Інтернет-конференції «Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору»*, 25-26 квітня, 2019, Кривий Ріг, 33-36.
7. Шаров, С.В. (2019). Медіаграмотність як чинник розвитку соціальної компетентності майбутніх учителів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2(65), 160-163.
8. Шарова, Т.М., & Шаров, С.В. (2019). Електронне навчання: дієвий формат освіти. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 травня, 2019, Суми*. 119-123.
9. Яцишин, А.В. (2014). Застосування віртуальних соціальних мереж для потреб загальної середньої освіти. *Інформаційні технології в освіті*, 19, 119-126.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «медіаграмотність» як важливої складової професійно-методичної компетентності вчителя-словесника. Окреслено шляхи інтеграції інфомедійної грамотності у курс «Методика навчання української мови» з метою формування медіакомпетентного вчителя, здатного володіти не лише традиційними і сучасними інформаційними технологіями, а й грамотно розбиратися в отриманій інформації, критично мислити, робити усвідомлений вибір упродовж життя.

Ключові слова: медіаграмотність, компетентність, інтеграція, учитель-словесник, професійна підготовка.

Abstract. In the article the notion "media literacy" is outlined. It is an important component of professional and methodical competence of the teacher philologist. The ways of integration of media literacy into the course of "Methodology of teaching Ukrainian language" is described. The aim of which is formation a media competent teacher, who is able to possess not only traditional and modern information technologies, but is able to be competent at received information, to think critically, make conscious choice during the life.

Keywords: media literacy, competence, integration, vocabulary teacher, professional training.

Постановка проблеми. У Концепції нової української школи зазначено, що «найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі й досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями» [4]. Відповідно посилюються вимоги до професійної підготовленості фахівців, які зможуть досягти успіхів, маючи високий рівень професійної компетентності, що ґрунтується на широкому діапазоні різних компетенцій.

У структурі професійно-методичної компетентності вчителя однією з таких компетенцій є медіаграмотність. Вона необхідна для професійної субкультури випускників усіх напрямів і безпосередньо пов'язана з успіхом людини у суспільстві. У цих умовах вища освіта повинна забезпечити потребу суспільства в медіакомпетентних професіоналах, що зможуть інтегрувати інфомедійну грамотність в шкільні предмети з метою формування медіакомпетентного учня, який вільно орієнтується в наявному медіасвіті, має критичне мислення, є творчим і самостійним.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Проблемам медіаграмотності і медіаосвіти присвячена низка наукових праць, зокрема Л.Баженової, О.Волошенюк, О. Баранова, О. Бондаренко, Н. Найдьонової та ін.

Постановка мети, завдання. З урахуванням наукових досліджень розкриємо особливості медіаграмотності як важливої складової професійно-методичної компетентності вчителя, окреслимо шляхи інтеграції інфомедійної грамотності у курс «Методика навчання української мови».

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми постійно знаходимось під впливом медіа, потоків інформації, але не завжди ця інформація усвідомлюється й опрацьовується належно. Загалом українське суспільство ще дуже мало знає про інформаційну систему, про інформаційні війни, про те, як відбувається життя у сучасному цифровому світі. Щоб краще зрозуміти потребу в медіаграмотному вчителіві, простежимо трактування поняття «медіаграмотність» науковцями.

Як показує аналіз наукових джерел, медіаграмотність характеризують так:

- «сукупність знань, навичок та умінь, які дозволяють людям аналізувати, критично оцінювати і створювати повідомлення різних жанрів і форм для різних типів медіа, розуміти й аналізувати процеси функціонування медіа в суспільстві, та їхній вплив» [2];

- «здатність особистості контролювати споживання медіа» [1];

- «результат медіа-освіти, вивчення медіа. Чим більше людина вивчає медіа (за допомогою медіа), тим більше вона медіаграмотна, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти» [6];

– спроможність відповідно взаємодіяти з інформаційними потоками: виконувати пошук, критично оцінювати, аналізувати і створювати медіатексти, які поширюються різними ЗМІ та комунікаціями [5].

В Україні одним із головних кроків упровадження медіаосвіти є Концепція медіаосвіти. У цьому документі медіаосвіту розглядають як важливий складник модернізації національної освіти – елемент навчального процесу, який планомірно формує в суспільстві медіакультуру, готує дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа [3]. Медіаосвіта – це підґрунтя для шкільних предметів. Учитель, працюючи з інформацією зі свого предмету, вчиться її декодувати, розуміти, застосовувати і представляти, тим самим навчаючи й своїх учнів.

У системі професійної-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя-словесника вагоме місце займає курс «Методика навчання української мови», основна мета якого полягає в озброєнні студентів-філологів комплексом

методів і прийомів успішного навчання української мови в сучасній школі, уміннями і навичками їх творчого застосування. У межах курсу питанням інтеграції інфомедійної грамотності присвячений розділ «Медіакультура сучасного вчителя-словесника», у якому розкриваються питання про користь і небезпеки, які можуть нести цифрові технології, про особливості використання новітніх технологій у підготовці майбутнього вчителя-словесника.

Розділ спрямовуємо на розвиток таких компетентностей:

- медіаграмотність: розуміння, як працюють медіа, вміння визначати жанри журналістських повідомлень, розуміння понять цензури, самоцензури, вміння аналізувати твори кіномистецтва, вміння аналізувати рекламу, розрізняти її типи;
- критичне мислення: уміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі з сучасністю, аналізувати передумови та причини події;
- інфомедійна грамотність: уміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; уміння відрізняти факти від суджень; уміння систематизувати інформацію, ставити гіпотезу та оцінювати альтернативи;
- соціальна толерантність: уміння ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі, стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування;
- цифрова безпека: розуміння цифрового сліду;
- візуальна грамотність: уміння аналізувати фото, символи, інфографіку тощо;
- стійкість до впливів: уміння ідентифікувати прояви пропаганди, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції;
- інноваційність: уміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам.

Формування окреслених компетентностей відбувається не лише в межах даного розділу, а й під час вивчення інших розділів курсу, зокрема «Методика вивчення основних розділів шкільного курсу української мови» шляхом добору відповідних завдань і вправ, шляхом застосування засобів медіаосвіти (радіо, кіно, мультфільмів, газет, соціальних мереж, телефонів тощо). Основою для вивчення будь-якої теми з української мови є тексти всіх стилів і видів, відповідні завдання до яких не лише формуватимуть мовні знання, але й розвиватимуть навички критичного сприйняття інформації та усвідомлення ними цінності високоякісної інформації в контексті шкільної освіти, навички

самостійної творчої роботи, пов'язаної з пошуком, опрацюванням і презентацією інформаційного матеріалу.

У межах розділу «Медіакультура сучасного вчителя-словесника» завдання викладача навчаємо студентів, майбутніх учителів-словесників, самостійно добирати медіатексти, використовувати різні способи роботи з медіатекстом, враховуючи педагогічну мету застосування на уроці (радіогазета, блог, соціальні мережі), створювати різні за обсягом медіатексти різних типів, стилів, жанрів, пов'язуючи актуальні ідеї та власну позицію щодо самостійно визначеної проблеми.

Також одним із завдань є формування умінь ставити правильні запитання, сприймаючи той чи інший медіапродукт. Питання набувають більшої ваги, ніж відповідь, вони мають бути сконцентровані навколо таких категорій: авторство, мета, вплив, аудиторія, реакція, зміст, технології, інтерпретації.

Наприклад, Хто створив повідомлення? З якою метою воно було створене? Кому адресоване? Як це впливає на мої емоції? Чи корисне це повідомлення для мене чи навпаки шкідливе? тощо.

З метою формування і розвитку інфомедійної грамотності майбутніх учителів-словесників пропонуємо студентам такі завдання з методики навчання української мови:

1. укладання критичної пам'ятки розуміння і створення медіамесежду «Медіагігієна споживача», «Як не стати медіа-овочем», ознайомлюємо з інформацією про власників українських ЗМІ тощо;

2. формування медіатеки чи методичного кейса майбутнього вчителя-філолога (Створіть і наповнюйте власний методичний кейс корисною інформацією, яка допоможе вам у майбутній професійній діяльності: теоретичний матеріал; відео- та аудіо матеріали, корисні посилання, сучасні технології, методи і прийоми навчання, інтерактивні вправи (флеш-карти, шпаргалки, "мовний вінегрет") тощо;

3. розробка і проведення уроку з використання різноманітних медіа текстів за допомогою презентації.

Одним зі шляхів формування медіаграмотності майбутнього вчителя-словесника є виконання і створення медіапроектів та медіаконтенту. У процесі такої роботи формуються уміння інтерпретації інформації, виділення основного в інформаційному потоці, уміння видозмінювати інформацію з урахуванням особливостей цільової аудиторії, сприймати альтернативні точки зору, уміння знаходити необхідну інформацію в різних джерелах і систематизувати її за певними ознаками. Результатом такої роботи є вміння студентів створювати

власну інформацію у формі медіапроєкту з використанням сучасних інформаційних технологій.

Прикладами таких проєктів можуть бути «Сучасний український правопис: за і проти», «Академічна доброчесність» тощо.

Такі проєкти формують уміння не лише використовувати технології створення інформації, а й уміння орієнтуватися в інформаційних потоках та критично її сприймати.

Висновки. Таким чином, медіаграмотність є важливою складовою професійно-методичної компетентності майбутнього вчителя-словесника і має посісти належне місце в його фаховій підготовці. Тільки медіакомпетентний учитель зможе виховати медіакомпетентного учня, здатного вільно орієнтуватися в наявному медіасвіті, критично мислячого, творчого, самостійного, що і стане предметом дослідження наших подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоса медиаграмотности: международные пионеры говорят: Джеймс Поттер. Интервью. Стенограмма Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018.
2. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В.; за наук. ред. В. В. Різуна, Медіаосвіта і медіаграмотність: підручник. Київ, Центр вільної преси, 2012.
3. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
4. Нова українська школа: Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. К., 2017. 35 с.
5. Чичерина Н. В. Медиаобразование в контексте изменяющейся социальной реальности: моногр. Архангельск, 2008. С. 81.
6. Worsnop C. Assessing Media Work Mississauga: Wright Communication, 1996. 80 p.

Шамунова Катерина

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Анотація. У статті окреслено сутність поняття «формування медіакомпетентності учителя початкових класів», деякі питання формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

Ключові слова: компетентність, медіа-компетентність, медіа-компетентність учителя початкових класів, педагогічна практика.

Abstract. The article outlines the essence of the concept of "formation of media competence of primary school teachers", some issues of formation of media competence of future primary school teachers in the process of pedagogical practice.

Key words: competence, media competence, media competence of primary school teachers, pedagogical practice.

Постановка проблеми. Сьогодні разом із розширенням інформаційного простору і прогресом у галузі інформаційно-комп'ютерних технологій розширюється спектр можливостей педагога з'являються все нові технічні засоби розвитку інтелектуальних і творчих здібностей здобувачів освіти. Однією з найпрогресивніших сфер сучасної педагогіки в цьому відношенні є медіаосвіта.

У Концепції Нової української школи варто виокремити такі ключові компоненти сучасної школи [2, 7]: новий зміст освіти, що ґрунтується на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, зорієнтований на потреби учня в освітньому процесі, і забезпечує наскрізний процес розвитку та виховання, який формує цінності; сучасне освітнє середовище, яке забезпечує необхідні умови, засоби і технології для навчання. Отже, очевидним стає те, що провідним завданням для формування знань і умінь щодо медіа належить саме закладу вищої освіти.

Проблема формування медіакомпетентності учителів початкових класів сьогодні досить актуальна. Це пов'язано з тим, що ХХІ століття знаменується розвитком інформаційних технологій. Кожен користувач медіаресурсів, а особливо молодші школярі повинні знати і розуміти важливість вивчення правил для безпечного використання матеріалів, наданих медіа. У зв'язку із цим предметом уваги вчених є вивчення медіакомпетентності молодих фахівців у процесі педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Термін «медіакомпетентність» став предметом вивчення зарубіжних (Р. Баканов, М. Жижина, Ю. Ключев, А. Левицька, А. Немерич, О. Подлинняєв, В. Познін, Дж. Поттер (J. Potter), В. Протопопова, О. Федоров) і українських учених (А. Єрмоленко, Л. Найдьонова, Г. Онкович, В. Робак, В. Шарко).

Постановка мети, завдання. Метою нашої статті є висвітлення певних теоретичних аспектів формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі проходження педагогічної практики.

Виклад основного тексту. Поняття «компетентність» трактується в Законі України «Про вищу освіту» (2014) як «динамічна комбінація знань, умінь і

практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [1]. Основними факторами безпеки в нинішньому інформаційному просторі є медіаосвіта, інформаційна культура та їх результат – сформована у майбутніх учителів медіакомпетентність. Це дає можливість використовувати необхідну інформацію, аналізувати її, ототожнювати власні інтереси з нею. Здатність орієнтуватися в світі медіа – найважливіша культурна потреба сучасної людини, інформаційна грамотність, медіакомпетентність і медіаграмотність – ключові характеристики її соціально-культурного розвитку [3].

Проаналізуємо поняття «медіакомпетентність» у науковій літературі. Медіа-компетентність розглядається В. Шарко як інтегрована характеристика особистості вчителя, що ґрунтується на сукупності його мотивів, знань, умінь, цінностей і здатностей, котрі спроможні забезпечити медіаосвіту учнів різного віку [6, с. 85]. А. Сулім вважає, що медіакомпетентність – якість медіаграмотної особистості. Медіакомпетентність сприяє розвитку вмінь критичного мислити, які допомагають скласти незалежні судження і прийняти компетентні рішення у відповідь на інформацію, передану каналами масової комунікації [4, 2].

Фахівець з медіаосвіти О. Федоров зазначає, що медіакомпетентність особистості – це сукупність умінь, що дозволяють обирати, використовувати, критично аналізувати, оцінювати, передавати і створювати медіатексти в різних видах, формах і жанрах, розуміючи складні процеси функціонування медіа в соціумі [5, с. 82]. Погоджуємося з думкою Дж. Поттера, що медіакомпетентність необхідно розвивати протягом усього життя; особистість, яка володіє більш високою медіакомпетентністю, зможе детально аналізувати, обізнано сприймати медіаінформацію, що, відповідно, призведе до високих результатів у професійній діяльності [7].

На нашу думку, формування медіакомпетентності майбутнього вчителя початкових класів – це процес набуття здобувачами вищої освіти динамічної сукупності знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів і цінностей ще під час проходження педагогічної практики. Вони визначатимуть здатність особи аналізувати, критично оцінювати освітні медіаматеріали, отримані з різних джерел, створювати власні медіапродукти для ефективного здійснення педагогічної діяльності з використанням медіатехнологій.

Медіакомпетентний педагог здатний «стимулювати бажання в учнів ставити проблемні запитання у сфері медіа; розвивати вміння використовувати

декілька інформаційних джерел з проблеми, що досліджується; підтримувати обговорення питань, що не мають однозначних відповідей; заохочувати учнів розмірковувати над їх власними дослідженнями в галузі медіа на підставі досягнутого розуміння» [8, 87]. Важливо цього досягти шляхом навчання.

Висновки. Висвітливши певні теоретичні аспекти формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів, ми дійшли висновку, що практичним фундаментом для формування медіакомпетентності виступає ґрунтовна підготовка майбутніх фахівців під час проходження педагогічної практики. Необхідно опанувати обов'язкову базу знань для того, щоб медіаресурси стали незамінними джерелами отримання інформації. Практичні і теоретичні навички допоможуть майбутнім педагогам реалізувати освітні цілі за допомогою медіаресурсів; медіакомпетентний учитель зможе навчити молодших школярів безпомилково адаптуватися до нових освітніх вимог, пов'язаних із медіа.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні педагогічних умов формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі проходження педагогічної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту». № 1556-VII. (2014). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>. С. 11.
3. Плугіна А. П. Модель формування медіа-компетентності майбутніх учителів початкової школи [Електронний ресурс] / Альона Петрівна Плугіна // UkrainianJournalofEducationalStudiesandInformationTechnology. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/61229784/2-%D0%9F%D0%BB%D1%83%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0-11-2420191115-121112-fo11h8.pdf?1573851734>
4. Сулім А. А. Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. [Електронний ресурс]. URL : https://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/9/954__2012.pdf (дата звернення 13.09.2019).
5. Федоров А. В. Медиакомпетентность личности: от терминологии к показателям // Инновации в образовании. 2007. № 10. С. 75-108.
6. Шарко В. Медіакомпетентність як складова методичної підготовки вчителя та її діагностування // Інформаційні технології в освіті. 2012. № 13. С. 84-90.
7. Potter, W.J. (2011). Media Literacy. LA: Sage.
8. Semali L. M. Literacy in Multimedia America. New York. London : Falmer Press, 2000. 243 p.

РОЗДІЛ 2
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ГАЛУЗІ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Пежинська О.М.

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

WAYS TO CREATE FRENCH TOPONYMS DERIVED FROM ANTHROPONYMS

Анотація. У межах групи назв, похідних від антропонімів, привертають увагу насамперед ті, що утворені від власних імен осіб, а також похідні від загальних назв осіб (назви племінно-етнічних груп або вихідців з інших місць). Значна кількість відантропонімних топонімів зумовлена передусім тим, що географічні об'єкти зазвичай комусь належали, звідси – географічні назви, утворені від імен власників. Водночас лінгвістичний аналіз відантропонімних онімів Франції свідчить, що чимало вживаних тут християнських імен за своїм походженням є запозиченнями (йдеться про місце їх виникнення).

Ключові слова: топоніми, іменами власників територій, епонімами, іменами святих.

Abstract. Attracting the attention primarily those names which derived from personal names as well as derivatives from common names of persons (names of tribal-ethnic groups or natives who comes from the other places) within the group of names which derived from anthroponyms. A large number of toponyms derived from anthroponyms are predominantly attributable to the fact that the geographical objects were usually someone's property, hence the geographical names were formed from the names of the owners.

Key words: toponyms, the names of the owners of the territories, eponyms, the names of the saints.

Toponyms characterize the territory in terms of those peoples who once inhabited a particular area. Onomastic vocabulary is considered as an independent system since the 50-60s of the twentieth century. That system has its own territorially organized set of topographic bases, toponymic formations (topoformants), rules, and ways of connecting with each other as well.

Many toponymic formations in France were left by Visigoths (Visigoths united as a separate tribe when they invaded the Balkan Peninsula in the year 268). These are mostly onyms (proper nouns) with the suffix *-ing* in the Toulouse region, which was the center of the Visigothic kingdom. This suffix was changed to *-ens* in the Toulouse region and to *-enx* in Landes region. The suffix *-eng* / *-ing* continued to function in the south-western part of the country: *Escatalens* < *Scatal-ing* [3, p. 269],

Guitalens<germanic name *Wital* + suffix *-ing*, *Ratayrens*<germanic name *Rathari-ing* and others [3, p. 557].

Roman anthroponymy is also represented by the names of great landowners and monarchs. These were complex Gallo-Latin proper names for the most part and the usage many of which discontinued eventually. Numerous names were formed in two ways: a Gallic name + a Latin suffix, or from personal Latin names, which Gauls often called themselves. Latin names were often chosen by respected people in particular.

Another way to form a property name is to add a suffix to the owner's name. Names derived from anthroponyms and suffixes are quite widespread. The most widespread suffix *-acum* or *-iacum* is present in 5% of French place names with different phonetic variants, depending on the region.

The name of the god Mercury (Latin *Mercurius*) is the most widespread in toponymy, and *Mercöriu (m)*, *Mercöre*> *Mercoeur*, *Mercus*, *Mercuer*, *Mercuès* (in derivatives *Mercuriol*, *Mercuriol*) are the most often variants [3, p. 434].

Latin name the goddess Minerva transformed into *Minerve*, *Ménerbes*, *Ménesble*; the Roman goddess *Diana*> *Dienne (s)*; Roman goddess *Latona*> *Losne*, *Lannes*. The names of other gods are used only in compound names: *Jupiter* - in the names *Fanjeaux* <*fanum Jovis*, *temple de Jupiter* [3, p. 282]. The name of the god Mars is used in the names *Famars*> *fanum Martis*, *temple de Mars*, *Templemars*, *Talmas (north)* <*templum*, *temple + Mars* [3, p. 668].

The number of toponyms which formed from the names of saints is extremely large, and they are all very different. "Dictionnaire des communes" denotes 36,497 settlements totally. *The Saint*, *Sainte*, *San (t)*, *Santa* is an initial element in approximately 4,600 names; it is almost 12.5 percent of the total number of place names.

The most important features of toponyms with the saint component are:

1) uneven geographical spreading, ie, some names of saints can be found throughout France (*Saint-Martin*, *Saint-Jean*, *Saint-Pierre*, *Saint-Germain*) - according to the observation of Paul Joan [6],

2) a variety of dialectal forms that use the same name of the saint (the total number of forms were mentioned above), which indicates the development of the cult of saints in the feudal period - according to J. Brun [1].

In the studied toponyms, toponyms fund which were derived from anthroponyms is presented quite fully, as the existence of many settlements was closely connected with the activities of specific persons who were owners of objects (land) or lived in this area. The creation of place names from anthroponyms is not

accidental, because with the emergence of tribal relations formed and deeply rooted in public life the custom of naming families after elders or ancestors, which eventually passed to the names of their lands eventually.

Attracting the attention primarily those names which derived from personal names as well as derivatives from common names of persons (names of tribal-ethnic groups or natives who comes from the other places) within the group of names which derived from anthroponyms.

A large number of toponyms derived from anthroponyms are predominantly attributable to the fact that the geographical objects were usually someone's property, hence the geographical names were formed from the names of the owners.

The linguistic analysis of the French own names derived from anthroponyms shows at the same time that a large number of those Christian names used in France are borrowed by its origin (it is about the place where names originated).

Toponyms derived from anthroponyms are motivated by:

- 1) the names of the owners of the territories,
- 2) eponyms (names of deities),
- 3) the names of the saints (hagiotoponymes),
- 4) tribal names and names of different nations (names derived from ethnonyms).

Results and conclusions. We have identified 752 cases of toponym usage with “*dominus*” component. The significant geographical widespread of toponyms with “*saint*” component and the variety of their dialect forms are the most important features of toponyms with such component. There have been identified 38 modern French cities, names of which based on *Gallic ethnonyms*.

REFERENCES

1. Brunhes J. Géographie humaine de la France . Paris, 1921. T. I. 299 p.
2. Coste J. Dictionnaire des noms propres : Toponymes et patronymes de France. Paris : Armand Colin, 2006. 700 p.
3. Dauzat A. Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France. Ch. Rostaing. Paris : Larousse. Librairie Guénégaud, 1963. 738 p.
4. Dauzat A. Les noms de lieux. Origine et évolution. Paris : Librairie delagrave, 1926. 264p.
5. Fabre P. Noms de lieux du Languedoc. Paris : Bonneton, 1995. 243 p.
6. Joanne P. Dictionnaire géographique et administratif de la France et de ses colonies. Paris: Librairie Hachette, 1890–1905.
URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k73390r/f671.image.r>
7. Landes de Gascogne. URL: http://fr.wikipedia.org/wiki/Landes_de_Gascogne

8. Lejeune S. La religion dans la toponymie. Festival International de Géographie 2002 Saint-Dié-des-Vosges «Les espaces et les lieux du religieux».URL:http://fig-st-die.education.fr/actes/actes_2002/index.htm
9. Longnon A. Les noms de lieu de la France : leur origine, leur signification.Paris : Language, Arts & Disciplines, 1973. – 831 p.
10. Rostaing Ch. Les Noms de lieux.7 éd. Paris : Presses Universitaires de France, 1969.224 p.
- Vial É. Les Noms de villes et de villages. Paris : Belin, 1983. 319 p.

Яблонський Максим

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ (НА МАТЕРІАЛІ ЧАСОПISУ «НОВІ ДНІ» у 1960-х рр.)

Анотація. На матеріалі часопису «Нові Дні» (Торонто) проаналізовано специфіку соціальної та політичної реклами в 1960-х роках. Якісний контент-аналіз забезпечив розуміння ролі певних факторів у тексті, взаємозв'язків змістових елементів. Закцентовано на ролі соціальної реклами, яка відображає інтеграційну політику в Канаді.

Ключові слова: соціальна реклама, політична реклама, преса української діаспори, часопис «Нові Дні», Петро Волиняк.

Abstract. It is analyzed the specifics of social and political advertising in the 1960s based on The «Novi Dni» (New Days) magazine (Toronto). Qualitative content analysis has provided an understanding of the role of certain factors in the text, the interrelation of the content elements. It is emphasised on the role of social advertising that reflects integration policy in Canada.

Key words: social advertising, political advertising, press of the Ukrainian diaspora, magazine «Novi Dni» (New Days), Petro Volynyak.

Постановка проблеми. Реклама як продукт медіаринку знаходиться на перетині правових, комерційних, психологічних та інших соціальних проблем. Інформаційна функція реклами – це чинник, що визначається різноплановими потребами суспільства : від споживацьких –до прогностичних. Треба наголосити на особливій ролі соціальної та політичної реклами, адже значною мірою вона відповідальна і за розвиток суспільства, і за адекватне перебіг політичних процесів.

Від пропагування здорового способу життя до популяризації державних програм – такий широкий спектр соціальної реклами. Політична реклама покликана сформувати суспільну думку про політичні процеси та про політичних лідерів.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Реклама – предмет дослідження в різних галузях соціальних комунікацій, починаючи з поч. ХХІ ст. Так, С. Соловійов (2008), В. Георгієвська (2009), А. Платонова (2013), М. Кіца (2014) та ін. проаналізували рекламу в періодичних виданнях; Н. Ковтун (2010), В. Шапоренко (2016) – в радіорекламі; Ю. Шмига (2006), С. Заря (2018) – в телерекламі; Ю. Шевчук (2017), В. Пузанов (2019) – у кінорекламі; Н. Фурманкевич (2009) – в електронних засобах. У монографії Л. Хавкіної (2010) висвітлено сучасний український рекламний міф; Н. Грицюта (2012) проаналізувала етику реклами як естимаційний орієнтир сучасного суспільства.

В окремих студіях в аналізі реклами простежується увага до історичного екскурсу [1, 2, 4–8, 10]. Такі дослідження презентують різноплановий досвід, що дає змогу реконструювати соціально-комунікаційну картину певного суспільного середовища та періоду.

Метою статті є дослідження специфіки соціальної та політичної реклами в 1960-х роках на матеріалі українського часопису «Нові Дні» (Торонто). До аналізу залучені числа другого десятиліття видання журналу, коли часопис вже виробив певну редакційну стратегію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Універсальний ілюстрований місячник «Нові Дні» – це часопис, який у діаспорному середовищі мав тривалу історію. Із лютого 1950 р. Петро Волиняк (псевдонім журналіста, видавця та редактора Петра Кузьмовича Чечета (1907–1969)) почав видавати журнал «Нові Дні» і протягом 20 років самостійно виконував роботу колективу редакції.

Після смерті Петра Волиняка перший січневий номер 1970 р. (ч. 240) упорядкував Б. Олександрів. Наступний випуск (Лютий–березень, ч. 241–242) редагувала колегія: Д. В. Кислиця – головний редактор, М. Г. Дальний – відповідальний секретар; за адміністрацію та друкування відповідав П. В. Майсюра. Упродовж 1970–1976 рр. журнал редагував Дмитро Кислиця (справжнє прізвище – Ієвлев), 1977 р. – Вадим Сварог (справжнє прізвище – Балах), 1978–1997 рр. – Мар'ян Дальний (псевдонім Мар'яна Григоровича Горготи).

Усього вийшло друком 573 числа (48 років)– це історія «громадсько-політичного, суспільного та насамперед культурного буття українців після Другої світової війни. І не лише в Канаді, а й в усьому світі» [3, с. 11]. Як наголошував С. Козак, «змінювалися умови видання журналу, тематика матеріалів, автори, навіть редактори, та оце перебування «у духовному зв'язку з Україною» залишалося тією «сталюю величиною», яка супроводжувала історію

та долю видання упродовж усього періоду його існування – усі майже п'ять десятиліть» [3, с. 9].

Соціальна реклама в місячнику «Нові Дні» – важливий складник українського видання в Канаді. Адже значна частина соціальної реклами має на меті оптимізувати та інтенсифікувати інтеграцію вихідців із України в нове суспільство. Окрім суто рекламних текстів, цій меті підпорядковано низку публікацій, зокрема: Елен Л. Ферклоу «Нові іміграційні правила» (1962. Ч. 146. С. 7–10); Елен Л. Ферклоу «Уникайте бути експлуатованими» (1962. Ч. 146. С. 11).

Такі рекламні оголошення охоплюють усю сторінку, часто вони об'єднані спільною назвою «Одна із серії нотаток про провінційні закони, які цікавлять, або стосуються нових канадців»: «Одна із серії нотаток про провінційні закони, які цікавлять, або стосуються нових канадців. Можливості освіти доступні новим канадцам» (1960. Ч. 129. Зворот прикінцевої титульної сторінки); «Новоприбулі... Пізнайте мову ваших нових приятелів» (1960. Ч. 129. Прикінцева титульна сторінка); «Одна із серії нотаток про провінційні закони, які цікавлять, або стосуються нових канадців. Харитативні допомоги доступні новим канадцам» (1960. Ч. 130. С. 28); «Пізнайте свої права. Законно прийняті імігранти втішаються такими самими правами, як і всі інші канадські робітники» (1960. Ч. 130); «Одна із серії нотаток про провінційні закони, які цікавлять, або стосуються нових канадців. Закони в Онтаріо» (1960. Ч. 128. Четверта сторінка титульного аркуша); «Одна із серії нотаток про провінційні закони, які цікавлять, або стосуються нових канадців. Сільськогосподарські закони для вашої охорони» (1960. Ч. 131. Зворот прикінцевої титульної сторінки); «Чому ви повинні стати канадським громадянином?» (1960. Ч. 131. Прикінцева титульна сторінка); «Починаючи від 30 червня 1968 р. важливі зміни у забезпеченні від безробіття. UNEMPLOYMENT INSURANCE COMMISSION» (1968. Ч. 221. С. 15); «Канадський уряд. «Для нас Канада добра!» (1969. Ч. 229 С. 30); «Від Департаменту Праці напрямний проект щодо прав людини» (1969. Ч. 238. С. 27) і т. ін.

Часто соціальна реклама має очікуваний комерційний ефект. Ідеться зокрема про підтримку місцевого виробництва: «60,000 нових робіт. Ми, канадці, купуємо імпортованих товарів по \$ 235 на особу річно. Якщо б кожен з нас відложив з тої суми \$ 100 на закуп товарів канадського виробу, це в Онтаріо створило б 60.000 нових місць праці» (1963. Ч. 162 / 163. С. 32).

Окремий аспект соціальної реклами – це популяризація здорового способу життя: «Спитайте вашого лікаря чи аптекаря» (1960. Ч. 128. С. 20 та ін.);

«Жертуйте на фонд поборювання недуг серця!»(1966. Ч. 193. С. 30). За матеріалами преси Петро Волиняк готував науково-популярні замітки: «Смажене м'ясо – шкідливе» (1969. Ч. 231. С. 32); «Страх і діабет» (1969. Ч. 238. С. 28) і т. ін.

Зберегти національну ідентичність на чужині закликає українських читачів реклама Шевченківської фундації: «Шевченківська фундація – це наша майбутність у Канаді» (1968. Ч. 218. С. 21 та ін.). Така ж мета об'єднує численні інформаційні повідомлення, які мають рекламний характер, про діяльність культурно-мистецького товариства «Козуб» (Торонто): «Козубівська зустріч Нового року» (1960. Ч. 130. С. 9 та ін.); «Із діяльності “Козуба”». (1962. Ч. 146. С. 32); «З козубівських п'ятниць» (1960. Ч. 130. С. 26–27); «З вечорів “Козубу”» (1961. Ч. 136. С. 32); «Чергові п'ятниці “Козубу”» (1961. Ч. 136. С. 32) і т. ін.

Закономірно, що політична реклама активізується напередодні виборів, маючи на меті створити позитивний імідж політика, сформувати стійке позитивне ставлення до планованої події. На думку І. Шовкуна, політична реклама – це форма політичної комунікації в умовах вибору, що здійснює адресний вплив на групи людей та електоральні групи. Вона відображає суть політичної платформи певних політичних сил [9, с. 116]. Ілюстрацією слугують такі рекламні тексти, як: П. Волиняк, «Міські вибори» (1960. Ч. 130. Зворот титульної сторінки. С. 32); «LAMPORТ, AllanA. НА ВАШОГО ГОЛОВУ ТОРОНТА ПЕРЕВИБЕРІТЬ ЛЕМПОРТА»(1960. Ч. 130. С. 32); «Мін. І. Яремко кандидує у Белвудс» (1963. Ч. 160. Зворот прикінцевої титульної сторінки); «Андрю Брувин – кандидат НДПартії в окрузі Грінвуд»(1962. Ч. 148. С. 32); «Волтер Ґордон – ліберальний кандидат в окрузі Давенпорт»(1962. Ч. 148. С. 32); «Увага! Громадське віче. «Українці й нова партія» (1961. Ч. 136. Друга сторінка титульного аркуша); у рубриці «Українці й нова партія» стаття Кен Брайдена«Ще раз про програму Нової Партії»(1961. Ч. 136. С. 27–28) і т. ін. Інформування про місцеві політичні новини в рубриці «З місцевого життя» також мають рекламний характер: «Зміни й доповнення в провінційному уряді Онтаріо» (1960. Ч. 131. С. 28).

Зовнішня політична ситуація в період холодної війни знаходить відгомін і на сторінках часопису «Нові Дні». Так, на першій сторінці обкладинки жовтневого числа за 1960 р. уміщена світлина з таким підписом: «Високодостойний Джон Діфенбейкер – голова уряду Канади, передовий борець за волю людини й народів, що на генеральній асамблеї ОН, 26 вересня 1960 року перший відважно підняв щит і пішов у протинаступ на провідника російського комуністичного імперіялізму Микиту Хрущова» (1960. Ч. 129.

Титульна сторінка). У цьому ж номері – публікація «Голова уряду Канади зробив перший удар по Хрущову»(1960. Ч. 129. Зворот титульної сторінки. С. 32).

Значну роль у політичній рекламі журналу «Нові Дні» відіграє національний аспект. Ідеться про рекламу «Українського Робітничого Союзу» («Вступайте в члени Українського Робітничого Союзу» (1968. Ч. 221. Зворот титульної сторінки та ін.); про рекламні інформування діяльності СУЖЕРО, ОДУМу (ОДУМ – Об'єднання демократичної української молоді) та УНСоюзу (Українського Народного Союзу) (Волиняк П. Ювілейні з'їзди СУЖЕРО та ОДУМу (1960. Ч. 130. С. 18–19); Чапленко В. Прем'єр Канади вітає з'їзд СУЖЕРО (1960. Ч. 130. С. 20); Вол. П. 50-ліття УНСоюзу (1960. Ч. 131. С. 31–32) та ін.).

Висновки та перспективи дослідження. Закономірно, що в побудові реклами соціального характеру визначальну роль відіграє інформація. Уряд Канади проводив значну інтеграційну політику в еміграційному середовищі, і тому більшість соціальної реклами спрямована на оптимізацію цих процесів (громадянство Канади, популяризація законів провінції Онтаріо, зокрема в галузі освіти (в т. ч. вивчення англійської мови), права робітників, страхування, право українських емігрантів на допомогу благодійних організацій Канади і т. ін.).

Трапляється, що соціальна реклама має прихований комерційний задум (напр., підтримка місцевого виробництва). В окремих науково-популярних матеріалах рекламного характеру пропагується здоровий спосіб життя. Низка рекламних матеріалів соціального плану скерована на збереження національної ідентичності (реклама Шевченківської фундації, висвітлення діяльності культурно-мистецького товариства «Козуб» (Торонто)). Політична реклама на сторінках часопису «Нові Дні» свідчить про те, що політичні процеси – це частина соціального життя українців Канади. Закономірно, що поява політичної реклами обумовлюється передвиборними процесами. Значну роль у політичній рекламі журналу «Нові Дні» відіграє популяризація українських партій і громадських організацій («Український Робітничий Союз»; СУЖЕРО, ОДУМ та УНСоюз).

У перспективі доречно простежити особливості соціальної та політичної реклами в 1960-х роках на матеріалі радянської періодики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Георгієвська В., Сидоренко, Н. Історія української журналістики: становлення та розвиток рекламно-довідкової преси на території Східної України (XIX – початок XX ст.): [навч. посіб.]. Київ: АДЕФ-Україна, 2010. 224 с.
2. Георгієвська В. Становлення та розвиток рекламно-довідкової преси на території Східної України XIX – початку XX століть: автореф. дис... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. Київ, 2009. 18 с.

3. Козак С. Раритети української діаспори: у 4 т.Т. 3: «Нові дні» (1950–1997). Київ: Ярославів Вал, 592 с.
4. Мацежинський В. Реклама в українській і польській пресі Східної Галичини другої половини XIX – початку XX ст. Львів, 2003. 184 с.
5. Ніронович І. Реклама в українських кооперативних виданнях у міжвоєнній Польщі (1919–1939). *Мандрівець*, 2, 28–31.
6. Ніронович І. Реклама в українських науково-технічних виданнях у міжвоєнній Польщі (1918–1939 рр.). *Образ*, 1, 143–148.
7. Ніронович І. Становлення української реклами у пресі в кінці XIX – на початку XX ст.: на прикладі львівської газети «Діло». *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції (присвяченої 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара) 25–26 травня 2018 р., м. Дніпро. Ч. I. Дніпро: СПД «Охотнік». (с. 286–290).*
8. Терещук О. Особливості розвитку реклами у газеті «Свобода» на зламі століть (1893–1923 рр.). *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту пресознавства*, 8 (26), 260–271.
9. Шовкун І. Про специфіку політичної реклами. *Вісник Київського ун-ту. Серія: Філософія. Політологія*, 67, 116–119.
10. Яблонський М. З історії комерційної реклами: часопис «Нові Дні» 1960-х років. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія: Журналістика*, 47, 56–67.

Гандзюк Олександра

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

СПЕЦИФІКА ВИРАЖЕННЯ ІМЕННОГО СКЛАДЕНОГО ПРИСУДКА В ПОВІСТІ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА «НА КОНІ Й ПІД КОНЕМ»

Анотація. У статті йдеться про специфіку вираження іменного складеного присудка в повісті Анатолія Дімарова «На коні й під конем». Проаналізовано особливість іменного складеного присудка. Названо частини мови, які формують іменну частину іменного складеного присудки.

Ключові слова: присудок, іменний складений присудок, засоби вираження іменного складеного присудка.

Abstract. The article deals with the specifics of the expression of the nominal compound predicate in Anatoly Dimarov's story «On a Horse and Under a Horse». The peculiarity of the nominal compound predicate is analyzed. The parts of speech that form the noun part of the noun compound predicate are named.

Key words: predicate, nominal compound predicate, means of expression of nominal compound predicate.

Постановка проблеми. Наявність у реченнєвій структурі присудка належить до обов'язкових структурно-семантичних ознак двоскладного речення. Присудок – це «головний член двоскладного речення, який виражає

предикативну ознаку того, що називає підмет: дію стан властивість» [1, 98]. Іменний складений присудок «становить єдність, «репрезентовану службовим словом (зв'язкою) і повнозначним словом – іменем у формі певного відмінка» [3, 79].

Аналіз досліджень, на які спирається автор. До вивчення феномена присудка, а також іменного складеного присудка зверталися такі дослідники, як П. Дудик, Л. Прокопчук, К. Шульжук та інші лінгвісти. Але оскільки кожен письменник використовуючи іменні складені присудки, надає перевагу певному їх частиномовному вираженню та семантичному наповненню, тема нашого дослідження актуальна.

Мета дослідження полягає в аналізі специфіки вираження іменного складеного присудка в повісті Анатолія Дімарова «На коні й під конем».

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль предикативного імені, «яке є лексично повнозначною частиною іменного складеного присудка, в українській мові виконують різні форми іменників, прикметників, займенників, числівників і дієприкметників, зрідка – вигук, прислівники, словосполучення атрибутивного походження і кількісно-іменні сполуки» [2, 161]. Досить усталено іменну частину іменного складеного присудка у тканині аналізованого твору формує прикметник. Він має таку семантику, як: відчуття, які сприймають дотиком:

*Коли цей сніжок обережно лизати, то він **холодний** і трохи солодкий на смак* (с. 4); – *А знаєш, чого в кози молоко **холодне**?* (с. 55); фізичні властивості людини: – *У мене є гостра шабля, я **сильний!*** – голосно кажу я, щоб налякати того, який причаївся за спиною (с. 4); фізичні вади людини: *Постогнувши і хриплячи, дивилася вона безбарвними, байдужими очима, і мені здавалося, що баба **сліпа*** (с. 13); розмір: *Оченята його **стають маленькі** та сонні* (с. 6); *Драже було багато, кульок – **великий** і здавався нам невичерпним* (с. 26); *Пліт **був високий**, та мені хотілося, щоб він виріс до неба* (с. 94); *Рот у нього теж був **невеликий**, і тримав він його так, наче збирався сказати літеру «о», та в останню мить роздумав* (с. 155); *Смугасті ковбаси **здавались бездонними*** (с. 270); властивості характеру: ***Була весела та привітна**, як і завжди, а я не відводив од неї погляду, чекаючи обіцяного* (с. 7); внутрішня характеристика: *І вони завжди **щедрі**: на усміх, на щирий душевний порив, на товариство і дружбу* (с. 148); характеристика інтелектуальних здібностей: *Наче я такий **дурний**, що і справді повернувся б одразу додому, аби посіяв відро!* (с. 152); тимчасові ознаки характеру: *За роботою ж скляр завжди **був суворий і тверезий*** (с. 20); *Він тягнув кістку до себе, а я до себе, і обоє **були** дуже **сердиті** й не хотіли поступитися один одному* (с. 67); емоції: *Вона трохи постояла біля столу, про щось думаючи, і обличчя у неї **було сумне та втомлене*** (с. 18); *І чого я такий **нещасливий**?* (с. 168); *Мама*

замислена й трохи **печальна** (с. 172); наповнення місткості або відсутність наповнення: *Та Богові, мабуть, не потрібна була моя дешевенька душа, бо карнавка залишалася порожньою* (с. 17); Величезна казарма **порожня**: рота пішла на навчання (с. 290); вік: Як тільки мама примушує щось зробити чи докоряє за щось, обов'язково починає з осоружного: «Ти ж **старший**» (с. 32); Більшість нашого взводу **становили десятикласники...** (с. 281); смакові властивості: Кістка та, мабуть, була дуже **смачна**, бо Котько не випустив її з пащеки навіть тоді, коли вгледів мене (с. 66); –Він **добрий-предобрий...** І начинку видно, – показує брат на те місце, де мама відрізала нам по шматочку пирога (с. 33). Вода там така ж **смачна**, як і в криниці, з якої ми носимо воду, і Микола клявся-божився, що на власні очі бачив, як зупинився пасажирський поїзд і пасажирів, всі до одного, висипали з вагонів та й побігли із насипу: пити воду (с. 112); зовнішній вигляд: – Не чіпай, у тебе ж палець **брудний!** – ревниво зауважую я (с. 33); І які ж вони **красиві!** (с. 68); **Лейтенант був суворий** з вигляду: майже ніколи не всміхався (с. 277); часова характеристика: «Ех, коли б оце літо та **було безконечним!**» – не раз мріяли ми, повертаючись з річки чи лісу (с. 78); Бо сонце не можна вбити, воно **вічне**(с. 142); колір: Очі **червоні**, грива найжачена, з ікластої пащеки виринається тихе гарчання: злазь, мовляв, злазь, я тебе тут уже зустріну! (с. 95); Вода у ньому посередині **блакитно-біла**, од неба та хмар, а по краях – **зелена**, од вільхи й ліщини, що жадібно товпляться понад берегом, пнуться напитисьводи(с. 101); стан виконання: І ось ракета **готова**(с. 119); ставлення до реалії: Заняття **не дуже приємне...** (с. 283); ставлення до особи: Не знаю, як іншим хлопцям, а мені він **став бридкий** (с.202); суб'єктивне ставлення до реалії: Вірші **були препогані**, їх не рятували ні зорі, ні місячні вечори, ні солов'ї (с. 240).

В іменному складеному присудку іменна частина, виражена формою прикметника, може ступенюватися. Найчастіше це синтетична форма вищого ступеня порівняння: *Вона починає прибирати в кімнаті, а важке, наче висічене з темного каменю, обличчя **стає ще сердитішим*** (с. 5); *В такі хвилини обличчя її **стає лагіднішим**, не таким уже суворим, хоч я ніколи не бачив, щоб вона посміхнулася або розсупила брови* (с. 6); *Степ попереду **здавався ще безмежнішим**, а ми – наче дві пилинки, що загубилися в його освітленому сонцем просторі* (с. 11); *А озерце **здавалось** нам **ще лиховіснішим*** (с. 102); *Ці були вдесятеро **дорожчі**– відповідно до покарання, яке діставав кожен із нас, коли ловивсь на гарячому* (с. 144).

Тут наявна навіть суплетивні форми прикметників **великий** і **малий**: *Світла цяточка відразу **стала більшою*** (с. 47); *Якось так вийшло, що та, яку мав полоти сьогодні, **була значно менша** від тієї, що залишалася на завтра* (с. 51); – *Бо в кози ж літри менші. Коза ж **менша** від корови, то й літри **менші!*** (с. 55); *Тільки в'юни темніші, а минки світліші і набагато **менші**: завтовшки з олівець* (с. 101).

У повісті знаходимо і такі прикметникові форми, які репрезентують категорію безвідносної міри якості предмета: *Я вже говорив, що Віктор Михайлович був **дуже молодий*** (с. 128); *Світланка зараз **дуже красива**, мене так і тягне взяти її на руки* (с. 166) – аналітична форма ступня надмірної якості.

У творі трапляється також вираження іменної частини складеного присудка синтетичною формою прикметника найвищого ступеня порівняння: *Той шум **був найстрашніший**: здавалося, велетенська хвиля ось–ось наздожене нас, захльосне, закрутить у божевільному вирі* (с. 11); *Наша тополька **здавалася** нам **найкращою** від усіх топольок, яворків та кленочків, що наче позбігалися з лісу та зібралися у веселому гурті: кожне у своїй ямці, посеред маленького озера, вкритого небесною блакиттю* (с. 104).

Досить усталено іменна частина іменного складеного присудка виражена дієприкметником: *Гордість моя **вражена*** (с. 15); *Цього разу я не залишив карнавку під припічком: здавалося, що вона не досить надійно **захована*** (с. 18); – *Бо в неї хвіст **задертий*** (с. 55); *Всі **переконані**, що оці тоненькі рибинки тільки й ждуть, аби хтось заліз у воду* (с. 101); *Бо в нас на плечах СВТ –зброя досі **нечувана** й **небачена*** (с. 284); *Згодом довідались, що він **нагороджений** за участь у боях на озері Хасан* (с. 276-277); *Я по-справжньому **зворушений*** (с. 258).

Аналітична синтаксична морфема **бути** модифікує часовий і родовий показник дієприкметникової словоформи: – *То в тебе пузо **луджене**, – сказав мені Ванько. – З таким пузом, хлопче, нічого не зробиш* (с. 38); – *Вони мені **були потрібні** на ліки...* (с. 18); *Лампа **була затулена** газетою, щоб світло не падало на нас, і освітлювала мамине обличчя* (с. 19); *Ми таки обійшли чортового кота, хоч і **були наче скупані*** (с. 71); *Увесь верхній ящик **був набитий** книжками* (с. 118).

Часова модифікація здійснюється за допомогою аналітичної синтаксичної морфеми-зв'язки **бути** і в іменній частині, вираженій іменником: *Колодки ті **були одним з найістотніших атрибутів** нашого села: односельці мої не*

уявляли собі вигону без колодок (с. 143); – Це **б** і ти уже **був студентом...** (с. 257).

Іменна частина іменного складеного присудка, виражена іменником, має у творі такі значення, як: ім'я: *Навчався разом зі мною син лісника — **Василь Кологойда**, і не було в нашому класі хлопця, який би потай не заздрив йому* (с. 104); *стать: Це був суворий на вигляд, літній уже **чоловік**, його ми, учні, поважали й боялися, здається, дужче боялися* (с. 69); *Мама ніяк не може второпати, що я **хлопець**, а не якась там зубрилка, що тільки й знає: носа в книжку, пальці у вуха* (с. 173); *зневажлива назва статі: Що вона собі думає: я ж не **баба**, щоб раз копнути та й утомитися!* (с. 103); *стать із суфіксом суб'єктивної оцінки: Це був огрядний **чолов'яга** з смоляною бородищею, рум'яними, як наливні яблука, щоками і товстими червоними губами* (с. 45); *невласне-родинні зв'язки: Це була кремезна **тітка** з червоним обличчям, з ласкавим, аж солоденьким, голосом* (с.72); ***Був** це невисокий сивенький **дідок** з ріденькою борідкою, на диво мовчазний* (с.76); *професії: Викопували в піску ямки для ніг — це були парти, сідали попарно — це були учні, а перед ними ходив, надимаючи для більшої солідності щоки та суплячи вибілені брови, голопузий хлоп'як: це — **вчитель*** (с. 78); *родинні зв'язки: Мій новий знайомий — **син лісника*** (с. 83); *дружні зв'язки: Мати його — давня мамина **подруга**, і ми приїхали до неї погостювати* (с. 83); *Тепер же вони **стали** нерозлучними **подругами*** (с.98); *соціальний стан: Оля, що **почувала себе** маленькою **царицею** серед вірних васалів, примхливо сказала, кивнувши гарненьким підборіддям на сад дядька Матвія* (с. 94); *психічна стан: Я ніколи не думав, що ти отакий **боягуз*** (с. 126); *функціонування: І піч — **годувальниця та зігрівальниця**, без якої ми хтозна, що й робили б* (с. 173); *інтелектуальна характеристика: «А ти — **йолоп** набитий. Хі-хі-хі!»* (с. 218); *ставлення до навчання: ...ти **був би** таким же круглим **відмінником**, як Оля Чровжова* (с.173); *зброя: Це **були не** модернізовані **трилінійки**, що ними користувалася досі наша армія* (с.284); *стосунок до військової служби: — Ми допризовники* (с.266).

Іменний складений присудок з іменником в іменній частині може бути представлений фразеологізмом: *Так я **став** у бібліотеці **своєю людиною*** (с. 254).

Займенникова репрезентація іменної частини складеного присудка теж є в творі: – *Твій прадід, Андрію, тоді ще **був отаким-о...*** (с. 140); *Тепер м'ячі **зовсім не такі**, як були в ті часи* (с. 143).

Висновки перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, у повісті А. Дімарова «На коні й під конем» репрезентовано іменні складені

присудки. Іменна частина більшості з них представлена прикметниками та іменниками. Дещо рідше іменна частина виражена дієприкметниками і лише в поодиноких випадках – займенниками. Інші вказані вище словформи у повісті не представлено. Опрацювання специфіки вираження іменного складеного присудка продовжимо аналізом інших творів автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудик П.С. Синтаксис української мови: підручник /П.С. Дудик, Л.В. Прокопчук. К.: ВЦ»Академія», 2010. 384 с.
2. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис /за ред. І.К. Білодіда. К.:Наук. думка, 1972. 516 с.
3. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. К.: Видавничий центр «Академія». 2004. 408 с.

Накашидзе І. С.

Дніпровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

ЗАСОБИ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретичного аспекту специфіки засобів характеротворення у художньому творі. Узагальнюються та порівнюються думки різних авторів. Визначено, що специфікою прийомів характеротворення постає єдність зовнішніх і внутрішніх рис персонажа, його взаємодія з навколишнім світом та психологічні характеристики.

Ключові слова: характеротворення, концепція людини, персонаж, художній твір

Abstract. The article is devoted to the study of the theoretical aspect of the specificity of the means of character formation in an artistic work. The opinions of different authors are summarized and compared. It is determined that the uniqueness of external and internal traits of the character, his interaction with the outside world, and psychological characteristics emerges as a specific method of character formation.

Keywords: character formation, human concept, character, artwork

Постановка проблеми. Загальновідомо, що література є художнім відображенням світу людини, в тому числі своєрідною моделлю духовного світу особистості. «Зміст художньої літератури становить людська сутність у всіх її проявах» [5, 158], тобто саме людина найчастіше є головним образом художнього твору. Ядром художнього образу є характер. Характер (грец. *charakter* – особливість, відмітна риса) – «це тип поведінки, внутрішня сутність людини» [12, 286]. Як і поняття «особистість», поняття «характер» має

міждисциплінарний статус; передусім використовується у психологічних, а також у філософських і соціологічних науках. Але і у літературознавстві послуговуються цією категорією.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми характеру в художньому творі присвячені наукові праці М. Бахтіна, Л. Гінзбург, Б. Томашевського, В. Фашенка та ін. «Більшість літературознавців сходиться на думці, що характер з його бінарною природою втілює особистісні риси людини та художню природу творчого методу, а також особливості авторської манери письма» [8].

Значну увагу сучасні дослідники приділяють творенню жіночих характерів. Так, аналіз жіночих характерів та окремі зауваження щодо їх специфіки здійснюють В. Агеєва, О. Білецький, О. Галич, Т. Гундорова, Н. Білоус, Н. Шумило та ін. «Проблема жіночого характеру на часі ще й тому, що зараз відбувається процес активного засвоєння вітчизняною літературною критикою нових напрямів феміністичного, ґендерного, постколоніального і т.д» [1, 5].

Художній характер належить до «вічних» тем у літературознавчих дослідженнях. Уявлення про художній характер почали формуватися ще в часи античності. У різні епохи в поняття «характер» вкладали різний зміст. Проте дотепер у літературознавстві не має єдиного цілісного теоретичного дослідження про природу художнього характеру. В основному літературознавці звертаються до цього питання при дослідженні художніх творів.

У межах статті окреслими деякі аспекти специфіки засобів характеротворення у художньому творі.

Виклад основного матеріалу. Л. Гінзбург подає таке визначення поняття «літературний характер». Це динамічна, багатовимірна система; у ній істотні вже не самі по собі властивості, які можна перелічити, але відношення між ними. Характер – це відношення між ознаками [4, 125-126]. Як зазначає Ю. Ковалів, характер «у художній літературі передусім реалістичного спрямування; це внутрішній образ індивіда, зумовлений його оточенням, наділений комплексом відносно стійких психічних властивостей, що зумовлюють тип поведінки, означений авторською морально-естетичною концепцією існування людини» [12, 287].

У характерах письменник виділяє провідні риси. У соціальну, національну, психологічну і загальнолюдську суть характеру допомагають проникнути обставини, які включають історичні події, середовище, побут, виробництво, пейзаж, інтер'єр, таким чином вони стають прийомами характеротворення. «Письменник повинен знаходити такі обставини, ситуації, які найповніше

виявлять духовні потреби людей. Обставини формують характери, з яких складаються долі людей» [12, 288].

Категорія літературного характеру пройшла значний шлях історичного розвитку, адже «будь-яка мистецька епоха висуває передусім нову концепцію людини, яка породжує більш або менш революційні моделі художнього моделювання людської психіки – від позитивізму до інтуїтивізму, від індивідуалізму до «психології мас», від раціоналізму до «глибинної психології», «колективного несвідомого» [6, 202].

У сучасному літературознавстві художній характер розглядають як одну із синтетичних форм вираження художньої концепції людини: він не тільки відображає риси особистості як представника певної епохи, а й вказує на тенденцію розвитку цього реального типу. У такому випадку «смысл поетического изображения не сбегается с тем, «что изображено», характер в литературе и в том случае, когда он представляет изображение досить певного и знакомого нам с жизни характера, содержит не лишь знания про него, а и вообще те знания про жизнь, його оцінку й уявлення про його можливості й перспективи, яке складає зміст твору, його художню думку, розливу по всіх клітинках і порах поетичного організму» [13, 18 - 19].

Літературознавці (М. Жулинський, В. Фашенко та ін.) наголошують, що специфіка характеротворення розкривається у єдності категорій «зовнішнього» і «внутрішнього». «Зовнішнє» проявляється у портреті персонажа, що може опосередковано виражати внутрішній стан героя (психологічний портрет). Зображення поведінки персонажа виражається у формі вчинку. «Внутрішнє» розкривається через засоби відображення внутрішнього життя людини, її психічного буття. Науковці сходяться на думці, що цю категорію широко розкривали письменники-реалісти для створення та розкриття характеру. «Психологія характеру розкривається за допомогою різних засобів: через внутрішні монологи, сни, підсвідомі видіння, що часом переростають у символи. Становлення характерів героїнь відбувається у зіткненні з дійсністю» [1, 13].

У сучасній методичній літературі [10, 221] рекомендується розглядати образи-персонажі у двох напрямках:

1. Аналіз основних якостей образу-персонажа через його дії, стосунки з оточенням.
2. Виявлення суперечностей у характері, розкриття самого характеру образу-персонажа, діалектики його розвитку.

П. Білоус виділяє такі структурні елементи категорії образу-персонажу [2, 35]: вчинки персонажа; портрет; мова; монологи (зокрема і внутрішні), участь у діалогах; ставлення до нього інших персонажів; висловлювання про нього. «Засобами індивідуалізації образу може бути характерно забарвлена мова, звички персонажа (переважно – особливі, дивні), його зовнішній вигляд, манери, певні здібності» [2, 36]. Така схема покладена в основу багатьох літературознавчих досліджень, але її доповнюють прийоми характеротворення образу персонажу:

- зовнішні риси (портрет) – обличчя, фігура, костюм; портретна характеристика часто виражає авторське ставлення до персонажа;
- психологічний аналіз – докладно, у деталях відтворення почуттів, думок, спонукань – внутрішнього життя героя;
- характер персонажа – розкривається у вчинках, у ставленні до інших людей, в описі почуттів героя, в його мові;
- пряма авторська характеристика може бути безпосередньою або опосередкованою (наприклад, іронічною);
- характеристика героя іншими діючими особами;
- зіставлення героя з іншими діючими особами і протиставлення ним;
- зображення умов, у яких живе і діє персонаж (інтер'єр);
- зображення природи допомагає краще зрозуміти думки і почуття персонажа;
- зображення соціального середовища, суспільства, в якому живе і діє персонаж;
- художня деталь – опис предметів і явищ навколишнього світу персонажа (деталі, в яких відбивається широке узагальнення, можуть виступати як деталі-символи);
- наявність або відсутність прототипу [7].

Сутність літературного характеру полягає в тому, що шляхом цієї «реконструкції» образ-персонаж твору максимально «наближається» до реального життя. «Це відбувається завдяки сприйняття його реальної особистості, яка характеризується певними психологічними характеристиками, певними рисами характеру» [9]. Виокремлення цих рис здійснюється на основі психологічного аналізу інформації, яку подано автором про персонажа.

У структурі характеру, як зазначає О. Винославська [3], умовно виділяють дві групи рис. *Першу* групу складають сталі потреби, інтереси, нахили, цілі, ідеали, а також система ставлень особистості, які виступають підставою для класифікації основних рис характеру та прийомів характеротворення, а саме:

- *ставлення до інших людей*, яке виявляється через такі риси характеру, як «товариськість – замкненість», «правдивість – облудність», «тактовність – брутальність»;

- *ставлення до справи*, яке виявляється через «відповідальність – несумлінність», «працьовитість – лінощі»;

- *ставлення до себе*, тобто «скромність – самозакоханість», «гордість – смиренність», «самокритичність – самовпевненість»;

- *ставлення до власності*, яке проявляється через такі риси, як «щедрість – жадібність», «акуратність – неохайність», «ощадливість – марнотратність».

Додругої групи відносять інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру: кмітливість, рішучість, ніжність та ін.

Потребою, яка складає саму сутність людського буття, є умова постійного зв'язку людини з навколишнім світом. Тим самим у структурі характеру підкреслюється етичний і моральний аспекти особистості. Це означає, що суспільство, культура спілкування, впливаючи на особистість, її формування й розвиток, зумовлюють загальні особливості особистості, що знаходить своє вираження у соціальному характері. У характері особистості можна виділити типові (загальнолюдські, національні тощо) та індивідуальні риси, які взаємодоповнюють і утворюють цілісний психічний склад особистості. «Людина виявляє ті чи інші особливості поведінки залежно від того, які властивості переважають у її характері» [3].

Літературний характер, зокрема і жіночий, втілює концепцію особистості. Жіночий характер водночас виявляє і певну сталість, і змінність, тому, з одного боку, при створенні жіночого характеру наявна традиційна орієнтація на почуття, жінка зображується як носій певних сталих уявлень, а з іншого, – вона особливо чутлива до різного роду змін – суспільних, мистецьких, культурних. «У літературному творі (як і в історії) жінка може виступати як суб'єкт і об'єкт, пасивна жертва несправедливого ладу або натхненниця (муза) і як творець, активна дійова особа» [1, 4].

Н. Тебешевська-Качак використовує «збірні критерії», які включають структуру образу, поведінку героїв, що залежать від тематичного центру твору: «Звичайно, подібні класифікації створюються передусім для зручності й завжди відзначаються умовністю, однак є одним із засобів систематизації матеріалу, що потребує аналізу й оцінки» [11, 115].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, однією з поширених тем у літературознавстві є категорія характеру. Ця категорія розглядається як одна із форм вираження художньої концепції людини у творі,

адже максимально наближає персонаж до реального життя. Специфікою прийомів характеротворення постає єдність зовнішніх і внутрішніх рис персонажа, його взаємодія з навколишнім світом (обставини, події тощо) та психологічні характеристики, що виражаються через монологи, діалоги, думки та ін. Перспективним є продовження дослідження теоретичного аспекту із можливістю його застосування в освітньому процесі на матеріалі окремих художніх творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Н. В. Сильові особливості моделювання жіночих характерів в українській літературі другої половини XIX – початку XX ст. автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Н. В. Білоус. – К., 2005. – 17 с.
2. Білоус П. В. Вступ до літературознавства: навч. посіб. / П. В. Білоус. – К.: ВЦ «Академія», 2011. – 336 с.
3. Винославська О. В. Психологія: Навчальний посібник [Електрон. ресурс] / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зливков, А. Ш. Апішева, О. С. Васильєва.. – Київ: ІНКІОС, 2005. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/psychology/vinoslavska_psihologiya/part4/4402.htm
4. Гинзбург Л. Я. О литературном герое / Л. Я. Гинзбург. – Л.: Сов. писатель, 1979. – 224 с.
5. Король Л. Антропоцентричність художнього твору як парадигма сучасного літературознавства / Л. Король // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2014. – № 30. – С. 156 – 168.
6. Кумкова О. Г. Дезінтеграція і синтез особистості: дві моделі характеротворення у прозі Євгена Гуцала / О. Г. Кумкова // Література в контексті культури: Зб. наук. праць. Вип. 26. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – С. 201 – 210.
7. Мамієва А. Мовленнєвий етикет як складова образу жінки на матеріалі роману Ш. Бронте «Джен Ейр» [Електрон. ресурс] / А. Мамієва. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1412>
8. Манюх Н. Б. Поетика характеротворення у прозі В. Дрозда: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 [Електрон. ресурс] / Н. Б. Манюх. – Івано-Франківськ, 2008. – Режим доступу: https://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/36284-4.html
9. Психологічна реконструкція характеру головного героя повісті «Гобсек» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://lessons.com.ua/psixologichna-rekonstrukciya-kharakteru-golovnogo-geroya-povisti-gobsek/>
10. Сазонова О. В. Особливості використання прийому психологічної характеристики образів-персонажів літературного твору / О. В. Сазонова, І. В. Змійок // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім.Т.Г.Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – № 135. – С. 221 – 225.
11. Тебешевська-Качак Т. Б. Художні особливості жіночої прози 80–90-х років XX ст. Монографія / Т. Б. Тебешевська-Качак. – Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2009. – 192 с.
12. Ференс Н. С. Основи літературознавства: підручник / Н. С. Ференс. – К.: Знання, 2011. – 431 с.
13. Філософський енциклопедичний словник (ФЕС) / Ред. В. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.

ДОКУМЕНТАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА В СУЧАСНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті охарактеризовано термінологію документальної літератури в діахронічному аспекті. Розглянуто розбіжності дефініцій серед вітчизняних та зарубіжних учених. Основну увагу зацентовано на новітніх дослідженнях в теорії документалістики.

Ключові слова: документалістика, non-fiction, література факту, белетристика.

Abstract. The article describes the terminology of documentary literature in the diachronic aspect. Differences of definitions among domestic and foreign scientists are considered. The main focus is on the latest research in the theory of documentary.

Keywords: documentary, non-fiction, fact literature, fiction

Постановка проблеми. Кінець XX – початок XXI століття характеризується стрімким зростанням інтересу до так званої документалістики, яка не лише логічно вписується в рамки сучасної літератури, розширює її проблематику, тематику, моделює особливий правдивий спосіб відтворення дійсності, а й, завдяки своїм відкритим можливостям для жанрової дифузії, стимулює широкі перспективи для письменницького експерименту. Сучасні дослідники, вивчаючи феномен документалістики в літературі, часто послуговуються такими термінами, як «документалістика», «література факту», «нефікційна література», «белетристична література», «література non-fiction», тобто невигадана література про реальні події. Така варіативність дефініцій призводить до контекстуального сплутування, а часто й нерозуміння документалістики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Документальна література стала об'єктом досліджень вітчизняних праць Ю. Коваліва, Н. Колошук, А.Гулая, О. Галича, Т. Черкашиної та ін., однак існує ще багато лакун в теоретичному осмисленні цього терміна.

Тому **метою** дослідження є на основі літературно-критичних розвідок вітчизняних науковців з'ясувати сутність та стан української літературної документалістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Ю. Коваліва, документальна література (лат. documentum: взірець, посвідчення, доказ і litteratura: буквенне письмо, освіта, наука) – це художньо-публіцистичні,

науково-художні твори (нарис, нотатки, хроніка, репортаж), що ґрунтуються на повному або частковому використанні документальних джерел [4, 241].

В «Українській літературній енциклопедії» під «документальною літературою, документалістикою» розуміють «твори художньо-публіцистичних, науково-художніх і художньо-документальних жанрів, в основу яких покладені документальні матеріали, подані повністю або частково чи відтворені у вигляді вільного викладу» [6].

У світовому контексті появу документального письма пов'язують із античним періодом, а в українському – з києворуським («Повість минулих літ, «Слово о полку Ігоревім»). Давньоукраїнська літературна спадщина становить одне з основних джерел документального письма. Література того часу з фактографічною точністю передавала реалії доби.

Проте узагальнення відомостей та виокремлення такої літератури в Україні в окремий вид відбулося у ХХ ст.

Термін «документальна література, або документалістика» уперше був використаний у 1920-ті рр. в окремих літературознавчих роботах радянських науковців на позначення творів, написаних на документальній основі. Російська дослідниця документальної літератури О. Местергазі зазначає, що цей термін поєднав «щоденники, листи, мемуари, записки, записні книжки письменників, тревелог (опис подорожей), біографію, автобіографію, а також іноді нарис та есе, тобто жанри, що існували протягом століть і лише в ХХ столітті об'єднані поняттям «документальна література» [див. про це: 2].

Не претендуючи на вичерпність визначення, О. Галич характеризує «документалістику» як «літературу, що базується на реальних історичних документах та фактах і охоплює три найважливіших напрямки: мемуаристику, художню біографію та письменницьку публіцистику» [1, 1].

«Важливою ознакою такої літератури, – наголошує вчений, – є авторське осмислення певних суспільно-політичних подій та явищ, або життєвого шляху реальної історичної особи, або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора із внутрішнім світом героїв, соціальною і психологічною природою їхніх учинків» [1, с. 1]. Думка О. Галича про документальну літературу є традиційною в сучасному українському літературознавстві.

Інший погляд щодо класифікації документалістики репрезентує у своїх дослідженнях Т. Черкашина. Дослідниця застосовує структурно-типологічний підхід, виділяючи чотири основних напрями: історичну документалістику,

художню біографіку, художню публіцистику та мемуаристику. Під мемуаристикою Т. Черкашина розуміє «сукупність художньо-документальних творів, у яких автор був свідком чи безпосереднім учасником описуваних подій, реконструйованих або зафіксованих не лише за допомогою офіційних і особистих документів, а й на основі автобіографічної пам'яті автора» [10, 35].

До мемуаристики (як багаторівневого виду документалістики) віднесено декілька підвидів: власне мемуаристика, автобіографіка, діаристика, епістолярій тощо. Власне мемуаристику дослідниця розглядає як сукупність художньо-документальних творів, основною метою яких є реконструкція подій Я / Іншого свідком чи безпосереднім учасником подій, зображених у творі. Автобіографія, на думку літературознавця, – це «сукупність художньо-документальних творів, головною метою яких є художня реконструкція «Я» автора, здійснена ним самим на основі офіційних і особистих документів, автобіографічної пам'яті, самоспостережень і спостережень інших людей» [10, 37]. Діаристику Т. Черкашина охарактеризовує як «сукупність художньо-документальних творів, головним для яких є безпосередня фіксація подій, думок і почуттів автора, здійснена ним самим на основі щоденних вражень, спостережень чи розмірковувань» [10, 38]. У такій класифікації мемуаристики основним критерієм є те, хто виступає головним об'єктом авторської уваги.

А. Гулай розширює коло ознак художньо-документальної літератури, називаючи такі: документальна домінанта (твір написаний на основі фактів, документів, спогадів); особистісне начало (представлення точки зору автора); ретроспективність; подвійне бачення подій (висвітлення їх із погляду документа та бачення самого автора); асоціативність мислення (автор вибудовує хронологію подій, пов'язує їх у єдине ціле) [див. : 2, 107].

М. Варикаша основою документалістики вважає «документальне відображення», що є «результатом фіксації певного явища, деталі якого штучно не модельовані» [3, 28]. І. Савенко наголошує на подвійному навантаженні документальної літератури – «сильному психологічному чиннику, що примушує людину вірити в реальність зображуваного, та художньому чиннику, що залучає читача до аналізу дійсності» [цит. за: 3, 33]. В. Сікорська звертає увагу на універсальність документальної літератури, оскільки вона «кількісно і якісно пов'язана з життям людини й епохи та є своєрідною ознакою екзистенційної зрілості літератури, запозичуючи у різних жанрів композиційні прийоми, стильові чинники, поліфонізм форм, високий емоційний тонус і моральні надзавдання» [8, 191].

На думку Т. Черкашиної, в документалістиці «образ автора є ключовим у формуванні читацької рецепції твору...Особливо якщо враховувати той факт, що одним із джерел отримання інформації про важливу історичну подію чи видатну постать минулого або сучасності є автобіографічна пам'ять автора» [10, 33].

Я. Поліщук, досліджуючи вплив документального начала на модифікації сучасної художньої літератури, звертає увагу на категорію досвіду, яка «сприяє пом'якшенню одвічної суперечності поміж красою (естетикою) та правдою в художньому слові. Вона також може слугувати за міст, що поєднує дискурси fiction та non-fiction» [7, 4].

Дослідник наголошує на взаємовпливі фікційно та нефікційної літератур: «Художні тексти охоче вбирають у себе документальні свідчення, що надають їм переконливості й повноти. Твори non-fiction так само уникають сухої документалістики, збагачуючись коштом художнього письма» [7, 4].

У збірнику під редакцією М. Чужака «Література факта. Первый сборник материалов работников ЛЕФа» (М., 1929) було заявлено ідею літератури документу-факту. Зокрема, М. Чужак писав: «Ми – проти літератури вимислу, іменованої белетристикою; ми – за примат літератури факту. ЛЕФи не вигадали теорію літератури факту, як не вигадали і гасло мистецтва – житєбудування» [цит. за: 5, 31]. Письменників, які працюють у цьому жанрі, пропонували називати «фактописьменниками».

Саме у цей час виникає термін «література факту» як синонім до терміну «документальна література», який нині активно використовується більшістю слов'янських літературознавців (українських, російських, польських, чеських, словацьких, словенських та ін.). Таким чином, терміном «література факту» позначали «сукупність творів, які художньо перетворюють дійсність на основі декларованої прихильності документальному фактові» [9, 41].

Цілком слушною, на наш погляд, є думка М. Варикаші про те, що «неправомірно користуватися поняттям «література факту», ведучи мову про сучасну художньо-документальну літературу, оскільки, по-перше, це поняття автоматично відсилає до літературної групи «Лівий фронт мистецтва», що існувала з 1923 р. по 1929 р., а по-друге, члени цієї групи під «літературою факту» об'єднували не тільки художньо-документальну літературу, але й документальну публіцистику. До того ж в основу поняття закладено «факт», що, як і «документ», не відтворює сутність літератури, про яку йде мова» [3, 30].

У західній літературознавчій думці традиційним є поділ літератури на фікційну («fiction») та нефікційну («non-fiction»), який отримав значне

поширення з 1970-х років. У цей час в англомовній термінологічній системі з'являється термін «література non-fiction» («literary non-fiction»), у франкомовних літературознавствах виникають терміни «нефікційна література» («littérature non fictionnelle»), «нефікційне письмо» («écrit non fictionnel») та ін. «Fiction» у перекладі з англійської мови означає вигадку, фікцію, фантазію, белетристику.

Термін «література non-fiction» включає в себе широкий спектр творів – від власне наукових розвідок, енциклопедій, довідників, технічних інструкцій, фотографій, мап, кулінарних рецептів тощо до високохудожніх документальних полотен, представлених нефікційними мемуарами, автобіографіями, щоденниками, листами, подорожніми нарисами та ін.

Деякі дослідники (Р. Л. Рут та М. Стейнберг) навіть називають нефікційне письмо «четвертим родом» літератури поряд із прозою, поезією та драмою [див. про це: 9]. Якщо раніше термін «література non-fiction» використовували здебільшого в англомовних та іспаномовних розвідках, натеper він усе активніше входить до української терміносистеми. Так, це поняття застосовують у своїх дослідженнях О. Галич, І. Савенко, Н. Колошук, М. Варикаша, Н. Мажара та ін.

М. Варикаша, поділяючи літературу на фіктивну, художню (fiction) і нефіктивну, художньо-документальну (non-fiction), зазначає, що у фіктивній домінує вимисел. Проте, щоб уникнути плутанини між цими двома видами літератури, дослідниця пропонує розрізняти окремі підвиди фіктивної літератури: власне фіктивну (absolute fiction), частково автобіографічну (partly autobiographic fiction) – «художні твори, в основу яких покладено вигадку, проте у фабулу вплетені конкретні події або особи з життя автора», та історичну (historical fiction), де «дія відбувається на фоні реальних історичних подій, але позбавлена автобіографічності» [3, 31]. Також учений вирізняє межову літературу (border fiction) «серединною між fiction і non-fiction є література псевдо-фіктивна (pseudo-fiction) – цілком автобіографічні твори, написані в різних жанрах художньої літератури, зокрема роман, оповідання, новела тощо; та література псевдо-не-фіктивна (pseudo-non-fiction) – твори власне фіктивної літератури, написані в жанрах не фіктивної, але з метою надання їм правдоподібності («Щоденник страченої» М. Матіос)» [3, 31].

Щоб не відбувалось плутанини, М. Варикаша пропонує твори псевдо-фіктивні називати для зручності (за наявністю в жанрі автобіографічності) поняттями з префіксом авто- (автороман, автооповідання, автоновела тощо); а твори псевдо-не-фіктивні – поняттями з префіксом псевдо- (псевдощоденник,

псевдолисти та ін.). Таким чином М. Варикаша розглядає non-fiction як різновид літератури, що перебуває на межі художності та документальності.

Висновки. Отже, література non-fiction – це різновид літератури, яка перебуває на межі художності й документальності. Основними жанрами non-fiction є щоденник, автобіографія, біографія, мемуари, сповідь, листи тощо. У літературознавчому дискурсі немає сталого визначення самого поняття документалістики та єдиних підходів до класифікації документальної літератури. Така невизначеність вибудовує непорозуміння у термінологічній та методологічній системі досліджень нефікційної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. А. Термінологія сучасної документалістики / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7585/97/>
2. Гулай А. А. Художньо-естетичний дискурс документалістики Григорія Гусейнова. Літературознавчі студії. 2015. Вип. 1(1). С. 105-113.
3. Варикаша М. М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Випуск XXIII (3). С. 28-39.
4. Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. К. : Академія, 2007. Т. II. 624 с.
5. Любець Н. І. Новітня історіографія вітчизняної мемуаристики: до проблеми термінології та класифікації. Українська біографістика. 2016. № 13. С. 28-50.
6. Морозова Е. Ф. Документальна література, документалістика [Електронний ресурс] // Ізборник. Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/ule44.htm>.
7. Поліщук Я. Інкорпорація документального ресурсу в сучасній художній літературі. Слово і Час. 2018. № 9. С. 3-9.
8. Сікорська В. Ю. Документалізм як прикметна риса сучасної прози: Григорій Гусейнов «Між часом і морем. Колекція невігаданих історій». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 59. С. 191-193.
9. Черкашина Т. Ю. Література особистого спогаду в системі словесної творчості. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 4 (263). Ч. II. С. 37-46.
10. Черкашина Т. Ю. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія: [монографія]; за наук. ред. О. А. Галича. Харків: Факт, 2014. 380 с.

Куманська Юлія

Східноєвропейський національний
університету імені Лесі Українки

ВПЛИВ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ (НА МАТЕРІАЛІ Оповідання ОЛЕся ІЛЬЧЕНКА «У КОГО РІЖКИ НАЙКРАЩІ»)

Анотація. На матеріалі оповідання О. Ільченка «У кого різки кращі» (2009) проаналізовано вплив літератури для дітей на формування принципів екологічної

взаємодії. Інтердисциплінарний метод дослідження забезпечує бачення ролі екологічної проблематики в художньому тексті для дітей.

Ключові слова: інтердисциплінарність, література для дітей, історія в малюнках, екологічні аспекти художньої літератури.

Abstract. *The influence of literature for children on the formation of the principles of ecological interaction is analyzed on the material of O. Ilchenko's story «Who has better horns» (2009). An interdisciplinary research method provided a vision of the role of environmental issues in text for children.*

Keywords: *interdisciplinarity, literature for children, history in drawings, ecological aspects of fiction.*

Постановка проблеми. Сучасна українська література для дітей характеризується активізацією дискурсу дитинства як періоду пізнання себе, світу, оточення, інших людей і явищ природи. Вимогою часу є те, що в текстах, орієнтованих для наймолодших читачів, осмислюються проблеми формування екологічної свідомості, адже в дитячому віці художня форма, образність є запорукою органічного сприйняття ідеї.

Дослідження такої специфіки потребує міждисциплінарних підходів. Як стверджує В. Будний, «міждисциплінарні студії виникли не із суто академічного інтересу чи пустої цікавості, а з нагальних потреб інтеграції та актуалізації сучасного знання про світ, долання бар'єрів...» [1, 28]. У сучасному літературознавстві переважно розглядають міжгуманітарні взаємовпливи. А для аналізу екологічних складників на рівні тем, мотивів чи образів доцільновивбудувати міждисциплінарні літературно-екологічні зв'язки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Творча лабораторія О. Ільченка-письменника, який пише для дітей, певною мірою розкрита в його інтерв'ю [5; 6]. Подвійну адресацію іронічних казок «Козак, Король, Крук» (Київ, 2007) проаналізувала Т. Качак [4, с. 119–123]. Архітектурний дискурс роману «Місто з химерами», орієнтованого зокрема й на підліткову читацьку аудиторію, – в центрі уваги О. Грищенка [2].

Однак поза увагою дослідників – серія книг О. Ільченка «Історії в малюнках для найменших» («Мандрівка Дощинки» (Київ, 2008), «Пригоди неприбраних іграшок» (Київ, 2008), «Як коник співати навчився» (Київ, 2008), «Як автомобілі дорогу будували» (Київ, 2009), «У кого ріжки кращі» (Київ, 2009), «Пригоди динозавриків» (Київ, 2009), «Де живуть тварини?» (Київ, 2009), «Як крокодилу зуби лікували» (Київ, 2010)); серії «Сучасна дитяча проза» («Таємниця старої обсерваторії» (Київ, 2008, 2010), «Загадкові світи старої обсерваторії» (Київ, 2009)).

Тому **метою статті** є аналіз впливу літературних творів для дітей на формування принципів екологічної взаємодії (на матеріалі оповідання О.Ільченка «У кого ріжки кращі»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Унікальність серії «історій в малюнках» для дошкільнят О.Ільченка полягає в тому, що автор часто зосереджується на екологічних взаємодіях видів між собою, а також із живою природою. Яскраві ілюстрації допомагають маленькому читачеві зрозуміти логіку історії, побудови речень, розвинути зв'язне мовлення, отримати базові природничі знання. Такий спосіб узаємодії з читачем сприяє відкриттю дитиною різноманітних природних явищ, подій, що відбуваються навколо, а також вихованню естетичного сприйняття світу й поваги до усього живого.

Оповідання О. Ільченка «У кого ріжки кращі» цікаве найперше тим, що в ньому майстерно поєднані пізнавальна частина розповіді, де описані тварини в зоопарку, їхній спосіб життя, а тварини, які живуть по сусідству в місті, із казковою, в якій герої наділені здатністю говорити, дивуватися, захоплюватися, обурюватися й відчувати дух змагальності.

Так, у першій частині історії, читач дізнається, що «в одному гарному місті був великий зоопарк» [3, 2]; там живуть жирафи, носоріг, павич, верблюд, олені, зубр та інші травоядні і хижаки. Автор згадує, «що в зоосаді оселилися тварини з міста, в якому цей зоопарк знаходився. Голуби і горобці дзьобали їжу разом із страусами в вольєрі, де жили ці найбільші у світі птахи» [с.10]. У такий спосіб увага читача зосереджується на тому, що світ дикої природи оточує нас навіть у звичних міських умовах і до нього треба бути уважним. Також з'являється інформація про розмір страусів. А «сім'я їжаків ходила в тій ділянці зоопарку, де росли кущі» [3, 12]. А це означає, що краще не турбувати їжаків у кущах, коли в них народжуються їжаченята.

Оскільки ця серія творів О. Ільченка призначена для дітей дошкільного віку, в історіях часто зображені діти тварин – їжаченята, козенята, козенята, синочок-оленятко тощо. Малий читач має зрозуміти, що тварини, як і люди, мають сім'ї, прив'язаності, відповідальність. А людина мусить дбати про гармонію та безпеку всього навколишнього світу. У цьому й полягає принцип екологічності в історіях О.Ільченка: бути уважним до усього живого, спостерігати за найцікавішим, поважати інших, вести себе відповідно до цих правил.

В оповіданні «У кого ріжки кращі» діти, які приходять в зоопарк, розглядають тварин, милуються їхньою красою та силою, тобто чемно спостерігають, не сміють, не шумлять і не дражнять тварин. У цьому оповідання

українського автора перегукується із відомим мультфільмом студії «Dreamworks» «Мадагаскар» (2005), в якому симпатичні, яскраві герої у вольєрах спілкуються між собою, позитивно взаємодіють із дітьми-глядачами і водночас сприймають своє перебування як важливу роботу.

Для формування екологічної свідомості читача цей момент дуже важливий. Необхідно, щоб дитина відчувала своє місце у світі і свою відповідальність за все живе навколо. В О. Ільченка мотив узаємодії тварин зоопарку з глядачем теж присутній: «А чи не забули ви, друзі, – мовив шимпанзе, – що завтра ми знову маємо показувати себе дітям, які прийдуть до зоопарку? Нам необхідно повернутися до своїх помешкань!» [3, 52]. Гуманне сприйняття тварин у зоопарку спрямоване на те, щоб малий читач замислювався, як важливо по-доброму комунікувати зі слабшими, із залежними від себе істотами.

В оповіданні О. Ільченка також присутній класичний сюжет про цапа та барана, відомий нам із народних казок про цих двох рогатих тварин. «Цап та баран зішлися у двобої – вони почали буцатися своїми рогами: дуць-буць! Дуць-буць! Дуць-буць!» [3, 30]. Як і в народній казці про цапа та барана, переможців тут не було: «жоден з них не переміг іншого» [3, 31]. Описуючи цапа, автор зображає його задерикуватим і гордовитим: «А таки мої роги, мабуть, найкращі з усіх рогів!» [3, 24], і, власне, ця зовсім не екзотична, свійська, звична навіть міському мешканцеві тварина, яку бачив, мабуть, кожен читач історії, починає казкову частину – змагання, в кого ж ріжки кращі.

Зображений в історії баран - зовсім не звичайний, із українських пасовиськ; це «дуже гарний білий гірський баран, для якого в зоопарку створили справжній куточок його рідних гір» [3, 8]. Важливо, що словесний опис білого гірського барана підтверджується зображенням симпатичної тварини з красивими закрученими рогами. На вихваляння цапа він «не втримався: “У мене теж два роги, як і в цапа. Але ти не можеш ними так дуцатисяними, як я!”» [3, 28]. Розвиток сюжету й побудований на тому, як усі рогаті мешканці зоопарку почали мірятися рогами.

У першій частині книжки читач отримує уявлення про самих тварин, а в другій – про їхню участь у змаганні. Так, «носоріг дуже любив їсти моркву і капусту» [3, 3], – повідомляється у першій частині книжки. У другій – малий читач отримує про нього додаткову інформацію: «Я маю не надто добрий зір, проте чудово відчуваю запахи. І лихо буде тому, хто стане в мене на шляху! Кращі роги – мої! І хто не згоден із цим – начувайтесь!» [с.41]. Дитина тепер має уявлення про цю сильну тварину, її непростий характер і небезпечність, тому

малий читач як глядач і навіть суддя може взяти участь у змаганні, принаймні, точно розуміє, що носоріг – дуже небезпечний рогатий звір і заслужено займає своє місце в світі.

Носоріг протистоїть у змаганні зуброві «з такими крутими рогами, що всі тварини шанобливо замовкли» [3, 38], його опис супроводжується сталим епітетом «могутній» [3, 7]. Носоріг наголошує на своїй силі: «Вовки бояться нас, бо зубри можуть підняти їх на роги і затоптати копитами! Отже, мої роги кращі, ніж оленячі» [3, 39].

За логікою змагань автор пропонував мірятися рогами тваринам за зростанням їхньої маси: першими буцаються порівняно невеликі цап та баран, жираф має дуже естетичні ріжки, непридатні ні до чого, лише для краси, в оленя роги, щоб «у двобої подолати будь-якого суперника!» [3, 37].

Усі ці тварини зрозумілі читачеві, як і наростання сили та важливості рогів із зростанням маси тіла тварини. Проте автор майстерно скеровує хід думки в інше русло: найпотужніші роги – у порівняно невеликого жука-оленя. Це викликає спочатку деякий логічний дисонанс у читача: як же може до цього змагання приєднатися зовсім невелика тварина? О. Ільченко пояснює словами жука: «Погляньте на мої роги. Вони завбільшки з мене. А які ріжки у жирафа чи в оленя? Чи вони завдовжки з їхнє тіло? Ні! Мої роги, як бачимо, найдовші! Отже, вони найкращі» [3, 45].

Читач отримує новий параметр змагань: важливим критерієм є не лише безпека, власне, від рогів, а й їхній розмір відносно до розміру тіла тварини. Такий, на перший погляд, когнітивний дисонанс дуже важливий, оскільки пропонує читачеві різні точки зору, що скеровують до думки про різноманітність, важливість та оригінальність усього живого – як великого, так і малого. Отже, малий читач має зрозуміти і можливість існування різних критеріїв і відносності суджень.

І тепер дитині зовсім не дивно, що переможцем змагання став не могутній зубр чи носоріг, а «дивовижна істота, яка своїми ріжками бачить і відчуває запахи!» [3, 48]. Ідеться про равлика, що жив у зоопарку «зі своєю хаткою на спині. Він набагато менший за багатьох тварин і тому вільно міг прогулятися, оминаючи височенні ноги страуса чи жирафа» [3, 17]. В історії читач дізнається про ще одну цікаву особливість равлика: «Одна ворона, що часто прилітала до зоопарку якогось хотіла вхопити равлика! Та равлик заховався у своїй мушлі і скотився із земляного горбика в траву, де ворона його не знайшла» [3, 20]. Саме в такий спосіб равлики і рятуються від своїх ворогів у природі.

О. Ільченко словами героїв історії визнає равлика переможцем. «Це дивовижно! – вигукнув носоріг. – Чи не слід нам визнати переможцем суперечки равлика?!» «Так! – гукнув шимпанзе. – Малюк – переможець!» [3, 50]. Ця перемога стає важливим повідомленням для читача: не обов'язково бути найбільшим, найлютішим чи мати найбільші роги відносно розміру тіла. Кожна жива істота у цьому світі – дитина чи найменший равлик – є однаково унікальною та важливою.

До речі, автор зосереджується в історії не лише на тих тваринах, які мають роги, серед мешканців зоопарку згадуються хижаки: крокодил, лев та тигр, що живуть у своїх вольєрах, але на змагання їх не допускає розумний шимпанзе, бо «хтозна, чи не зголодніли вони» [3, 32]. В історії О. Ільченка є багатий своїм розмаїттям орнітологічний світ: павич «із величезним гарним хвостом, якого птах охоче показував дітям» [3, 4], страус, горобці та голуби, ворона та беркут, що «на жаль, не міг літати у своєму вольєрі. Орел лише перелітав з одного дерева на інше. Вони мало нагадували його рідні карпатські ліси» [3, 21].

Зі згадки про карпатські ліси читач розуміє, що йдеться про Україну, що автор привів його до українського зоопарку. Згадуючи свійського цапа, їжаків і голубів з горобцями, письменник згадує природу рідного краю, стимулює читача озирнутися навколо себе, не шукаючи екзотичних місць. Адже природа – це те, що нас оточує, а екологія – це не лише наука про те, як не смітити і зробити світ чистішим, а насамперед наука про взаємодію всього живого між собою і тим, що нас оточує.

Згадка про беркута цікава мотивом необхідності свободи для кожної живої істоти. Яким би хорошим не був зоопарк, якою золотою не була б клітка, дикій тварині найкраще жити на волі. Це розуміє і така свободолобна птаха, як беркут. «Чому ти не йдеш додому?» – запитав беркута равлик. «Тому, що я хочу жити, як ти, – відповів птах малюкові. – Жити вільно. Отож я полечу до рідних Карпат» [3, 54]. Принагідно можна пригадати побудовану на цьому мотиві поезію Д. Павличка «Птиця», яка є важливою для дитячого читання.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, приходимо до висновку, що в оповіданні «У кого ріжки кращі» О. Ільченко майстерно поєднав класичні та сучасні сюжети, зосередивши увагу читача на різноманітті живого й неживого світу, його унікальності та важливості кожної живої істоти у природі. У художній формі автор створив унікальний ланцюг екологічних взаємодій: від найменшого, локального (міські тварини) через регіональний (української природи) до всепланетного (верблюд жує колючки, гірський баран на скелях, тигр і лев у просторах вольєрах). Читач спостерігає цілий світ у масштабі,

досліджує його в такий спосіб. Відтворені письменником екологічні взаємодії, незважаючи на казкову участь тварин у змаганні, є науково обґрунтованими, щоважливо для формування екологічних знань читача, його екологічної свідомості і природоорієнтованої поведінки. Текст не перевантажений описами, роль яких доповнюють барвисті ілюстрації. Важливим засобом образотворення є персоніфікація.

У перспективі можна проаналізувати проблему формування принципів екологічної взаємодії в інших оповіданнях О. Ільченка серії «Історії в малюнках для найменших».

ЛІТЕРАТУРА

1. Будний В. Між дисциплінами: розширення контекстів літературознавчої галузі чи зміна статусу? *Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія філологічна*. 2008. Вип. 44. Ч. 1. С. 22–31.
2. Грищенко О. В. Архітектурна візія Києва в романі «Місто з химерами» О. Ільченка. URL: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2014/07/12.13.14.pdf> (дата звернення: 02.05.2020).
3. Ільченко Олесь. У кого різки кращі. Київ: Грані-Т, 2009. 55 с.
4. Качак Т. Б. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. Київ: Академія, 2018. 320 с.
5. Нора Х. Олесь Ільченко: дітям потрібні прості і світлі історії інтерв'ю URL: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?oles_ilchenko_dityam_potribni_prosti_i_svitli_istoriyi&objectId=1102995 (дата звернення: 30.04.2020).
6. Таран Л. «Дві жінки – поезія і проза – зрідка уживаються в одному комп'ютері» URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/dvi-zhinki-poeziya-i-proza-zridka-uzhivayutsya-v-odnomu-kompyuteri>

РОЗДІЛ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ФАХОВОЇ ОСВІТИ

Прокопенко Ірина

Тітунова Валентина

Прилуцький агротехнічний коледж

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ

Анотація. Метою дослідження є теоретичний аналіз змісту інформаційної компетентності та особливостей її формування в контексті особистісного, професійного й соціального становлення майбутнього фахівця у сучасному глобалізованому суспільстві. Автори доводять, що викладач повинен організовувати освітній процес таким чином, щоб студент мав змогу окреслити власне інформаційно-навчальне поле, у якому сучасні засоби навчання виступають інструментарієм забезпечення діяльнісного компонента навчання.

Ключові слова: інформаційна компетентність, студенти закладів фахової передвищої освіти, дистанційне навчання, веб-сервіс Google Classroom.

Abstract. The aim of the study is a theoretical analysis of the content of information competence and features of its formation in the context of personal professional and social development of the future specialist in the modern globalized society. The author proves that the teacher must organize the educational process so that the student has the opportunity to outline his own information and studying field, in which modern teaching means are a tool to provide the activity component of learning.

Keywords: information competence, students of institutions of professional higher education, distance learning, web service Google Classroom.

Постановка проблеми. На сьогодні пріоритетом розвитку освіти є інформатизація, яка забезпечує вдосконалення освітнього процесу, доступність та ефективність навчання, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в соціумі. Очевидно, що інформатизація освіти вимагає багатоаспектної професійної підготовки майбутніх фахівців, які мають оволодіти ґрунтовними теоретичними знаннями, виробити стійкі вміння і навички, набути творчих якостей, удосконалити критичне мислення, сформувати ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Педагогічна практика доводить, що в закладах вищої освіти простежуються окремі суперечності, зокрема, між: повільним оновленням теоретичних знань і швидкими темпами інформатизації освітнього процесу;

груповим характером засвоєння знань у ході навчання та індивідуальним способом їх репрезентації у професійній діяльності; необхідністю упровадження інноваційних методів навчання в практику вищої школи та недостатністю відповідних методик. Окреслені суперечності вимагають від викладачів застосовувати сучасні методи активного навчання, а організація інформаційної освіти особистості є актуальною проблемною.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дефініційне питання компетентності є дискусійним і відкритим. Його вивченням займаються вітчизняні та зарубіжні науковці А. Хуторський, Дж. Равен, Е. Зеєр, О. Гончарова, Л. Петухова, М. Степаненко, С. Трішина, А. Трофименко та ін. У сучасній науковій літературі під поняттям «інформаційна компетентність» розуміють здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації та критично осмислювати її, вміння працювати з різними видами інформації, на основі здобутих знань розв'язувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з життям у сучасному високотехнологічному інформаційному суспільстві та з професійною діяльністю [1, 11].

Інформаційна компетентність забезпечує навички діяльності студентів стосовно інформації, яка міститься в навчальних предметах та освітніх галузях, а також у навколишньому світі. За допомогою реальних об'єктів (телефон, комп'ютер тощо) та інформаційних технологій (аудіо-, відеозапис, інтернетні ресурси) формуємо вміння самостійно шукати, аналізувати й добирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її. Таким чином, інформаційну компетентність характеризуємо ефективністю, конструктивністю інформаційної діяльності на основі комп'ютерної грамотності, що означає успішне застосування знань, умінь для вирішення поставлених перед людиною завдань.

Різні аспекти формування інформаційної компетентності досліджують вітчизняні та закордонні науковці, зокрема: питання підвищення якості вищої освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, Я. Болюбаш, В. Кремень); психологічно-педагогічні, організаційні, технічні, теоретичні і практичні аспекти інформаційних технологій (М. Жалдак, В. Кухаренко, Н. Морзе, В. Олійник, Є. Полат, С. Ющик); питання професійної підготовки (В. Бобров, В. Дюков, С. Комар, Н. Кулебякіна, А. Солов'єнко, В. Стасюк, І. Шаповал); формування інформаційної культури та компетентності фахівців (Н. Баловсяк, В. Биков, М. Головань, Т. Сіткар).

Метою дослідження є теоретичний аналіз змісту інформаційної компетентності та особливостей її формування в контексті особистісного, професійного й соціального становлення майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційні та освітні процеси взаємопов'язані між собою. Саме освіта покликана забезпечувати фундамент знань, які необхідні на сучасному інформаційному етапі розвитку суспільства, знайомить з науками, які дають людині загальні та соціальні знання для побудови сучасної картини світу, а також допомагає відпрацювати значимий пізнавально-теоретичний спосіб засвоєння предметного оточення.

В основному саме через цей соціальний інститут формується спадкоємність досвіду, оскільки освіта імплікує значущий громадський досвід, сприяє адаптації до умов конкретного середовища, до людей у цілому і до кожної людини зокрема. Відповідно інформаційне суспільство створене переважно освітою, яка підтримує сам спосіб отримання, опрацювання інформації в суспільстві, оскільки лише освічена людина буде прагнути до отримання нової інформації, нових знань, які сприятимуть розвитку особистісного й кар'єрного зростання.

Проведене опитування серед студентів коледжу дало змогу з'ясувати, що відносно стійкий професійний інтерес студентів до комп'ютерів часто поєднується із недостатньою мотивацією до володіння інформаційними технологіями; значна частина майбутніх фахівців не усвідомлює взаємозв'язку між інформаційною компетентністю і подальшою успішною професійною діяльністю. Тому цілеспрямовано робота з метою формування інформаційної компетентності і фаховою підготовкою має інтегруватися.

Формування інформаційної компетентності передбачає розвиток універсальних навичок критичного мислення, зокрема вміння спостерігати, логічно мислити, використовувати інформаційні моделі, аналізувати ситуацію, розуміти загальний зміст повідомлення та його прихований смисл. Компетентнісний підхід до оцінки результатів сучасної освіти виявляє нереалізовані багатоаспектні потенційні можливості для підвищення ефективності професійної підготовки студентів.

Професійна підготовка у закладах вищої освіти спрямована на формування компетентності і ґрунтується на міждисциплінарних зв'язках. Міждисциплінарні зв'язки мають особливе значення у формуванні операційно-процесуальних аспектів, компетентностей, готовності до застосування знань майбутніми фахівцями та надають широкі можливості для розвитку рефлексії,

формуванню вмінь самоконтролю, самооцінки, взаємного контролю й оцінки дій у майбутній професійній діяльності.

Реалії сьогодення (карантин, COVID–19) дали змогу практично продемонструвати сформованість інформаційної компетентності, зокрема, у різних формах дистанційного навчання. Дистанційне навчання дає можливість учитися, перебуваючи на будь-якій відстані від навчального закладу.

Ідея дистанційного навчання полягає в тому, що взаємодія викладача й студента відбувається у віртуальному просторі: обоє вони перебувають за своїми комп'ютерами й спілкуються за допомогою інтернету. Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку студентам інформації в інтерактивному режимі, надають можливість студентам самостійно працювати з навчальними матеріалом [7, 190].

Під час дистанційного навчання ефективно працюють різноманітні методи надання навчальної інформації: E- Learning/onlineLearning, інтернет-конференції, інтернет-трансляції. Відповідно до нормативних актів МОН України освітній процес за дистанційною формою навчання здійснюємо в таких формах: самостійна робота, навчальні заняття, практична підготовка, контрольні заходи. Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять здійснює відео-, аудіо-, графічна та текстова інформація в синхронному або асинхронному режимі. Володіння інформаційною компетентністю забезпечує швидкий і плавний перехід до роботи у форматі дистанційності. Оволодіння інформаційними технологіями може відбуватися як через проведення комп'ютерно-інтегрованих занять, так і впровадження пропедевтичного курсу інформатики [6].

Ураховуючи досвід упровадження дистанційного навчання, зауважимо, що застосування лише однієї з форм донесення знань через інформаційно-комп'ютерні технології не завжди оптимальне. Проведене опитування серед студентів закладів фахової передвищої освіти дало змогу з'ясувати, що 75% слухачів дистанційних занять вважають необхідність поєднання «олюднених» форм контакту з «машинною» формою здобування освіти. Очевидно, що окрема частина знань і досвіду може бути отримана виключно на основі вербальних контактів студентів та викладача.

Традиційно на заняттях ми навчаємо майбутніх фахівців створювати презентації з дотриманням відповідних вимог, використовуючи програму MS Office PowerPoint і спеціалізовані редактори: Macromedia Flash, Picasa, Photodex ProShow та ін. Зокрема, програма Picasa (Google, Inc.) дає можливість легко

виокремлювати статичні й динамічні зображення з інтернету; зручно, швидко проектувати як слайд-шоу, так і навчальні фільми; додавати до проєкту текстові й звукові коментарі; створювати колажі зі статичних зображень; з легкістю завантажувати зображення у веб-альбоми тощо. Створені матеріали ми розміщуємо на коледжному сервері та оцінюємо, застосовуємо відповідно до освітніх потреб.

Ефективно працює в освітньому процесі закладів вищої освіти Google Classroom – безкоштовний веб-сервіс, укладений Google для закладів освіти з метою створення, поширення і класифікації завдань безпаперовим шляхом. Основна мета сервісу – прискорити процес обміну файлами між викладачами і студентами. Студенти можуть бути запрошені до класу через приватний код, чи автоматично імпортуватися з сайту вишу. Кожна група створює окрему папку на Google-диску відповідного користувача Google Drive, куди студент може подати роботу, щоб викладач її оцінив. Мобільні додатки, доступні на iOS і Android, дають можливість користувачам робити фото та прикріплювати їх до завдань, ділитися файлами з інших додатків та мати онлайн-доступ до інформації. Викладач відстежує прогрес кожного студента, а після перевірки роботу повертає разом із коментарями.

Висновки. Отже, інформаційна компетентність майбутнього фахівця виявляється у прагненні й готовності до ефективного застосування сучасних засобів інформаційних та комп'ютерних технологій для вирішення завдань у професійній діяльності, повсякденному житті.

Перспективи подальших наукових досліджень, пов'язаних із формуванням інформаційної компетентності, вбачаємо в детальному аналізі різних курсів дистанційного навчання (через системи MOODLE і Zoom) для викладачів та студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліотека з освітньої політики/ Під заг. ред. О.В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
2. Морзе Н. В. Інформаційна культура та її складові. Українська педагогіка: освітній портал. Вип. 04.03.2009 : URL: <http://ukped.com/skarbnichka/627-.html> (Дата звернення 15.04.2020).
3. Петухова Л.Є. Інформативна компетентність майбутнього фахівця як педагогічна проблема. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2008. № 1. С. 3-5.
4. Проценко Т. Формування інформаційної культури користувачів. *Вісник Книжкової палати*. 2014. №3. С. 34–38
5. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего образования. *Современная педагогика*. 1991. № 3. С. 33- 38
6. Світельник І. Формування інформаційної культури студентів ВНЗ фізкультурного профілю. *Молода спортивна наука України*. 2010. Т. 1. С. 283–287.

7. Hreb, M. M., & Hrona, N. V. (2019). The Informational Culture of the Future Primary School Teacher as the Priority of the Quality Improvement of the Linguistic Disciplines. Journal of History Culture and Art Research, 8(3), 189-200.

Омельяненко Олена

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

TEXT MINING ЯК ПЕРСПЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті окреслено основні аспекти використання технології Text Mining, зокрема її лінгвістичних особливостей у бізнес-аналітиці. Визначено основні елементи міждисциплінарного зв'язку економіки та лінгвістики; складові бізнес-аналітики в розрізі ключових видів Text Mining.

Ключові слова: бізнес-аналітика, Text Mining, лінгвістика, маркетинг, інформація.

Abstract. The purpose of the study is to examine the main aspects of the use of Text Mining technology, in particular its linguistic features in business intelligence. The basic elements of the interdisciplinary link between economics and linguistics are identified. The study identifies the target business intelligence components by key Text Mining.

Keywords: business analytics, Text Mining, linguistics, marketing, information.

Постановка проблеми. Електроні дані збільшують свій обсяг. Особливо це відображається в бізнес-сфері, що знаходиться на етапі активної цифрової трансформації та віртуалізації процесів. Як наслідок, центр сучасної бізнес-аналітики все більшою мірою зміщується до аналізу неструктурованих даних (даних коментарів, оглядів, даних CRM-систем, форумів, маркетингових оглядів тощо). Тому у процесі бізнес-аналізу актуальності набуває розробка методів для аналізу текстових даних у певній галузі.

Очевидно, що розвиток інформаційних ресурсів Інтернету посилив проблему інформаційного перенавантаження при аналізі текстової інформації бізнес-спрямування. У цих умовах технологія Text Mining здатна змоделювати й отримати найбільш важливі дані, які знаходяться в текстовій формі, недосяжній для автоматичної обробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що у вітчизняних працях дедалі частіше зустрічаються такі методики, як Text Mining [1], комп'ютерний контент-аналіз [2], аналіз текстових даних [3]. Більшість із назв цих методів є запозиченнями з англomовної літератури, оскільки в розвинених

країнах дана проблематика обговорюється ширше і протягом тривалішого часу.

Водночас лінгвістичний аналіз сучасних економічних текстів свідчить про те, що з уживання зникають цілі спектри лексики. До активного життя знову повертаються слова, що «пережили» семантичну переоцінку. Паралельно із цим відбуваються запозичення іншомовних термінів. Їх причиною є відставання в деяких галузях економіки, а також більш розвинена система економіки англomовних країн. Унаслідок цього багато економічних термінів втратили свою однозначність і дуже часто стали сприйматися як однойменні або як зовсім різні. Таким чином, економічні зміни призводять до створення принципово нової «економічної мови» та збільшують термінологічний фонд, який у свою чергу формує необхідність адаптації технологій Text Mining.

Постановка мети, завдання. На основі вищевикладеного **метою дослідження** є розгляд сутності технології Text Mining, зокрема її лінгвістичних особливостей в бізнес-аналітиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше елементи техніки аналізу текстів було використані в середині 1980-х, а протягом останнього десятиліття розвиток технологій значно вдосконалився. Text Mining – це поєднання лінгвістичних, статистичних технік, а також способів машинного навчання, які здатні змодельовувати і структурувати інформаційний контент і текстові джерела для цілей бізнес-аналітики, аналізу даних, досліджень тощо. Технологія Text Mining – це один з різновидів методів Data Mining, що передбачає процеси виявлення знань і високоякісної інформації із текстових масивів. Це відбувається через виявлення шаблонів і тенденцій за допомогою засобів вивчення статистичних шаблонів.

Text Mining активно використовується у дослідженні процесів поведінкової економіки, зокрема в маркетинговій сфері. З точки зору використання технологій Text Mining економіку можемо визначити як інтегративну предметну область, яка є сукупністю наукових вузькоспеціальних і професійно спеціалізованих термінів.

Text Mining як технологія глибокого аналізу текстів здатна відокремити великі обсяги неструктурованої інформації та виявляти з них тільки найбільш значущі, щоб досліднику не доводилось самому витратити час на отримання знань більш працездатними методами.

Загалом Text Mining є інтелектуальним напрямом інтелектуального аналізу даних (Data Mining) і штучного інтелекту, що використовується з метою отримання необхідної інформації з великих обсягів (колекцій) текстових документів на основі застосування методів машинного навчання й обробки

природної мови. Text Mining ґрунтується на використанні аналогічних інтелектуальному аналізу даних підходів до обробки інформації. Різниця між ними полягає у тому, що інтелектуальний аналіз даних стосується баз даних, а не електронних бібліотек- текстів.

Інтелектуальний аналіз тексту широко застосовується у широкому колі урядових, дослідницьких і бізнес-потреб. Фахівці з правових питань можуть використовувати інтелектуальний аналіз тексту для пошуку прецедентів. Уряди та військові групи за допомогою інтелектуального аналізу тексту з метою виявлення загроз національній безпеці. Науковці через різні підходи до інтелектуального аналізу тексту організують великі набори текстових даних (вирішення проблеми неструктурованих даних), визначають основні ідеї (аналіз емоційного компоненту тексту у соціальних мережах), здійснюють супровід наукових досліджень. У бізнесі ці методи будуть корисними для конкурентної розвідки й автоматичного розміщення оголошень.

Text Mining передбачає лінгвістичний аналіз для виявлення статистики частоти різних слів, аналіз зав'язків та асоціацій, візуалізацію і прогностичний аналіз. Загальна мета Text Mining полягає в тому, щоб перетворити текстові дані, доступні для аналізу.

У результаті поширення технологій Text Mining важливості набувають компетенції, пов'язані з такими видами аналітики:

- моніторинг масивів інформації, розробка короткотермінових і довгострокових прогнозів в різних предметних областях за допомогою сучасних комп'ютерних інструментів лінгвістичного дослідження;
- створення і аналіз економічних текстів;
- організація та проведення вивчення з метою розробки і створення інноваційних електронних мовних ресурсів;
- компаративний аналіз інформації з різних предметних областей;
- розробка експертних оцінок;
- підготовка аналітичних документів.

У ракурсі лінгвістичних особливостей економіки Text Mining доцільно розглянути як поєднання двох змістовних блоків:

1. Блок фундаментальних лінгвістичних знань, що враховує динаміку формування сучасної економічної термінології;
2. Блок прикладних компетенцій аналізу текстів з використанням цифрових технологій.

З точки зору міждисциплінарного зв'язку економіки та лінгвістики Text Mining містить такі етапи:

- збір та ідентифікацію набору текстових джерел з Інтернету, файлів документів, баз даних тощо на основі ключових економічних термінів;
- розпізнання об'єктів – використання довідників чи статистичних методів для визначення текстових об'єктів: людей, організацій, географічних назв, товарів, брендів і т. д.;
- усунення багатозначностей – використання контекстних підказок для інтерпретації неоднозначних економічних понять;
- розгляд об'єктів, ідентифікованих за шаблоном – номерів телефонів, адресою звичайної і електронної пошти, кількості (з одиницями виміру), що можливо зробити за допомогою регулярного вираження чи іншої відповідності;
- кластеризація документів: ідентифікація наборів схожих текстових документів;
- ідентифікація іменників та інших термінів, що відносяться до одного і того ж об'єкту (кореферентність).
- виявлення фактів і подій, взаємозв'язків між ними, виявлення асоціацій між сутностями (наприклад, товар – якісні параметри);
- аналіз настроїв, що включає розпізнання суб'єктивного аспекту і вилучення різних форм поведінкової інформації: настроїв, думки, емоції тощо.

Варто відзначити, що зараз на ринку бізнес-аналітики користувачам представлено програми, що ґрунтуються на популярних методах статистичної обробки та візуалізації. Однак додатки для аналізу неструктурованих даних (текстів) і проблеми з автоматизацією цієї сфери ще перебувають на початковому етапі створення.

Відповідно до основних технологій Text Mining відносяться класифікація, кластеризація, побудова семантичних мереж, результати запитів, тематичне індексування, пошук за словом. При класифікації текстів використовують дані статистики для побудови правил розміщення документів у відповідну категорію. Мета класифікації – це класичне завдання розпізнавання, система контрольної вибірки відносно певної категорії.

Особливість системи Text Mining полягає в тому, що кількість об'єктів може бути дуже велика, тому мають бути впроваджені інтелектуальні механізми оптимізації класифікації. Прикладом застосування класифікації є: групування документів в intranet-мережах і веб-сайтах, розміщення документів в відповідній папці, сортування електронної пошти, вибіркове розповсюдження новин підписникам.

Кластеризація застосовується при реферуванні великих документальних масивів, визначення взаємозв'язаних груп документів, спрощення процесу

огляду у пошуку необхідної інформації, знаходження унікальних елементів (документів) з колекції, виявлення дублікатів чи близьких за змістом документів.

Побудова семантичних мереж чи аналіз зв'язків визначають появу дескрипторів (ключових фраз) у документі для забезпечення навігації та вилучення фактів, призначених для отримання деяких фактів з тексту з метою покращення класифікації, пошуку і кластеризації. У деяких випадках набір Text Mining доповнює цифровізація засобів підтримки і створення таксономії і тезаурусів.

Використання перелічених технологій, незважаючи на їх «інтелектуальність» та «цифровізованість», має бути «розумним», зокрема враховувати об'єктивну дійсність, коли економічна мова стає більше інформативно насиченою, причому кількість нових слів росте пропорційно розвитку наукових і технічних галузей. Фактично сучасна українська економічна мова переживає «неологічний бум». У цих умовах роль лінгвістичного аспекту визначається зростаючою популярністю нової економічної термінології як серед фахівців, так і серед рядових носіїв мови. Розробка та систематизація економічної термінології є необхідною умовою нормального функціонування суспільства в цілому та визначальним фактором ефективного використання технологій Text Mining.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, технологія Text Mining демонструє, що цифровізація і комп'ютерні технології дозволяють ефективно дослідити бізнес-процеси. Загалом нові можливості сучасної цифрової лінгвістики є актуальними для академічних, наукових та бізнес-спільнот, що проявляються у все більшому розповсюдженні запитів на компетенції, пов'язані з галуззю цифрових гуманітарних технологій. Text Mining дозволяють визначити, якого ефекту бажають досягти відправники повідомлення, на яку аудиторію орієнтовано рекламний текст, яким мовним засобом вирішують поставлену комунікативну задачу, а також дозволяють генерувати рекламні тексти, максимально ефективно впливаючи на цільову аудиторію.

Актуальності набувають подальші дослідження, спрямовані на формування навичок з застосування методів і технік аналізу текстів у міждисциплінарних галузях економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко С. М. Розробка та дослідження алгоритмів інтелектуальної обробки текстів (text mining). Наукові праці: наук.-метод. журн. 2011. Вип. 148. С. 80–88.
2. Семотюк О. Комп'ютерний контент-аналіз: основні завдання, сфери застосування,

переваги та недоліки. Вісник Львівського університету. Серія журналістики. 2004. Вип. 25. С. 397–401.

3. Павлишенко Б. М. Групування текстових даних на основі моделі семантичного контексту. Восточно-Европейский журнал передовых технологий. Информационные технологии. 2011. № 5/2 (53). С. 39–42.

4. Кутукова Е. С. Технологія Text mining. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz3/3.pdf>

5. Text Mining: сучасні технології на інформаційних джерелах. URL: <https://www.itweek.ru/idea/article/detail.php?ID=82081>

6. Омеляненко О. М. Аналіз трансформації бізнес-процесів підприємства в ході цифрового маркетингу. Причорноморські економічні студії. 2019. Випуск 47-1. С. 136–140.

Степанець Микола,

Василега Павло

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

РЕАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗМІСТУ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ

Анотація. Поява, та подальше поширення вірусу COVID-19 активізувало увагу дослідників на проблему дистанційної освіти та аспекти її реалізації в умовах карантину. Одним з провідних напрямів реалізації навчального змісту в умовах карантину є застосування електронних освітніх ресурсів.

Ключові слова: електронні освітні ресурси, карантин, навчальний зміст, методи навчання, індивідуальна освітня траєкторія.

Abstract. Appearance and further distribution of virus of COVID-19 activated attention of researchers on the problem of distance education and the aspects of its realization in the conditions of quarantine. One of leading directions of realization of educational maintenance in the conditions of quarantine there is an application of electronic educational resources.

Keywords: електронні освітні ресурси, карантин, навчальний зміст, методи навчання, індивідуальна освітня траєкторія.

Постановка проблеми: В умовах карантину навчальні заклади перейшли на систему дистанційного навчання. Застосування електронних освітніх ресурсів у контексті дистанційного навчання вимагає аналізу психолого-педагогічних аспектів їх застосування у процесі реалізації навчального змісту.

Аналіз основних досліджень і публікацій: Ґрунтовні дослідження щодо визначення ефективності використання засобів ІКТ і електронних освітніх ресурсів (далі – ЕОР) описані у працях В.Бикова, А. Гуржія, В. Лапінського, С.Литвиної, Г. Лаврентьєвої. Питання щодо впровадження у вітчизняну освітню галузь хмарних технологій висвітлені у працях В. Гриценко, М. Жалдак,

В. Кухаренко, В. Олійник. Розвиток дистанційної освіти висвітлені у роботах Ю.Богачкова, М. Згуровського, В.Лапінського.

Мета дослідження: окреслити психолого-педагогічні засади реалізації навчального змісту з використанням електронних освітніх ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Виклики сьогодення вимагають, щоб українська освіта зазнала змін і впровадила ефективну систему інформаційного забезпечення освітнього середовища, яке зможе розв'язати завдання поєднання традиційного й електронного форм навчання та доступу до навчальної інформації. Аналіз наукової літератури дозволив виявити різні підходи до розуміння інформаційно-освітніх ресурсів. Так, О.Ю. Шмакова виділяє два підходи: соціально-педагогічний і програмно-технічний. Перший підхід до визначення базується на такому понятійному апараті, як «реальність», «педагогічна система», що забезпечує взаємодію складових компонентів. Другий підхід стосується пріоритету інформаційних, програмних і технічних аспектів.

За визначенням Литвиної С., ЕОР – це засоби освітньої діяльності в електронній формі; вони розташовуються в освітніх системах на запам'ятовуваних пристроях електронних даних та становлять сукупність електронних інформаційних об'єктів (документів, інформаційних матеріалів, процесуальних моделей) [2, 187-190].

Дослідники окреслюють певні вимоги до ЕОР:

- доступність відкритої інформації;
- різноманітність форм, тематики і якості;
- повнота, оперативність і достовірність одержуваної інформації;
- зручність і оперативність отримання інформації.

На інформаційно-освітні ресурси освітньої установи покладаються численні функції, а саме:

- інформаційно-методична підтримка освітнього процесу;
- планування освітнього процесу та його ресурсного забезпечення;
- сучасні процедури створення, пошуку, збору, аналізу, обробки, зберігання та подання інформації;
- дистанційне взаємодія всіх учасників освітнього процесу.

Отже, ЕОР є не що інше як автоматизована розподілена інформаційна система, що складається з ряду взаємопов'язаних компонентів: інформаційного, технічного, програмного, лінгвістичного і кадрового забезпечення. Оскільки функцією електронних освітніх ресурсів є використання їх в освітньому процесі, важливим є те, як вирішуються педагогічні завдання.

За цією ознакою доцільно виділити такі види ЕОР:

- демонстраційні;
- навчальні (для набуття нових знань і умінь);
- тренувальні (для закріплення знань і умінь);
- контролюючі (для перевірки результатів засвоєння учнями навчального матеріалу);
- розвивальні;
- інформаційно-довідкові (для зберігання і пошуку релевантної інформації);
- комплексні (вирішальні кілька педагогічних завдань).

Відповідно до цього додамо, що структура ЕОР включає змістову частину, програмну частину, методичні рекомендації для вчителя, методичні рекомендації для учня, настанову користувача для адміністратора та системного адміністратора навчального закладу; забезпечує можливості для ефективного досягнення навчально-виховної мети [1, 165-167].

Особливої актуальності використання ЕОР набули в результаті пандемії коронавірусу (запр. – П.В.), яка змінила традиційний уклад життя кожного громадянина України. Варто перерахувати ознаки ЕОР:

- індивідуалізація освітнього процесу, вчитель може обрати оптимальну конфігурацію реалізації навчального змісту для кожного учня з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії та особистісних характеристик кожного учня;
- доступність ресурсів, переважна більшість навчальних ресурсів є безкоштовними та загальнодоступні для користувачів;
- відсутність безпосереднього спілкування учасників освітнього процесу в умовах карантинних заходів;
- відсутність календарного відставання у графіках реалізації навчального змісту (вчителі завжди відзначають, що відставання на карантині важко компенсувати завдяки ущільненню навчального матеріалу; при довготривалому карантині така можливість фактично нівелюється);
- формування комп'ютерної компетенції, що забезпечується активним використанням обладнання та програмного забезпечення.

Важливо зазначити, що існують також певні вікові обмеження застосування ЕОР (підкр. – П.В.). Наприклад, їх застосування майже не можливе упочатковій школі.

Важливим моментом є аспект формування структури міжособистісного спілкування, та формування малих груп у процесі навчання учнів. Дані процеси

не спостерігаються в реалізації навчального змісту за допомогою ЕОР, хоча це важливий аспект процесів інтеграції та диференціації особистості. У майбутньому електронні освітні ресурси будуть знаходити все більше застосування в освітньому процесі.

Варто зауважити, що питання мотивації під час навчання за допомогою ЕОР має досить проблемний характер (відміт. – П.В.) Спостереження засвідчують досить цікаву тенденцію: учні, в яких були наявні внутрішні позитивні мотиви до навчання, часто проявляють пасивність та незацікавленість у дистанційному навчанні з використанням ЕОР. Існує і протилежна тенденція, учні, які не проявляли цікавості у процесі шкільного навчання безпосередньо на уроках, починають активно навчатися. Це можна пов'язати із багатьма аспектами реалізації освітнього процесу. Вважаємо, що важливу роль відіграє психологічний клімат у класі, система міжособистісних відносин, соціальний статус кожного учня, особистість вчителя.

Для підвищення рівня мотивації можна застосовувати ситуації успіху, але в контексті дистанційної освіти такі заходи значно втрачають продуктивність. Хоча певних результатів можна досягти в груповому спілкуванні вчителя з учнями в різних соціальних мережах та ресурсах.

Варто враховувати екстремальний характер умов карантину, що, безумовно, впливає на психологічні аспекти життєдіяльності учнів узагалі і навчання зокрема. Значна кількість учнів відмічає відсутність позитивного настрою, хронічну втому, що обумовлена постійною навчальною діяльністю за комп'ютером, значний дефіцит спілкування. Тому, ЕОР, які використовуються, повинні мати диференційований різнобічний характер. Проблема впливу факторів на мотивацію учнів в умовах карантину потребує окремого детального аналізу.

Висновки. Сучасна освіта все більше переходить на активне застосування інформаційних технологій. Одним з векторів такої активності є застосування ЕОР, що представляють собою інформацію та супутні інтерфейси для їх використання в навчальних цілях. Вони мають складну багаторівневу структуру, яка включає змістовий та методичний блоки. Їх застосування сприяє розвитку дистанційної освіти.

Найбільш актуальним застосування ЕОР виявилось в умовах карантину, що зумовлюється рядом характеристик. Разом з тим, існує значна кількість недоліків реалізації освітнього змісту за їх допомогою. У майбутньому використання подібних навчальних ресурсів буде відбуватися в осучаснених формах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коневщинська О. (2014) *Електронні освітні ресурси у межах інформаційного забезпечення діяльності ресурсних центрів дистанційної освіти*. Інформаційні технології і засоби навчання. № 5.
2. Литвинова С.Г. (2013) *Критерії оцінювання локальних електронних освітніх ресурсів*. Інформаційні технології в освіті. № 15.
3. Hal I. (2005) «*Primary school students' perceptions of interactive whiteboards*». Journal of Computer Assisted Learning. vol.21.

Наталя Авраменко

Вінницька академія неперервної освіти

ОСВІТНІЙ КОНТЕНТЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ⁵

Анотація. У межах статті окреслено освітній контент, вправи та завдання до занять з іноземними студентами з використанням програмної оболонки «SmartNotebook» та комплексу інтерактивних інструментів «EasyInteractiveTools».

Ключові слова: освітній контент, мовна підготовка, іноземний студент

Abstract. The article outlines the educational content, exercises and tasks for classes with foreign students using the software shell "SmartNotebook" and a set of interactive tools "EasyInteractiveTools".

Keywords: educational content, language training, foreign student.

Постановка проблеми. Сучасні умови надання освітніх послуг закладами вищої освіти в Україні зумовлюють необхідність вирішення завдання щодо забезпечення актуалізації освітнього контенту у стислі терміни. Необхідною умовою для формування готовності до надбання професійних знань, умінь і навичок та підвищення мотивації навчання у студентів, в тому числі й іноземних, є комп'ютеризація освітнього процесу. Важлива роль належить програмним засобам навчання. Ефективним та доречним буде забезпечення аудиторії для практичних занять сучасними засобами навчання, серед яких інтерактивні дошки та проектори.

⁵Примітка: тези з виступу на конференції.

Постановка мети, завдання. У межах статті розглянемо комплекс вправ та завдань до занять з використанням програмної оболонки «SmartNotebook» та комплексу інтерактивних інструментів «EasyInteractiveTools».

Виклад основного матеріалу дослідження. Програмна оболонка «SmartNotebook» нескладна в застосуванні, має зручний інтерфейс і дає можливість одночасно працювати з текстом, графічним зображенням, відео та аудіоматеріалами. Використання анімації, переміщення об'єктів, заміна і виділення найбільш важливих елементів за допомогою кольору, шрифту допоможе задіяти візуальні, аудіальні, а також кінестетичні канали засвоєння інформації, що сприятиме підвищенню в іноземних студентів мотивації до вивчення мови та якості оволодіння знаннями та комунікативними вміннями.

У нових освітніх програмах частка самостійної роботи студента становить майже 50%. Відтак позааудиторна самостійна робота іноземних студентів потребує такої ж організації та методичного забезпечення, як і традиційна аудиторна. Найперспективнішою в цьому напрямку є технологія з використанням можливостей Інтернету.

Найважливіші аргументи онлайн-освіти – це незалежність слухача від географічного місця розташування освітньої організації, стану здоров'я, трудової зайнятості; можливість для студента використовувати індивідуальний режим навчання, самостійно визначати швидкість та послідовність вивчення матеріалу тощо.

У контексті педагогічної теорії дистанційне навчання як система дозволяє з найбільшою повнотою реалізувати сучасні вимоги до освіти, здійснювати індивідуальний підхід, організувати інтенсивний процес навчання й обміну інформацією. Система дистанційного навчання складається із комплексу програмно технічних засобів, методичних та організаційних заходів, що дозволяють формувати індивідуальні та групові програми за напрямками і спеціальностями з урахуванням освітніх стандартів, а також дає можливість забезпечити перевірку знань за допомогою Інтернету.

Серед існуючих дистанційних онлайн-платформ однією з найпоширеніших є інтерактивна платформа OpenEdX, яка дозволяє викладачам створювати динамічні курси. OpenEdX – платформа з відкритим вихідним кодом, що пропонує студентам та викладачам нові шляхи для творчості, адаптується до індивідуальних навчальних потреб.

Окрім того, завдяки цій платформі студенти матимуть можливість самостійно формувати графік свого навчання, переглядати матеріали занять або

виконувати вправи в будь-який зручний для цього час, але в межах часу, відведеного на проходження курсу.

Процес упровадження дистанційної форми роботи з матеріалами професійної сфери доречно розпочинати з другого курсу навчання, коли у майбутніх лікарів-іноземців вже сформовані загальнокомунікативні вміння та навички. Саме тому на другому курсі необхідно увести підготовчий дистанційний онлайн-спецкурс «Вступ до фаху: наукове мовлення» з підготовки до професійного спілкування, який на третьому курсі стане базою для власне професійного онлайн-спецкурсу «Професійне спілкування: лікар-хворий».

За мету дистанційних спецкурсів визначено активізацію самостійної роботи майбутніх лікарів-іноземців із удосконалення комунікативних навичок та вмінь, необхідних і достатніх для здійснення навчально-професійного спілкування. Матеріали таких спецкурсів необхідно відбирати з урахуванням комунікативних потреб студентів-іноземців, а також відповідно до періоду навчання.

Використання блогів (англ. blog, від weblog, – мережевий журнал чи щоденник подій) теж є досить важливим. Блогом є вебсайт, який представляє собою короткі записи тимчасової значущості, зображення чи мультимедіа, які постійно додаються. Блоги є дуже різноспрямованими. Їх використовують для спілкування, передачі інформації та висвітлення нових досягнень у навчально-виховній чи науковій роботі, що є підтвердженням професійного, творчого та особистісного зростання педагога.

До переваг використання блогів належать: підвищення мотивації та пізнавальної активності; розширення інформаційних потоків під час використання Internet; легкість у публікуванні інформації; швидка доступність в Internet до опублікованої інформації; можливість спілкуватися з одногрупниками, однодумцями, а також іноземними студентами інших медичних закладів вищої освіти без шкоди, яка може бути під час користування в соціальними мережами та Інтернетом. Роль блогів у розвитку особистості: самостійність у роботі, навчанні; вміння грамотно виловлювати свою думку; креативність, творчість під час дослідження; реалізація свободи слова з можливістю обговорення будь-яких думок; формування інформаційного суспільства; координація міжнародної співпраці.

Будь-яка інновація – це відповідь на вимоги часу, шлях вирішення актуальних проблем. З цією метою педагоги можуть створювати персональні сайти. Актуальність інформації на такому сайті свідчить про те, що викладач працює над вирішенням реальних/справжніх, а не надуманих проблем освіти.

Для відповідності цьому критерію сайт потрібно постійно оновлювати, орієнтуючись на питання, які хвилюють педагогічних працівників, студентів іноземців.

Кластер (з англійської «cluster» як «гроно», «букет», «щітка», «група», «скупчення», «зосередження» (наприклад, людей, предметів) означає – «зростати разом», «збиратися групами», «товпитися, тіснитися». Економічний словник бізнесмена визначає поняття кластеру так: «Кластер – англ. cluster – група об'єктів для розпізнавання образів, об'єднаних загальними ознаками», а словник іншомовних слів пояснює поняття кластеру, як об'єднання декількох однорідних елементів, як можна розглядати як самостійне, що володіє певними властивостями.

Методичний кластер дозволяє вирішити питання взаємозв'язку між потребами в отриманні нових знань, розвитку новітніх технологій, використанні інтерактивних форм і методів роботи та недосконалістю в організації фахової допомоги педагогічним працівникам щодо підбору змісту освіти та вибору оптимальних методів навчання іноземців - майбутніх лікарів. Крім того, бажання педагогів у фаховому, професійному становленні, самопізнанні, саморозвитку повинно підкріплюватися знаннями новітніх комп'ютерних технологій, їх опануванням, розвитком умінь вибору та аналізу нової інформації, умінням диференціювати сучасні науково-методичні розробки стосовно освітнього процесу.

Комп'ютерні засоби та технології не повинні повністю замінити викладача і його функції. Саме викладач розвиває інтерес і позитивну мотивацію іноземних студентів до діяльності, вносить корективи, привчає до самоконтролю, методично розробляє програмні засоби.

Висновки. Загалом завдяки використанню програмних засобів навчання стає можливим створення реальних передумов для організації самостійної творчої діяльності майбутніх лікарів-іноземців з пошуку, обробки, систематизації та використання значущої інформації; розвитку культури спілкування в інформаційному середовищі; розкриття природних здібностей та створення власних моделей саморозвитку й самоактуалізації.

Окрім того, необхідно організовувати заходи, які спрямовані на підвищення ефективності педагогічної праці викладачів, застосування ними ефективних сучасних методів, способів, технологій навчання, що підіймає якість набуття майбутніми лікарями-іноземцями знань, умінь та навичок професійного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матохнюк Л. О. *Психологія інформаційної компетентності особистості (генеза онтологічного розвитку)* Doctoral dissertation, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені КД Ушинського», 2019.
2. Рагіна Ж.М. К вопросу об эффективности использования компьютерных технологий в обучении. *Актуальные проблемы преподавания русского языка как иностранного в вузе: материалы III междунар. Конф.* (Москва, 19-20 февр. 2014 г.). Москва: МГИМО – Университет, 2014. С. 364-367.
3. Авраменко Н. О. *Особливості навчання української мови іноземних студентів у вищих навчальних закладах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України"*. Хмельницький: НАДПСУ, 2008. С. 8-10.

Inna Levenok

Post-graduate student of
Makarenko Sumy State Pedagogical University,
Lecturer at Sumy State University;

Mpofu Guest Tinofara

4th course student of
Medical Institute of Sumy State University

UKRAINIAN LANGUAGE COMPETENCE OF FOREIGN MEDICAL STUDENT: THE RESULTS OF FORMATION AT THE DISCIPLINE "UKRAINIAN (AS A FOREIGN LANGUAGE)".

***Summary.** The aim of the article is to pay attention to formation of Ukrainian language competence of foreign medical student by the method of project work within the discipline "Ukrainian (as a foreign language)". It outlines the results of mini-project "Foreign medical students support doctors".*

Introduction. The process of formation cultural and special features of a student is long-lasting and it requires from mentor special sources. The role of the Ukrainian language teacher-mentor in the form of cultural and personal characteristics of an international student is transferring and takes into account some features and peculiarities: taking into account intercultural specialties of the foreign medical students; helping in adaptation to a new social and cultural environment, academic culture to the university; teaching how to attend the first and most important events (conferences, festivals, skinny); motivate and support interests to the further study .

While studying at a higher education institution, a young person's ethnic self-consciousness expands his or her perception of the world around him or her. According to their national origin, the environment of foreign students is quite

diverse. Here we can mean the representatives of more than 40 different states, which are different not only in language, but mostly culturally, ethnically and religiously.

Results of research. During the process of formation Ukrainian language competence at the subject “Ukrainian (as a foreign language)” of foreign medical students, we should take into account, that during the teaching of the discipline “Ukrainian (as a foreign language)” to foreign medical students of SSU, we teach the culture of the Ukrainian language, form a cultural personality of a foreign medical student, academic culture of a future foreign doctor, involving in the author's professional-oriented group on the Facebook page “Ukr.Lang.Laboratory for foreign students”.

By the support of “Ukr.Lang.Laboratory for foreign students” the mini-project “Foreign medical students support doctors” was held. The aim of it was to pay students’ attention to doctor’s profession in struggling with Covid-19, to form motivation in chosen profession, eagerness to act in different stressful situations. “The project method is a teacher-facilitated collaborative approach in which students acquire and apply knowledge and skills to define and solve realistic problems using a process of extended inquiry. Projects are student-centered, following standards, parameters, and milestones clearly identified by the instructor” [2]. According to the task of this mini-project foreign medical students wrote in Ukrainian and in English supporting words, quotations, helpful tips for doctors all over the world and made a post on their Facebook page and on page of “Ukr.Lang.Laboratory for foreign students”.

According to the analysis of students’ projects, questionnaires we may confirm, that foreign medical students are motivated in their future profession. For example, investigation by foreign medical students’ shows an agreement with the I.C. Rios idea (2016) that “the academic culture of a future doctor comprises values and attitudes which are strongly influenced by the subjective elements of the organizational culture of the medical school” [3]. Medical schools are characterized by long hours and competitiveness and to survive this experience, the future doctor needs to adopt a culture of solid planning. In the medical field, the future doctor needs to make use of the S.M.A.R.T. (Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Time-Bound) principle in planning. The S.M.A.R.T. approach might seem overly complex, but the ability of real time progress tracking it grants is a great way of keeping one motivated over a long course to the desired result, becoming a future doctor. According to Robert A. Heinlein: “In the absence of clearly-defined goals, we

become strangely loyal to performing daily trivia until ultimately we become enslaved by it” [1].

Students have the opportunity to enrich their knowledge of the Ukrainian language as a foreign language; study the traditions, features of the Ukrainian language through podcasts, video lessons, presentations, projects, etc.

Conclusions. So, the project work confirms positive results of formation Ukrainian language competence of foreign medical students in writing, reading, listening and speech activity. Such experimental project as “Foreign medical students support doctors”, which was held during pandemic Covid-19, was dedicated to express support to the whole doctors who were struggling with disease.

Literature

1. Donald H. Young. *You Can Do It!: An Easy Step-By-Step Guide to Financial Security* .USA: iUniverse, 2008, p. 33.
2. Robert T. Howell. The importance of the Project Method in Technology Education. *JITE*.Volume 40, N.3. Retrieved from: <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JITE/v40n3/howell.html>
3. Ross University School of Medicine . Retrieved from: <https://medical.rossu.edu/about/news/jorge-rios>.

**Усманова Олена,
Корицький Олексій**

Запорізький національний університет

СПОРТИВНА ЖУРНАЛІСТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація: У статті висвітлено завдання та функції сучасної спортивної журналістики; окреслено складові формування особистості спортивного журналіста та подачі ним футбольних подій. На прикладі діяльності Роберта Моралеса розкрито специфіку його роботи.

Ключові слова: медіаіндустрія, коментатор, журналіст, Роберто Моралес.

Abstract: In the article covered the tasks and functions of modern sport journalism; underline the elements of formatting sport journalist and given by him football news. On Roberto Morales’ example defined the specific of his work.

Key words: media industry, commentator, journalist, Roberto Morales.

Постановка проблеми. Журналістика поєднує людей, які здатні сприймати речі по-особливому. Рівень компетентності журналістів залежить від того, в якій мірі вони здатні донести до оточуючих ту чи іншу інформацію. У сучасному медіапросторі журналістика вимагає креативних людей, які б змогли розвивати спортивний світ, завдяки якісним трансляціям різноманітних матчів та прямим включенням. Якщо всі компоненти в результаті створюють якісний продукт, це дає змогу задовольнити основні потреби, відчувати задоволення від праці, реалізувати себе як особистість.

Під час прямих включень виникає чимало обставин, в яких журналіст проявляє професіоналізм і виходить із будь-якої ситуації. Він має бути всебічно обізнаною людиною, бути певною мірою універсалом, бачити зв'язки між різними явищами, вміти швидко схоплювати сутність важливих подій. Вважаємо, завдяки кропіткій праці можна представити якісний продукт у сфері спорту. Щоб досягти бажаного результату, необхідне велике бажання, природні задатки та відповідний рівень знань.

На сьогодні спорт вважають одним із пріоритетних напрямлень внутрішньої державної політики будь-якої країни. Провідну роль у функціонуванні спортивного руху між суб'єктами відіграють ЗМІ та журналісти, які створюють спортивні продукти. Наразі спортивна журналістика України є недосконало вивченою галуззю, а журналісти, які ці питання висвітлюють, залишаються на маргінесі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методологічну й теоретичну основу дослідження складають праці, присвячені творчій природі особистості (П. Гальперін, Дж. Гілфорд В. Дружинін, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, О. Туриніна та інші) та її ціннісно-сміслові орієнтації, прояви на рівні поведінки, спілкування тощо (В. Андрєєв, Т. Коваленко); журналістській творчості (В. Здорова). Особливості телетрансляцій досліджували В. Зверєва, Є. Нікітіна. Вчені (П. Воронков, О. Онищук, Д. Туленков та інші) розглядали питання впливу медіа на людину.

Постановка мети і завдання. У межах статті розглянемо особливості спортивної журналістики в Україні, проаналізуємо завдання та функції сучасної спортивної журналістики; складові формування особистості спортивного журналіста; розкриємо специфіку роботи спортивного журналіста Роберта Моралеса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі спорт набирає масштабних обертів. З'являються нові команди, клуби, спортсмени, які представляють країну на міжнародному рівні. Чимало українських

уболівальників мають бажання переглянути виступ улюбленої команди чи спортсмена наживо. Завдяки новітнім технологіям провідну роль у передачі спортивної інформації відіграє високорозвинена медіаіндустрія. В Україні є різноманітні спортивні телеканали, які спеціалізуються за тематикою. Перевагу віддають різним видам, зокрема, футболу, боксу, баскетболу, хокею, тенісу. Поява прямого ефіру значно збільшила зацікавленість людей до спорту.

Соціолог Є. Прохоров вважає, що спортивне телебачення є найбільш затребуваним жанром мовлення [4]. Якісна трансляція є вагомим критерієм для уболівальника та основною характеристикою при виборі каналу.

Масмедіа беруть активну участь у комерціалізації спорту. Здебільшого це виявляється в різних чемпіонатах, місцях проведення змагань, залученням уболівальників, учасників. Для когось ці фактори можуть вплинути на розвиток того чи іншого виду спорту.

Однак змагальний дух зберігається. У дослідженнях останніх років усе частіше простежується, що спорт став важливою галуззю економіки. Зокрема, О. Починкін зазначає: «Комерційна сторона спорту, в першу чергу, повинна впливати на підвищення видовищності змагань, створення інтриги та ажіотажу навколо спортивних подій. Все це потрапляє в поле зору ЗМІ, оскільки вони й заробляють на цьому ажіотажі, і популяризують спорт» [3]. Урешті-решт ЗМІ впливають на дискурс, надаючи можливість глядачам поринути у вир спортивних баталій.

Повинно бути об'єктивне інформування аудиторії про події у світі спорту. Важливо коректно висвітлити ситуацію та сформувану громадську думку.

П. Воронков виокремив дві функції, які, на його думку, властиві тільки для спортивної журналістики. Одна з них – це «ескейпізм». Дослідник зазначає, що спорт дає змогу людям переключитися від буденних справ і зосередити свою увагу на спортивних баталіях [1]. О. Онищук [2] у своїй статті «Сучасна людина у просторі віртуальної реальності» твердить, що ХХІ ст. стоїть під впливом маніпулятивних технологій ЗМІ, віртуального простору.

На творчу діяльність спортивного журналіста впливає й емоційний фон, який визначається рівнем комунікативної взаємодії, наявністю емоційних ситуацій. Творча реалізація його емоційно-вольових станів залежить від уміння контролювати особистісне самовідчуття, наявності журналістського такту, під яким мається на увазі почуття міри, делікатності, стриманості, вміння виявляти емоції відповідно до художньо-творчих завдань, у міжособистісних стосунках регулювати їх стабільність. Отже, спортивному журналісту необхідне вміння керувати своїми емоціями, розумно використовувати методи заохочення,

проявляти культуру поведінки, зважати на думки інших, об'єктивно оцінювати творчу роботу колег і власну.

У журналістиці, як і в інших сферах людської діяльності, кожен проходить певні етапи професійного становлення. Творчий талант формується поступово. Цьому передує кропітка праця, яка переходить у набутий досвід. Майстри народжуються у процесі поєднання природних здібностей, знань, наполегливої праці, терпіння.

Журналістові важливо розуміти, що сказати читачеві, глядачеві, слухачеві, а відтак уміти інформацію подати вчасно, точно, стисло, дохідливо, переконливо, емоційно. Одне нерозривно пов'язане з іншим, але визначальним є все-таки зміст сказаного, а вже опісля – уміння втілити його у відповідну форму.

Майстерність, професіоналізм не починаються і не закінчуються за робочим столом. Корені таланту – у глибині людського єства, в людській натурі, совісті, в тих цінностях, які закладалися родиною, школою, ЗВО, у життєвому виборі. Саме професія дає змогу задовольнити основні потреби, відчувати задоволення від роботи, реалізувати себе як особистість.

Із появою технологічних і організаційних можливостей трансляцій змагань на радіо й телебаченні виникла необхідність в адаптації форми висловлення думки журналіста. Саме він стає одночасним поясненням тієї спортивної події, яка лунає на вустах кожного уболівальника. Це можна зрозуміти, адже спостерігати за подією наживо та слухати те, як лунає голос коментатора, приносить більше задоволення.

«Коментатором від Бога» називають відомого українського спортивного журналіста Роберто Моралеса. Майбутній коментатор народився 23 березня 1976 року в місті Запоріжжя. Його батько Карлос Беніто Моралес – чилієць, мати Любов Олексіївна – українка. Під час від'їзду батька до СРСР, у Чилі відбувся державний переворот. Наслідком цього став прихід до влади Августо Піночета. На той час батько Роберто був членом профспілки заводу «Мадеко», яка до останнього підтримувала тодішнього президента Сальвадора Альєнде. Через це Карлосові Моралесу загрожував розстріл, тому він залишився на території Радянського Союзу. З 1990 по 1991 роки Роберто Моралес жив та навчався у Чилі. У 1998 році закінчив історичний факультет Запорізького національного університету з курсу «Новітня історія України».

Випадок зіграв ключову роль у його долі. Після закінчення інституту йому запропонували на одному із місцевих каналів прокоментувати матч. Проби пройшли вдалі і згодом його прийняли на роботу коментатором спортивних

подій. Деякий час працював на обласному телебаченні, де здобув перший коментаторський досвід. 27 березня 1996 року – коментатор матчу Бельгія–Франція (0:2). Пробував власні сили в різних напрямках журналістики. Був кореспондентом регіонального випуску «Комсомольської правди», працював у рубриці «кримінал», однак, пошуки власного «Я» продовжувалися. Діяльність на регіональному каналі «ТВ-5» завершилася, коли Роберто вирішив спробувати власні сили у столиці України. Хоч наважитися на такий крок було непросто, однак, прагнув більшого, чого й досяг.

Працював на «Новому каналі», «Інтер» та «Мегаспорт». Разом із відомим українським журналістом Ігорем Цигаником був ведучим програми «Відверто про футбол». З 2010 по 2019 роки коментував матчі на телеканалах «Футбол 1» та «Футбол 2». Спеціалізувався з чемпіонатів Іспанії, Бразилії та України, ведучим програми «Європейський Weekend». Нещодавно Роберто Моралес перейшов на роботу у відеосервіс «Megogo», де коментує матчі чемпіонату Іспанії.

2014 р. – переломний, який сколихнув усю країну. Ті події, що відбувалися спершу на Майдані, потім у Криму та Донбасі, не оминати й Роберто Моралеса. Журналіст не залишився осторонь біди. Він покинув роботу та поїхав на Схід захищати суверенітет української держави. Такий вчинок характеризує коментатора як справжнього патріота своєї країни, людину, яка здатна пожертвувати найдорожчим у житті. На щастя, період на передовій не зламав професійний дух Роберто Моралеса й він повернувся на телеканал «Футбол 1» та «Футбол 2», де продовжував коментувати матчі європейських чемпіонатів.

Аналізуючи коментаторську діяльність Роберто, приходимо до висновку, що він є справжнім майстром слова. Його ефіри на телеканалах «Футбол 1», «Футбол 2», «Мегаспорт» відзначаються продуманістю, виваженістю кожного слова. Молодий журналіст додає власних барв у кожний матч. Однак в останній рік ми помітили цікаву тенденцію. Телеканали «Футбол 1», «Футбол 2» перестали транслювати матчі іспанської «Ла Ліги». На перший погляд, нічого незвичайного не відбулося: телеканал отримав права на показ матчів італійської «Серії А», при цьому нічого не втрачаючи.

Водночас, як бути журналістові, який є експертом у цій сфері? Те, що телеканал перестав показувати ігри чемпіонату Іспанії, безумовно, вдарило по амбіціях коментатора. Однак він продовжує працювати на телебаченні, коментуючи вже матчі італійського чемпіонату. На початку лютого 2019 р. журналіст змінює місце роботи, і тепер працює у відеосервісі «Megogo».

Останнім часом в Україні прискіпливо ставляться до коментаторів. Це можна простежити в постах людей на різних сайтах та форумах. Проте Моралес закликає менше звертати увагу на ситуацію, що складається. З одного боку, якщо критика є конструктивною, з цього можна зробити певні висновки, але якщо критикують не по суті, то думку таких персон не варто брати до уваги.

Оцінюючи матч Португалія – Україна (0:0), коментатор висловився про вчинок суперника нашої збірної. Португалія, чемпіон Європи, порушила питання щодо неправомірності натуралізації форварда Жуніора Мораеса. Роберто Моралес є також натуралізованим і не залишився осторонь цієї проблеми, а одразу проінформував українських уболівальників та запевнив, що ця процедура відбулася законно.

На порталі «FOOTBOOM.COM» український коментатор зазначив: «Законодавчо встановлені винятки, тому жити п'ять років в Україні не обов'язково. Взагалі, згідно з законодавством, є два варіанти: або «виняткові заслуги», або особиста воля президента. Тому в Португалії немає шансів. Більше того, це ж внутрішні закони й навіть за фактом їх порушення все одно в них не було б шансів. Вони нас просто лякають» [5]. Цим учинком журналіст довів, що не тільки є компетентним у футболі, а й розбирається в законодавчих актах, має принципову позицію. Вважаємо, що аргументи, наведені коментатором, були переконливими для вболівальників.

Зауважимо, що для Роберто Моралеса характерним є проведення серйозного аналізу матчів. У власних створених відео він демонструє глибоку експертну оцінку, що характеризує його як досвідченого аналітика. Водночас приділяє увагу маловідомим футболістам, які зарекомендували себе якнайкраще у грі протягом сезону. Він має професійний погляд, бо з часом такі гравці потрапляють у гранди європейського футболу. Спостерігаючи за діяльністю коментатора, відзначаємо його вміння передбачити результати поєдинків (наприклад, «Манчестер Сіті» – «Монако» (5:3)).

Роберто Моралес неодноразово зазначав, що бути коментатором - справа нелегка. Тут потрібно вміло поєднувати знання, пов'язані з тим чи іншим видом спорту та емоційну складову. Вважаємо журналіста Роберто Моралеса яскравою творчою особистістю, професіоналом, гідним громадянином-сучасником, справжнім патріотом своєї країни.

Висновки. Майстерність, професіоналізм, корені таланту – у глибині людського ества, в людській натурі, совісті, в тих цінностях, які закладалися родиною, школою, у життєвому виборі. Складовою формування та становлення особистості спортивного журналіста є його ціннісна складова. Характерними

професійними якостями спортивного журналіста Роберто Моралеса є знання, пов'язані з тим чи іншим чемпіонатом, володіння українським словом, глибокий аналітичний розум, принципова позиція, компетентність у законодавчих актах.

Перспективи подальших розвідок. У подальших наукових розвідках варто глибше простежити специфіку інформаційних жанрів, в яких працює Роберто Моралес, проаналізувати їх характерні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронков Я. Спортивна преса як тип. URL : <https://cutt.ly/mykcXj3>.
2. Онищук О. Сучасна людина у просторі віртуальної реальності. *Львівська політехніка*. 2014. URL : <https://cutt.ly/PyhYguY>.
3. Починкин А. В. Потенциальное развитие спорта в условиях коммерциализации. URL : <https://cutt.ly/cylUiA9>.
4. Прохоров Е. П. Журналистика, государство, общество : учебник. Москва : РИП Холдинг, 1996. 340 с.
5. Роберто Моралес – про «справу Мораеса»: Португалія просто лякає Україну. URL : <https://cutt.ly/prOqbW>.

Корицька Галина

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Подлесна Ірина

Новоспаська загальноосвітня школа I-III ступенів
Приазовська районна рада Запорізька область

ТРЕНІНГ ЯК ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НА МІЖКУРСОВОМУ ЕТАПІ

Анотація. У статті розкривається суть поняття «тренінг» як однієї з форм розвитку професійної майстерності вчителя на міжкурсовому етапі в системі ППО. На прикладі тренінгу «Організація пошукової творчої діяльності учнів у процесі навчання української мови засобами вебквест технології» окреслено можливості такої форми навчання.

Ключові слова. Тренінг, післядипломна освіта, педмайстерність.

Abstract. The article reveals the essence of the concept of «training» as one of the forms of development of professional skills of teachers at the intercourse stage in the air defense system. On the example of the training «Organization of search creative activity of students in the process of learning the Ukrainian language by means of web-quest technology» the possibilities of such a form of organization of education are outlined.

Keywords: Training, postgraduate education, pedagogical mastery.

Постановка проблеми. Педагогіка партнерства як ключова складова Концепції нової української школи визначає доцільність організації інноваційного навчання в освітньому просторі і ґрунтується на формуванні різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей вчителя. Водночас, розвиток мовної особистості в інформаційному суспільстві передбачає переорієнтацію мислення педагога із традиційних підходів до нових сучасних технологій оволодіння мовою. Очевидно, що й учитель української мови та літератури повинен мати не тільки ґрунтовні предметні знання, а й володіти методикою навчання предмета на основі широкого спектру медіатехнологій, розробляти дидактичні навчальні матеріали з урахуванням електронних дисциплін тощо.

Поступальне зростання професіоналізму вчителя, розвиток його творчого потенціалу та самореалізація в педагогічній діяльності забезпечує післядипломна педагогічна освіта, завдяки якій створюються умови для неперервності й максимальної індивідуалізації навчання, розвитку професійної мобільності, забезпечується нова якість педагогічної дії, професійно-особистісне зростання протягом життя.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методологічну і теоретичну основу дослідження складають праці зарубіжних та вітчизняних учених. Аналіз показав, що загальні теоретико-практичні засади розвитку професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти відображено у працях учених (О. Касаткіна, Г. Селевко, С. Сисоєва, А. Хуторський та ін.). Специфіку професійної майстерності вчителя української мови та літератури розглядали Л. Коваленко, Л. Марецька, О. Семенов, В. Сидоренко. Форми організації навчання дорослих як основи підвищення кваліфікації та оптимальні тьюторські практики формування педагогічної майстерності вчителів вивчали В. Адольф, Т. Гущина, С. Калашникова, Н. Лещук, В. Сидоренко та ін. Професійна самореалізація філолога в умовах розвитку цифрового суспільства була предметом наукових розвідок Г. Корицької.

Однак на сьогодні потребують певних досліджень основні підходи до процесу розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови й літератури в системі ППО, зокрема, на міжкурсовому етапі.

Постановка мети, завдання. У межах статті узагальнимо досвід використання навчального тренінгу у розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови та літератури в системі ППО.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) розкрити можливості тренінгу як форми активного навчання для формування та вдосконалення професійної компетентності педагога в умовах модернізації змісту освіти;

2) висвітлити практичний аспект застосування тренінгу «Організація пошукової творчої діяльності учнів у процесі навчання української мови засобами вебквест- технології» при Запорізькому ОІППО.

Виклад основного матеріалу дослідження.Однією із форм, яка відповідає інноваційним підходам до розвитку професійної компетентності вчителя, є тренінг. Аналіз наукової літератури дає нам підстави стверджувати, що на тепер немає єдиного підходу до визначення цього поняття.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» «тренінг» окреслено як «тренування, а також спеціальний тренувальний режим» [3, с.1265]. І. Вачкова - як «систему навчання й підготовки професійних кадрів на відтворення цілісного феномена професійної майстерності, характерної певному конкретному виду професійної діяльності» [2]. Заверико Н., Лещук Н., С. Калашнікова, Савич Ж. трактують як «форму організації навчання, в ході якої використовуються інтерактивні методи, що забезпечує учасникам обмін досвідом і знаннями у спілкуванні в комфортній емоційній атмосфері з метою отримання нових знань та засвоєння навичок» [9]; як «сукупність методів навчання, за допомогою яких учасники активно залучаються у процес навчання, тобто є активними учасниками навчання» [5, с. 31].

Ми, враховуючи власний досвід роботи в системі післядипломної педагогічної освіти, розглядаємо тренінг як освітню траєкторію професійної самореалізації та розвитку педагогічної майстерності вчителя української на міжкурсовому етапі через створення комунікативного міжособистісного простору.

Важливими компонентами, які впливають на впровадження тренінгу в освітній процес закладів післядипломної педагогічної освіти, є мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний.

Мотиваційно-ціннісний компонент посідає ключову позицію у формуванні мотивації до професійного розвитку та саморозвитку педагога, його спрямованості, в наявності професійних настанов та цінностей. Мотив як усвідомлений потяг до певної дії формується, на нашу думку, з розуміння мети, що постає перед учасником. У контексті дослідження ми виділяємо такі провідні складники мотиваційно-ціннісного компонента: ціннісне ставлення до професії, зацікавленість нею, самовдосконалення власної педагогічної

майстерності; усвідомлення значущості участі у тренінгу як умови успішної професійно-педагогічної діяльності.

Упроваджуючи тренінг «Організація пошукової творчої діяльності учнів у процесі навчання української мови засобами вебквест- технології» учасникам було запропоновано пройти опитування, яке допомогло визначити, у якій мірі педагоги готові до діяльності та що цьому сприяло. З'ясовуючи питання «Укажіть, що спонукало Вас до участі у тренінгу?», ми отримали відповіді: «пізнання нового» (16); «прагнення до саморозвитку» (7); «потреба у професійному зростанні» (2) і «підвищення професійного рівня»; «цікавість» (3); «творчий пошук (3) тощо [6, 125].

Значущість *когнітивного* компонента для формування професійної компетентності вчителя на тренінгу зумовлена рівнем фахової підготовки та певними знаннями: нормативно-законодавчої бази, основ ІКТ, міжпредметними, загальнопедагогічними, методичними. Відповіді на запитання «Які основні вміння повинні бути сформовані в педагога, що впроваджує вебквест технології в навчальний процес?» (70), розподілилися так: «мати комп'ютерну грамотність» (5); «застосовувати ІКТ» (18); «вільно володіти ІКТ» (26); «критично та креативно мислити» (11); «проводити пошуково-дослідницьку діяльність» (6); «здійснювати творчий пошук» (6); «бути готовими до співпраці» (2); «зацікавити учнів» (2); «аналітично мислити» (2); «інноваційні»; «володіння сучасними методами і прийомами»; «проявляти ініціативу» (3); «правильно формулювати та створювати творчі пошукові завдання»; «мати організаторські здібності»[6, 125].

Розкриваючи сутність і специфіку професійної діяльності, зауважимо, що знання стосуються основних складових готовності вчителя до організації та проведення науково-дослідної роботи, створення інформаційно-безпечного середовища.

Операційно-діяльнісний компонент забезпечує організацію практики на основі науково-теоретичних засад, демонстрацію предметних та міжпредметних знань, знання методики викладання предмета, планування та реалізацію професійної діяльності відповідно до нормативно-законодавчої бази, володіння ІКТ-технологіями, навичками науково-дослідної роботи, вміннями здійснювати пошук інформації та критично її оцінювати.

Особистісний компонент включає професійно-важливі якості: *комунікативні* (емпатія, професійна ідентичність, оптимістична соціальна позиція, толерантність, гуманістична спрямованість, схильність до командної роботи, колаборативної і мережевої роботи); *організаційні* (відкритість,

цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, дисциплінованість, ініціативність, автономність учіння у процесі власного професійного розвитку, здатність до самоорганізації (саморегуляції, самовираження, самоствердження)); *емоційно-вольові* (емоційна стійкість, стресостійкість, низький рівень особистісної тривожності, прагнення до успіху); *когнітивні* (автентичність, самопізнання, прийняття особистої відповідальності, інтелектуальний розвиток, критичність і гнучкість мислення, рефлексивність, відчуття самоефективності).

На прикладі тренінгу «Організація пошукової творчої діяльності учнів у процесі навчання української мови засобами вебквест-технології» проілюструємо можливості такої форми організації навчання педагогічних працівників у системі ППО. Мета вищезначеного тренінгу полягає у формуванні і вдосконаленні професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах модернізації освіти України, в підвищенні ефективності застосування вебквест-технології для організації пошукової творчої діяльності учнів; у створенні умов для професійного спілкування й зростання, самореалізації та стимулювання росту творчого потенціалу педагога; в запровадженні нових підходів до навчання.

Завдання, які реалізуємо під час проведення тренінгу:

- визначити сутність навчально-дослідницької діяльності учня, використання ІК-технологій для організації проблемно-пошукової, дослідницької діяльності та методів, принципів і прийомів навчання української мови за дослідницького підходу; створити алгоритм моделювання проблемних ситуацій;

- сформулювати вміння (навички): організовувати спеціальні спостереження над мовним матеріалом; усвідомлювати структуру власної пізнавальної діяльності (мету, план та хід його здійснення, оцінювання результату); організовувати проблемно-пошукову, дослідницьку діяльність учнів засобами вебквест технології; використовувати різні види проблемних ситуацій; володіти технологією створення проблемно-пошукових завдань; усвідомлювати проблему й самостійно її формулювати;

- розвинути установки до аналізу, інноваційності, співпраці, креативності, трансформації отриманих знань і навичок для вироблення нового якісного продукту.

Навчальний план складається із п'яти модулів: «Організаційно-настановний», «Технологічний підхід до організації пошукової діяльності», «Діяльнісний підхід у використанні вебквест технології для організації

проблемно-пошукової, дослідницької діяльності здобувачів освіти», «Організація пошукової діяльності здобувачів освіти засобами вебквест технології», «Проблемно-пошукова, дослідницька діяльність учнів у процесі навчання української мови», які мають певне наукове, навчально-методичне забезпечення.

Організація освітньої діяльності передбачає очну та дистанційну форми навчання. Її зміст реалізується у процесі фронтальних і групових занять, індивідуальної самостійної роботи вчителів. Заняття будуються на основі діяльнісного підходу з опорою на практичний досвід педагогів і можуть включати організаційно-діяльнісні ігри, вирішення проблемних ситуацій, виконання проблемно-пошукових завдань тощо. Тематика занять складена з урахуванням сучасних потреб учителя й передбачає активну роботу педагогів із контентом, сприяє набуттю нових дослідницьких та методичних навичок. Процес навчання передбачає індивідуальне та групове консультування, самостійну роботу учасників і виконання ними дослідних та творчих проєктів.

Висновки з даного дослідження. Отже, на сьогодні тренінг є певною освітньою траєкторією професійної самореалізації та розвитку педагогічної майстерності вчителя на міжкурсовому етапі шляхом створення комунікативного міжособистісного простору. Виділяємо компоненти, які впливають на впровадження тренінгу в освітній процес закладів післядипломної освіти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний). На прикладі тренінгу «Організація пошукової творчої діяльності учнів у процесі навчання української мови засобами вебквест технології» окреслюємо можливості такої форми організації навчання педагогічних працівників в системі ППО.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Наше дослідження не претендує на повноту викладу. Подальших наукових розвідок потребує дослідження психолого-педагогічних умов професійної самореалізації вчителя української в міжкурсовий період, його діяльність у творчих групах, проєктах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Развитие профессионального потенциала педагога в условиях обновления образовательной практики / *Инновации в образовании*. 2011. № 10. С.14-24.
2. Вачкова И. В. Психологические основы группового тренинга. Психотехники : учебное пособие. 2-е изд., перераб. и допол. Москва : Ось-89, 2000. 176 с. URL : <https://cutt.ly/UymxdSk>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Ірпінь, ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

4. Гущина Т. Н. Тьюторские практики в повышении квалификации педагогов дополнительного образования детей / *Инновации в образовании*. 2011. № 12. С. 13-20.
5. Калашнікова С. А. Навчання дорослих на основі компетентнісно-орієнтованого підходу. Київ : Проєкт «Рівний доступ до якісної освіти в Україні», 2007. 57 с., с. 31.
6. Корицька Г. Професійна самореалізація вчителя української мови та літератури в умовах розвитку дигітального суспільства. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «*Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті*» / за ред. О. М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. випуск 1. 230 с.
7. Корицька Г. Професійно-творча самореалізація педагога в умовах неперервної освіти. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи». *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2017. № 2 (28). URL :<https://cutt.ly/HymxQfA>.
8. Корицька Г. Р., Подлесна І. С. Реалізація проблемно-пошукової, дослідницької діяльності учнів засобами веб-квест технології. *Українська мова і література в школах України*. 2016. № 11. С. 3-7.
9. Лещук Н.О. Методика освіти «рівний – рівному» : навчальний посібник. Київ : Наш час, 2007. 104 с.
10. Сидоренко В.В. Теоретичні й методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови та літератури в системі післядипломної освіти : дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. К. : Інститут педагогічної освіти й освіти дорослих НАПН України, 2013. 836 с.

Калашник Світлана

Крикуненко Юлія

Сумський державний педагогічний
університету імені А.С.Макаренка

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПОШИРЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Анотація. У статті досліджено сутність поняття «майстер-клас» як ефективної форми поширення педагогічного досвіду, розкрито вимоги до проведення підготовки майстер-класу.

Ключові слова: майстер-клас, педагогічний досвід, педагог.

Abstract. The article investigates the essence of the concept of "master class" as an effective form of dissemination of pedagogical experience, reveals the requirements for the preparation of master classes.

Keywords: master class, pedagogical experience, teacher.

Постановка проблеми. Проведення майстер-класів вимагає передусім чіткої моделі організації, проведення та методів упровадження майстер-класів. Головними питаннями є необхідність проведення майстер-класів, їх ефективність впровадження в освітню систему, а також актуальність завдання,

яке ставить перед собою організатор таких майстер-класів. Поява нових завдань та вимог до працівників освіти вимагає від науково-педагогічних працівників брати активну участь у багатьох конференціях, засіданнях, творчих та педагогічних зустрічах, семінарах, майстер-класах за для підвищення власних професійних потреб. Саме такі форми проведення трансляції досвіду науковців є узагальненням та поширенням педагогічного досвіду.

Аналіз актуальних досліджень. Актуальні питання майстер-класів в рамках поширення педагогічного досвіду входять до програми багатьох науково-практичних конференцій: I Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» м.Суми, березень 2019р.; Всеукраїнський форум молодих педагогів позашкільних навчальних закладів, м.Київ, грудень 2016р.; IV Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції», м. Суми, грудень 2017р.; Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Художні практики та мистецька освіта у крос культурному просторі сучасності», м. Полтава, жовтень 2019р., та ін.

Частково майстер-клас як форма ефективного професійного навчання педагогів розкривається в таких наукових роботах, як: Майстер-клас районного масштабу. Сільська школа України (2003); Методическая работа в школе: организация и управление (1971); Нові технології навчання: науково-практичний метод. Зб. наук. статей (1997); Національна доктрина розвитку освіти. Всеукраїнський з'їзд працівників освіти (2001); Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні; Методичний посібник «Як провести майстер-клас» Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Мета статті: дослідити сутність поняття «майстер-клас» як ефективної форми поширення педагогічного досвіду, розкрити вимоги до проведення підготовки майстер-класу.

Виклад основного матеріалу. Майстер-клас вважають ефективною формою передачі знань і умінь. Але як і будь-яка інша форма роботи з професійним досвідом учителя, вона вимагає невпинного «шліфування» й удосконалення.

Найважливіші особливості майстер-класу:

1. Новий підхід до створення умов для активної діяльності;
2. Метод самостійної роботи в групах, що забезпечує обмін думками;
3. Новий підхід до педагогічного навчання;

4. Нова філософія навчання, що ламає стереотипи, та пострадянську систему освіти;
5. Форма взаємодії-співпраця, пошук, співтворчість;
6. Прийоми, що розкривають творчий потенціал всіх учасників майстер-класу;
7. Процес пізнання, що є ціннішим за знання.

У технології проведення майстер-класу враховують, як передати способи діяльності (прийом, метод, методика, техніка, технологія). Головним завданням для Майстра залишається передача продуктивних методів роботи з аудиторією. Важливо свій майстер-клас почати з актуалізації та ознайомлення слухачів (учасників) майстер-класу з оголошення теми і проблематики. Майстер-клас повинен демонструвати конкретний методичний прийом, методику викладання, технологію навчання, технологію виховання.

У Методичному посібнику «Як провести майстер-клас» розглядається декілька шляхів організації проведення майстер-класів і зазначається, що кожен майстер-клас має свого майстра, який демонструє на вищому рівні свої дослідницькі напрацювання.

Аналіз власного педагогічного досвіду у сфері проведення майстер-класів як хореографа-педагога дозволяє сформулювати алгоритм послідовності проведення майстер-класу: виділення проблеми - робота з матеріалом – представлення результатів роботи – обговорення результатів роботи.

Досить важливе поєднання «здорового» опису наявного досвіду й аналітичності, що розуміється в даному випадку як здатності учасників (а насамперед самого педагога-майстра) «усередині» свого досвіду, в підготовці та проведенні майстер-класу зрозуміти внутрішні психолого-педагогічні та методичні шляхи, принципи й механізми здійснюваної системи педагогічних дій. Крайнощі тут неприпустимі.

Відразу ж виникає питання про наявність у педагога письмово оформлених теоретико-аналітичних розробок або інших ілюстративно-методичних матеріалів. Їх наявність дозволяє учасникам майстер-класу за короткий час зануритись та уявити ізсередини суть представленого педагогічного питання чи завдання. Інакше спонтанне педагогічно непослідовне, а точніше- педагогічно безграмотне занурення у досліджуваний досвід займе багато часу й не дасть імпульсу для плідних дискусій. Також важливо при підготовці до проведення майстер-класів пам'ятати, що не можна списувати з рахунків і ту важливу обставину, що учасники конкретного майстер-

класу самі мусять бути професійно готовими до докладного теоретико-методичного аналізу досвіду, який вони представляють.

Ще один важливий момент технології підготовки та проведення майстер-класу стосується прояснення випереджувального питання про те, на якому принципово можливому структурному рівні професійного досвіду вчителя реалізується та чи інша авторська інноваційна ідея. Під час підготовки проведення майстер-класів значне місце відводимо академічній доброчесності доповідача (майстра), що означає:

1. Покликання тільки на достовірні джерела інформації ;
2. Дотримання норм законодавства про авторське право;
3. Контроль за дотриманням академічної доброчесності усіма здобувачами освіти;
4. Покликання на джерела інформації в разі використання ідей, тверджень, відомостей.

Для визначення ефективності підготовки та проведення майстер-класу пропонується використовувати критерії: презентативність; ексклюзивність; артистичність; оптимальність; конструктивність; змістовність; загальна культура.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, проведення такої форми, як майстер-клас є актуальною формою реалізації і демонстрації нових ідей та винаходів. Проведення майстер-класів – це активна позиція педагогічних працівників, студентів, науковців, котрі мають авторські розробки. Головне в підготовці та проведенні майстер-класів на цільову аудиторію – мати постійне орієнтування на вдосконалення та пошук нового. Передбачається подальший пошук інших методів та форм поширення педагогічного досвіду працівників освітньої системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичний посібник (2012). Як провести майстер-клас. Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти. Дніпропетровськ.

Пономаренко Наталія

Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С. Макаренка

ПРАГМАТИЧНА СКЛАДОВА МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЖУРНАЛІСТИКИ

Анотація. У статті розглянуто сутність прагматичної складової мовленнєвої компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики, яка визначається як уміння вживати вербальні і невербальні засоби спілкування задля досягнення

комунікативної мети. Наведено теоретичну модель формування прагматичної компетентності, яка передбачає вибір одиниць з прагматичним потенціалом, вибір принципів та методів навчання, а також критеріїв оцінювання. Практична реалізація моделі продемонстрована на прикладі заняття.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, мовленнєва діяльність, прагматика, модель формування прагматичної складової мовленнєвої компетентності.

Abstract. The article is concerned with a pragmatic component of communicative competence, which is defined as skills to use verbal and non-verbal means of interaction in order to achieve a communicate goal. The general model of pragmatic competence development given here involves determining the units of pragmatic potential to teach, the principles and methods of teaching as well as assessment criteria of learning outcomes. The implementation of the model is illustrated by a lesson plan, the objective of which is to teach how to say and receive compliments.

Key words: communicative competence, pragmatics, model of pragmatic, competence development.

Постановка проблеми. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні на сучасному етапі означає переорієнтацію з процесу на результат освіти, тобто спроможності застосувати засвоєні знання на практиці; тож навчання мови зараз підпорядковується основній меті – формуванню мовленнєвої компетентності, яка має комплексний характер і передбачає успішну реалізацію сформованих умінь та навичок усіх видів мовленнєвої діяльності в різних мовленнєвих ситуаціях, залежно від умов та потреб спілкування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» зазначається, що структуру комунікативної компетентності можна представити трьома компонентами – лінгвістичним, соціолінгвістичним та прагматичним [3, 162]. Лінгвістична компетентність, яка містить мовну та мовленнєву складову, базується на знаннях лексики, граматики, синтаксису, семантики, фонетики, словотворення й орфографії та формуванні відповідних навичок – рецептивних (аудіювання, читання) та продуктивних (говоріння, письмо).

Соціолінгвістична компетентність означає усвідомлення соціальних аспектів використання мови і здатність оперувати лінгвістичними маркерами на позначення статусу, близькості стосунків комунікантів, реєстру мовлення. Тут можна також окремо виділити соціокультурну компетентність, яка полягає в опануванні країнознавчих знань, вмінні організовувати власну мовленнєву діяльність відповідно до норм поведінки носіїв мови й вихованні толерантності та поваги до інших культур [3; 4, 115-116].

Прагматичний компонент мовленнєвої компетентності включає вміння інтерпретувати і самостійно породжувати цілісні дискурси, тобто тексти, які розгортаються в певному контексті, та використовувати схеми інтеракції, або моделі спілкування, дотримуючись вимог зв'язності, логічної організації та риторичної ефективності висловлювань [3, 182-186; 4, 116].

Звісно, усі компоненти компетентності тісно пов'язані між собою, оскільки в мовленні мовні явища набувають соціолінгвістичного значення і виконують певні прагматичні функції, проте саме прагматична компетентність, яка передбачає вживання як вербальних так і невербальних засобів спілкування задля досягнення комунікативної мети, є найбільш важливою – і одночасно складною – в опануванні мовою, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Постановка мети, завдання. Мета розвідки – виділити прагматичну складову серед інших компонентів мовленнєвої компетентності майбутніх молодших спеціалістів з журналістики, окреслити її особливості формування на занятті з української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Прагматика – це «наука, яка вивчає мову в її відношенні до тих, хто її використовує» і займається суб'єктивними чинниками комунікації, такими як когнітивно-психологічні зв'язки адресанта і адресата, конотативні складники лексичних і граматичних одиниць, тональність і атмосфера спілкування, умови успішності мовної взаємодії тощо [1, 12; 2; 8]. Отже, прагматична компетентність означає, що мовець здатен орієнтуватися в мовленнєвій ситуації і залежно від інтенцій спілкування може будувати висловлювання, обираючи найбільш ефективні засоби впливу на співрозмовника. Ігнорування прагматичного аспекту комунікації призводить до комунікативних невдач, тому формування прагматичної компетентності є надзвичайно важливим для досконалого оволодіння мовою [2; 7; 8; 9]. Складність, полягає в тому, що прагматика присутня в мовленні не може розглядатися окремо від лінгвістичних і соціокультурних особливостей комунікації, тому її вивчення має інтегруватися в навчання на всіх рівнях, особливо на вищому за середній та просунутому, шляхом створення комунікативних ситуацій, де мова є засобом спілкування, а не об'єктом вивчення (вправи комунікативного спрямування, рольові ігри, дискусії, «кейси», проблемні ситуації).

Загалом, розрізняють два напрями вивчення прагматичних явищ, а саме – вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць на рівні тексту та дослідження взаємодії комунікантів у різних ситуаціях спілкування, тобто на

рівні дискурсу [1, 39]. При цьому комунікативно-ситуативні вправи можуть супроводжуватися як експліцитними, так й імпліцитними вказівками щодо природи прагматичного значення, що вивчається. Обидва підходи сприяють розвитку прагматичної компетентності, проте саме експліцитні пояснення є доцільними в разі суттєвих відмінностей між прагматикою рідної мови та іноземної [6; 8, 147].

Звичайно, пояснення того, чому носії мови обирають саме визначенні комунікативні одиниці суттєво полегшує розуміння соціолінгвістичних та соціокультурних аспектів мовлення. Разом з тим, не слід зводити вивчення прагматики до формування стереотипів щодо цінностей, норм поведінки та вірувань людей, мова яких вивчається. Ситуативні чинники – час та місце спілкування, взаємини між комунікантами – також значною мірою змінюють мовленнєву поведінку адресанта. Прагматика передбачає, що за кожним висловленням стоїть мовна особистість, тому доцільно враховувати й особистісні характеристики мовця – емоційні, вікові, статусні, інтелектуальні [2, 17].

Педагогічну модель формування прагматичної компетентності можна у загальному вигляді представити як схему із чотирьох послідовних складників: формулювання мети (вибір одиниць з прагматичним потенціалом); теоретичне обґрунтування (вибір принципів та підходів до навчання); технологічне забезпечення (вибір методів, засобів навчання тощо); оцінка результатів (вибір критеріїв оцінювання) [5, 12-13].

Прагматичний смисл формується різними мовними, мовленнєвими та позамовними засобами, а саме – засобами мовного коду фонологічного рівня (напр., повторення звуків, спеціальна вимова, специфіка наголошення тощо), морфологічного рівня (напр., суфікси здрібнілості, пестливості), лексико-семантичного рівня (ненормативні слова, діалектизми, професіоналізми) й синтаксичного рівня (спеціальне використання певних типів речень, вставних слів і конструкцій), засобами мовлення (наголос, інтонація, тон, паузи) і паралінгвістичними засобами (вираз обличчя, жести, міміка, постава тощо) [1, 27-28]. Навчити бачити й аналізувати прагматичні смисли як вияв інтенції мовця – одне із першочергових завдань, яке має виконуватись у рамках компетентнісного підходу до вивчення мови.

Незалежно від обраних методів навчання в основі розвитку прагматичної компетентності лежить принцип «input – interaction – output» [6; 9]: а) ознайомлення з реальним зразком мовлення (текстом, аудіо-, відеосюжетом), що містить прагматичні одиниці і аналіз комунікативної ситуації; б) виконання

вправ на використання необхідних мовних/немовних засобів із певною усвідомленою комунікативною інтенцією; в) самостійне творення акту спілкування із застосуванням набутих прагматичних знань та умінь.

Як приклад, розглянемо заняття з української мови за професійним спрямуванням, темою якого є «Мовленнєвий етикет». Однією з мікротем заняття є компліменти. Розпочинаємо вивчення цього поняття з обговорення що таке комплімент і чим різняться компліменти, які робляться людям різної статі, віку, статусу. Звісно, такі питання наводять на думку, що форма компліменту залежить від типу адресата.

Наступне завдання – читання тексту соціокультурного спрямування, в якому пояснюється як можна робити компліменти щодо зовнішнього вигляду, успіхів, або поведінки. Після ознайомлення із прагматичним потенціалом мовних одиниць на позначення позитивних якостей, емоцій, що вживаються при створенні компліменту, студенти виконують вправу на упорядкування варіантів відповіді на комплімент за трьома категоріями (подяка, применшення ефекту компліменту, інтерпретація компліменту як прохання), виконують вправу на аудіювання, дізнаючись про відмінності у компліментах різними мовами.

Далі студенти працюють у парах, створюючи діалоги, в яких роблять компліменти і/або відповідають на них; будують компліменти згідно з умовами мовленнєвої ситуації; у рольових іграх відтворюють переглянута у відео-уривку сцену, де роблять компліменти, але за іншим сценарієм, змінюючи, наприклад, статусні взаємини між співрозмовниками, їхній емоційний стан тощо. Студенти вживають не лише різні мовні, але й позамовні прагматично-орієнтовані одиниці (міміка, жести, поза).

Зазначимо, що на думку фахівців серед критеріїв оцінювання ефективності навчання засобів вираження прагматичного значення можна вирізнити когнітивний (знання про особливості використання прагматичних засобів спілкування), діяльнісний (уміння використовувати прагматичні одиниці у комунікативному контексті) та мотиваційний (рівень мотивації до спілкування, враховуючи прагматику висловлювань) [5, 15].

Висновки. Таким чином, прагматична складова мовленнєвої компетентності відповідає за здатність виконувати мовленнєві функції завдяки побудові висловлювань за правилами взаємодії, прийнятими в суспільстві, й добираючи відповідні мовні та екстралінгвістичні засоби. У процесі навчання мови розвиток прагматичної компетентності забезпечується

шляхом відбору автентичних матеріалів і створенню вправ, які дають чітке уявлення про прагматику вживаних комунікативних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Дружененко Р. Перспективи актуалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови. Українська мова і література в школах України, 2014. № 1. С. 15-18.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Литньова Т.В. Компетентнісний підхід до змісту сучасної іншомовної освіти. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія: зб. статей. Ялта: РВВ КГУ, 2006. Вип. 11. Ч. 2. С. 112–119.
5. Новикова О. М. Формирование прагматической компетенции будущего врача при изучении иностранного языка в медицинском вузе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Курский государственный университет. Орел, 2014. 21 с.
6. Developing Pragmatic Competence in a Foreign Language // Yined Tello ueda / Colombian Applied Linguistics Journal, 2006. Number 8. p. 169-182.
7. Teaching Pragmatic Competence: A Journey from Teaching Cultural Facts to Teaching Cultural Awareness// Iryna Lenchuk, Amer Ahmed/ TESL Canada Journal, 2013. Volume 30, Special Issue 7. p. 82-97.
8. Pragmatic Competence: how can it be developed in the foreign language classroom?// Carla de Aquino/ BELT – Brazilian English Language Teaching Journal, Porto Alegre, julho/dezembro 2011. vol.2, n.2. p. 140-153.
9. The Importance of Developing Pragmatic Competence in the EFL Classroom // Cork English College Blog. Excellence in Teaching English [Available online]: <https://corkenglishcollege.wordpress.com/2015/06/15/the-importance-of-developing-pragmatic-competence-in-the-efl-classroom/>

Сьоміна Анастасія

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МОВЛЕННЕВИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА:

Анотація. У статті звертається увага на недостатню кількість предметів гуманітарно-мовленнєвого циклу у процесі підготовки майбутніх бакалаврів із документознавства. Наголошено на підвищенні ролі мовленнєвих дисциплін для документознавців.

Ключові слова: документознавець, навчальні програми, мовленнєвий аспект, вищі навчальні заклади.

Abstract. The article pays attention to the insufficient number of subjects of the humanities and speech cycle in the process of training future bachelors in document science in at least several

higher educational institutions of Ukraine. Emphasis is placed on increasing the role of speech disciplines for documentologists in modern conditions.

Key words: *document science, educational programs, speech aspect, higher educational establishments.*

Постановка проблеми. Події останніх тижнів, коли увесь світ мав можливість спілкування фактично лише через мережу Інтернет, змусили нас звернути увагу на те, що правильне, гарне, грамотне мовлення має дуже велику вагу і є важливим для нормального спілкування, у тому числі у соціальних мережах. Мова, грамотне і красиво оформлене мовлення є невід'ємною складовою частиною сучасного образу успішної людини, яка хоче будувати кар'єру, прагне до підвищення свого рівня, постійно самовдосконалюється і займається самоосвітою.

Професія документознавця – це поєднання в одній людині вміння спілкуватися (мовленнєвий аспект), орієнтуватися в економічних та інформаційних теоріях і практиках, а також уявлення про світ і про закони професійної діяльності.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Аналіз переліку дисциплін освітньо-професійної програми бакалавра деяких ЗВО України доводить, що мовленнєвому аспекту часто приділяють недостатньо уваги порівняно з іншими дисциплінами. Г. Сабурова зазначає, що під час підготовки майбутніх документознавців доцільно приділяти увагу саме поняттю інформаційно-аналітичної діяльності, тобто забезпечити студентів навичками отримання і аналізу інформації [2, 114]. Отже, проблема акцентування уваги навчальних закладів власне на інформаційній діяльності привертає увагу дослідників і в такому аспекті, як недостатність аналітичної підготовки студентів-документознавців.

Вивчаючи процес становлення вищої документознавчої освіти в Україні, Ю. Бриль розповідає про три первісні наукові школи, які сформувалися приблизно у 1997-2003 роках [1]. Київський національний університет культури і мистецтв більшу увагу приділяв управлінському аспекту документознавчої освіти [1, с. 57]. Харківська державна академія культури у процесі підготовки майбутніх бакалаврів із документознавства велику увагу приділяла інформаційно-аналітичній діяльності [1, 58]. Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв спрямовувала акцент у підготовці документознавців на документальні комунікації та роботу з Інтернет ресурсами [1, 59]. Отже, як бачимо, мовленнєвому аспекту розвитку вищої документознавчої освіти приділялося не дуже багато уваги. На жаль, на сьогодні ситуація змінилась не дуже помітно.

Постановка мети, завдання. Метою дослідження є акцентування уваги наукового товариства на проблемі відсутності стандарту підготовки майбутніх бакалаврів із документознавства у контексті мовленнєвого аспекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. З-поміж університетів, що першими почали готувати фахівців зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» у 1997 році, варто згадати Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Кваліфікація мала назву «документознавець-менеджер інформаційних систем, органів державного управління, архівних установ».

Натепер кафедра «Документознавства та інформаційної діяльності» здійснює підготовку фахівців за освітньою програмою «Документознавство та інформаційна діяльність» (спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»).

Професійна підготовка документознавців-менеджерів здійснюється за такими напрямками професійної діяльності:

- інформаційно-аналітична діяльність;
- маркетинг інформаційних продуктів і послуг;
- менеджмент з управління персоналом;
- менеджмент зі зв'язків з громадськістю;
- редагування електронних видань;
- контент-менеджмент;
- документознавство, діловодство;
- медіа-комунікації;
- PR-технології;
- реклама [3].

На вище зазначеному сайті університету також представлений перелік дисциплін освітньо-професійної програми бакалавра. Ми звертаємо увагу переважно на обов'язкові компоненти освітньо-професійної програми.

Цикл фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки налічує 10 дисциплін. Цикл професійної та практичної підготовки є основним і зараховує 26 дисциплін. Цикл соціально-гуманітарної підготовки на сьогодні має 6 дисциплін: «Історія України», «Історія української культури», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Філософія», «Іноземна мова», «Психологія». Ще декілька дисциплін, які можна зарахувати до циклу соціально-гуманітарної підготовки, належать до вибірових компонентів освітньо-професійної програми: «Іноземна мова», «Міжкультурні комунікації», «Практичний курс іншомовної комунікації та перекладу документів». А також

до циклу фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки: «Лінгвістичні основи документознавства» [3].

Підрозділ Київського національного університету культури і мистецтв, де на сьогодні готують документознавців, має назву «Факультет інформаційної політики і кібербезпеки». На кафедрі документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності готують фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Серед напрямів підготовки, за якими готують майбутніх бакалаврів із документознавства, на сайті університету зазначено:

- документознавство, менеджмент органів державної влади та управління;
- інформаційна аналітика у галузі управління;
- інформаційна бізнес-аналітика;
- комунікативний менеджмент[4].

Київський відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» також готує бакалаврів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Освітня програма підготовки бакалаврів із цієї спеціальності включає в себе два основних цикли підготовки, а також обов'язкові дисципліни та дисципліни вільного вибору студентів.

До циклу загальної підготовки зараховуємо 6 обов'язкових дисциплін мовознавчо-гуманітарного аспекту («Історія України», «Україна в контексті світового розвитку», «Історія української культури», «Українська мова: практична стилістика ділових паперів», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Науково-технічна термінологія») серед загальної кількості – 14 дисциплін. Плюс 6 дисциплін вільного вибору студентів, серед яких не знаходимо жодної дисципліни, спрямованої на удосконалення мовленнєвих навичок майбутніх бакалаврів із документознавства.

Важливим моментом є включення до переліку обов'язкових навчальних дисциплін циклу професійної підготовки таких дисциплін, як «Професійна етика», «Документально-інформаційні комунікації», і особливо «Лінгвістичні основи документознавства» [5].

На сайті Національного університету «Острозька академія» кафедри документознавства та інформаційної діяльності зазначено про розуміння спеціальності документознавця у двох контекстах – теоретичному та практичному. У теоретичному контексті наголошується на тезі про весь світ як систему текстів, а також перелічено основні дисципліни цього напрямку: текстологія, герменевтика, теорія комунікації, теорія інформації, психолінгвістика, системологія та системний аналіз [6].

На нашу думку, це суттєва відмінність від інших університетів на користь мовленнєвого, мовно-лінгвістичного аспекту професійної підготовки майбутніх бакалаврів із документознавства.

Ті університети, які надмірно надають перевагу тому чи іншому аспекту, забуваючи про важливість гуманітарних дисциплін для формування фахівця високого рівня, врешті-решт можуть перестати надавати таку освіту, яка б відповідала сучасним вимогам і запитам до фахівця-документознавця. Важливо вчасно звернути на це увагу і додати до списку дисциплін такі, які б розвивали мовленнєві, соціально-комунікативні, мовно-лінгвістичні здібності студентів-бакалаврів із документознавства.

Висновки. Робота із документом та інформацією на сьогодні дедалі більше переходить із праці за схемою «людина-техніка» і тип роботи за схемою «людина-людина». Документознавець на сьогодні – це фахівець, підготовка якого має здійснюватись у трьох різних напрямках: гуманітарному, професійному, загальнонауковому. І роль гуманітарно-мовленнєвого напрямку не потрібно применшувати на користь дисциплін технічної спрямованості.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо аналіз освітніх програм спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа з огляду на мовленнєву підготовку майбутніх бакалаврів із документознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриль Ю. О. Практика формування та реалізації змістового компоненту документознавчої освіти в Україні / Ю. О. Бриль // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2018. Педагогічні науки. Випуск 1. С. 54-63.
2. Сабурова Г. Б. До питання підготовки фахівців-документознавців у сфері державного управління / Г. Б. Сабурова // Держава та регіони (науковий вісник). 2018. Серія: Державне управління. № 2. С. 113-119.
3. Електронний ресурс: <http://fipikb.knukim.edu.ua/kafedry/kafedra-dokumentoznavstva-ta-informatsiinoi-diialnosti.html>
4. Електронний ресурс: https://ab.uu.edu.ua/edu-program/osvita_z_informaciynoi_bibliotechnoi_ta_arhivnoi_spravi
5. Електронний ресурс: https://www.oa.edu.ua/ua/departments/politics/pim_doc/
6. Електронний ресурс: <https://vstup.puet.edu.ua/spec/dokumentoznavstvo-ta-informatsijna-diialnist/>

CROSS-CULTURAL FEATURES OF TRANSLATION

In Kazakh language and English as well the nature of sacred numbers as one of the lexical groups still needs careful examination and description from the point of general linguistics, ethnolinguistics, and culture studies. We will make a short review to some peculiarities of using sacred numbers in phraseological word combinations and proverbs. Our interest to phraseological word combinations with Numerals can be explained by the fact that it still requires revealing some aspects of its nature.

Ethnolinguistic approach in studying language phenomena in Kazakh and English languages is aimed to reveal fully the nature of new lexis. Though, first scientific ethnolinguistic researches officially were found in XX century, we could meet many ethnolinguistic data in the works of classical linguists in English and Kazakh languages. The well-known scholars such as M. Kashkary, A. Navoyee, V. Gumbold, L. Vicegerber and others devoted a lot of their works to the interrelation and correlation between language and culture, language and nation, the specific way of thinking that differs from other nations. Different semantical groups and layers that exist in General Lexicology of Kazakh language were carefully examined from the point of their ethnolinguistic value by academician A. Kaidar, E. Zhanpeyessov, M. Kopylenko, N. Uali, Zh. Mankeeyeva, A. Mukatayeva, K. Gabitkhanuly, N. Ongarbayeva and others. The theory of German ethnolinguistics based itself on the works of scientist of the first part of the XX century A. Cepir and B. Worf and is closely connected with wide studying of everyday life, culture and languages of American's Indian tribes.

The numbers take an important role in sacred vocabulary of Kazakh language. Everyone knows their practical function such in making numeral operations (to add, minus, multiply, divide, etc.) and symbolic function in counting as well, but they also interpret some sacred and magical meaning which has a power. —In early times people empowered numbers with sacred power, conceal meaning and strongly believed that they can influence to the world surrounding by their magic, they say that Gods used numbers for ruling the universe .

It is important to know that many numbers lost their magical meaning, so this fact played its role in their lexical usage. The sacred meaning of numbers in phraseological turns, proverbs, riddles, beliefs, superstitions and games are codified. For example: Kazakh people have a tradition that are widely spread so called to

open kumalak (small round stones for telling fortunes) —the order in which 41 small round stones used coincide with numeral and functional character of the nature. Initially it seems that 41 stones were applied not only for telling fortunes, but as a key that helps to establish harmony between the universe and the world of Gods and spirits .

Thus, in the worldview of both nations, numbers have cardinal, ordinal, measured meaning and holy numbers were widely used (holy, means sacral) to signify some sacred notions. We can find many facts that prove the existence of holy numbers from ancient history, customs and traditions that reflect general worldview of every nation. A great number of fixed expressions, namely, phraseologisms and proverbs can be seen from the variety of sacred numbers coming from Kazakh people's concepts.

Materials. The materials we analyzed show a great variety of meanings sacred numbers interpret in the language. The same number in different languages can signify contrast meanings. For example, thirteen symbolizes bad luck in many cultures, such as English, German, Jewish, as a result people avoid labeling 13th house, 13th row in the cinema. 666 is an evil number and represent the Beast for Christians. But Kazakh people always divinities the number thirteen and Friday as a holy day from ancient times. If 13 date falls on Friday, it is regarded as the most holly day. At the age of 13 a man reaches maturity.

Four and seven are unlucky numbers for Chinese people. Eight is their favorite number and simply means and sounds similar to the word —prosperity .

Three – a sacred number has its own rich semantics. For many cultures number three is believed to be holy and plays an important role according to their worldview, traditions and beliefs. According to Mythological model of most cultures the universe consists of three levels, worlds. So that is one of the reasons to refer this number to sacred ones. In Kazakh language there is a proverb —Er kezegi ushke deyin (A man has only 3 chances). From an ancient history we know that the structure of nomadic states was mainly based on 3 unions coming from the idea above.

In Kazakh culture there is a number of traditions, beliefs and concepts where we can see the number three considered to be especially significant. Thus, number three is respected for its power to give a birth. The baby in mother's stomach moves for the first time on the 3rd months, so this way she/he obeys to a sacred power of number three unconsciously. We can assume from this concept that first attempts to divinity numbers by some unbelievable power were made for the first time this way.

We fail to deny one fact that many historic periods later sacred meanings of numbers could have been forgotten, and people symbolizes them with new ethnocultural features and characters. There are some beliefs relating to number three: Three wealth: Health; ak Zhaulyk (a white kerchief of married woman, symbolizing a marriage). Five fingers (symbolizing a unity and peace). Three truths: Truth; Lie; a venerable age. Three heights:

Power;

Wealth;

Wisdom.

So, the number —four symbolizes the —unity and —concord . It is based on the belief the universe is made up of a combination of four eternal —elements or —roots of all : earth, water, air, and fire. For many cultures the number four also symbolizes a sacred power. In Christianity number four is the number of the cross. There are four letters in God's name: JHVH. Number four is met several times in Bible. The four creatures on each side of the throne.

1. Lion;

2. Flying eagle;

3. Man;

4. Eagle.

There are four angels standing on at the four corners of the earth, holding back the four winds of the earth. In Kazakh cultural worldview the number four also represents unity, balance, totality and stability. Such symbolic meaning is seen in the following phraseological units: tort arysstyn balasy (siblings), tort ayagy ten, tuligi sai boldi (wealthy), tort kosi tugel (all are present), dunienin tort buryshy (the universe), tort kubilassy tugendeldi (reached all his aims), tort turmany tugel sai (having everything for housekeeping), etc. We can give some more examples of sayings and phraseologisms relating to the number four: shartarap, tortkul, tort kul duniye, duniyenin tort burushy (the universe, four cardinal points: North – South – East – West), tort toksan, tort tulik (upper, middle, lower worlds). The number 4 and its equivalent geometrical shape, the square, were considered to be sacred by ancient cultures that believed the world was flat.

The number 7 is equally sacred amongst Islamic, Christian and Jewish religions and is especially significant for Kazakh people since the early times. According to Jewish and Christian mythologies it took six days to create the world with the seventh day being the sacred day – a day of rest. The Bible texts also recommend that fields were to be left fallow every seventh year as means of allowing the earth to regenerate itself. Some Christians believe the number 7 represents the seven

levels of hell. There are 7 dwarfs, giants, seven goats in European and Slavonic mind and literature and number of phraseologisms.

It is also well known that, of all numbers, there is no one which has exercised in this way a wider influence, no one which has commanded in a higher degree the esteem and reverence of mankind, than the number seven. The number seven depicts universal (cosmic) patterns.

In Kazakh language there is a number of phraseologisms, proverbs, collocations that shows the significance of the number seven for Kazakh people. For example: 7 zhut (losses) – drought; loss of livestock; fire; plague; war; earthquake; flood. 7 wealth: A brave man; A beautiful wife; Wisdom; Knowledge; Golden eagle; Rifle; Ganger.

The number seven is one of the most significant numbers in the Holy Bible. In the Book of Revelation the number seven is used throughout. There are seven churches, seven Spirits, seven stars, seven seals, seven trumpets, seven vials, seven personages, seven dooms, and seven new things. Seven symbolizes Spiritual Perfection. All of life revolves around this number. Seven is used over 700 times in the Bible. It is used 54 times in the Book of Revelation.

These include: Jesus filed away on seventh day and revived seven days later.

In our research we have found some proverbs and phraseologisms with three, four, seven numbers.

In the glossary of Kazakh phraseologisms by I.Kenesbayev there are 30 national concepts relating to the number 3; 14 collocations with the number 4; 25 collocations and concepts with the number 7.

In the glossary of English-Russian dictionary we collected 583 phraseologisms 141 with the number one, 98 with the number two, 21 with the number four, 13 with the number seven.

Discussion. Thus, there is a great number of works about sacred numbers in Kazakh and English lexicology. There are more proverbs relating the numbers one and two in English.

R. Samuell has pointed number seven as sacred in English Bible. As for Kazakh lexicology according to I. Kenesbayev the numbers three, seven, nine and forty often referred to sacred ones. K. Dusipbayeva, F. Akhmetzhanova have concluded that in early times to holy number referred number three. This number symbolized three unity of the world – upper, middle and lower; the symbol of present and future. The linguist and scholar N. Ualiuly states that number seven had a great significance and he gives the following examples: —7 galams (planets), 7 worlds, 7 nations , —you may know 7 foreign languages, but you must respect your native language of all .

These days 7 galam denotes —the whole world , —the universe . In this example seven does not have a numeric meaning. It rather explains mythological view of the world in yearly times. The seven symbolizes the cross with its six directions plus the center – indefinite extents moving toward the top, the bottom, the right, the left, forwards and backwards.

K. Gabitkhanuly considers three, seven, nine and forty numbers as sacred amongst other numerals. To his view exactly the numbers mentioned above one can find more frequently in collocations. Fairy tales, zhirs, customs and traditions and other worldviews.

Culturally specified numbers or numeratives have great significance in our life. People from ancient times believed in their magic power and created concepts connected with them. If we can reveal the factors, which influenced the formation of definite number concept, we would reveal national, historical essence of nation. This would help us to understand cultural specific features and peculiarities in the world perception of each culture. Therefore, we tried to find out factors which had an impact on formation of numerative seven and analyzed semantics of numerative seven in different contexts. Results of analysis can be used as background data for translator and it will help to overcome extra-linguistic barriers during the process of translation. The data are restricted to cultural customs, traditions, religious ceremonies, phrasal verbs and proverbs. At the end of work there are given suggestions to interpret word combinations from Kazakh into English and from English into Kazakh.

Reflection of impact translation of the history human culture and development of cross-cultural relations is significant issue of cultural studies. Thus, translation is cultural phenomenon. Culture from philosophical point can be comprehended as a result of human essence. Translation, as one type of spiritual activity of human kind, originates from the ancient times. It has rich history which covers centuries. Translation has high significance in all stages of civilization: beginning, development, enlightenment. History of translation is based on relation of language and history. Phenomenon of translation gives an opportunity to spread out. Transfer universal, peculiar values of definite culture, and at the same time it enriches one culture with values of different culture. Hence translation can be regarded as bridge in cross-cultural dialogue which leads to civilization of cultures. Investigation of translation phenomenon contributes to multi-dimensional research of general linguistics, religion, literature, philosophy and culture.

Process of translation, first of all, is a cultural phenomenon, since both translator and its user is a man. We can never consider separately a man from a

culture. The process of translation makes easier cross-cultural communication and impacts on enrichment and globalization of cultures. Fictional, literal, poetic translations are regarded to masterpiece. As started Zhukovskii: —Translator of the prose is a slave; translator of a poem is a co-author. As translation is considered as a master piece, it proves it is right to be considered as cultural phenomenon. Consequently, translation as a creative type of work requires very high demands. Skills of a translator are evaluated according to his/her ability to adequate translation of linguistic units. By adequate translation we mean transfer of units from one language to another by covering historical, cultural colors of a specific word. It requires huge artifice from a translator. Latishev & Semenov state that —a translator faces linguistic and ethnic barriers in the process of translation . Consequently, translator must always improve his skills. Society always changes and it is always in evolvement. These changes reflect in language. Hence, background knowledge of a translator must be very diverse, since background knowledge includes extra-linguistic factors. Extra-linguistic factors are outer factors, which reflect language. These factors can differ according to pragmatic interests of the translator. In this article we consider extra-linguistic factors concerned with cultural issues. By word culture we understand all factors, which can identify essence of a particular culture. As states Kazakh academician A. Khaidar, —tool of culture comprehension is language (p. 13). Consequently, a translator is responsible either for informative or for cultural features of language. Reflection of information in language units is given through diversity of symbols. One of them is number. —Numbers are elements of specific codes which are used for description of the world . There are several answers concerned with time, history and reason of number creation. —These are the most widespread hypothesizes concerned with creation of numbers:

1. Pragmatical, communicative necessity.

2. Conceptual and verbal origins: a man has in his essence an ability to count.

A man has innate concept of number one and sense of continuation.

3. Ritual: a man created number .

Concerned with number system scientists state: —Egyptians made huge contribution to number systems. However, their symbolic system was uncomfortable to use. For instance, they signed number 1000 with lotus; number 2000 was marked with two lotuses. In spite the fact hieroglyphs were comfortable for signing large numbers; it was difficult to use this system in many other conditions. For example, in order to sign number 999, one had to draw 27 separate signs.

Number system which we use consists from numbers 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 and 9. This number system is entailed decimal numeration system. There are the other plenty systems of numbers. But this is not case of this article. People from the ancient times believed in magical strength of numbers. Curiosity to reveal number mystery was always topical. According to Pythagoras —each thing can be given by number . Numbers are either used for revelation of religious books. For instance, system of ABBAD alphabet was used for revealing of Quran words. ABBAD system is the ancient Arabic alphabet system which gives numbers with letters and gives words by numbers . It proves statement that interest for numbers was in all possible directions. As a result, there were formed different believes, concepts, superstitions amongst people. One of the most widespread concepts, concerned with numbers, is connected with number seven. We tried to make as wide as possible investigations concerned with extra-linguistic context of number seven. By extra-linguistic context we mean: —all possible occasions, time, place and true facts concerned with a definite text, which helps to understand adequate meaning of a linguistic unit in text by receiver and translator .

There are several offers concerned with the term of numbers with concepts in the post-Soviet countries. For example, Dmitriev suggests term numeratives, scientist Drenkov Counting words, Kononov offers the term —explanatory and piece numerals . But widely used amongst them is term numerative. This term originated from English word enumerate. Enumerate means to mark by numbers. Consequently, numbers which are used instead of definite concepts are named numeratives. Numeratives are able to have different associations, and numbers does not have this feature. Consequently, numeratives are numbers which have definite concepts. For example, in China number eight signifies eternity. Numeratives can be divided into specific and universal. Specific numeratives are numbers which are peculiar to one definite culture or nationality. For example, number twenty is considered to be the number of happiness in the Central American Indian Culture (Kadirbaev, 2004). This numerative is specific numerative of the Central American Indians. Universal numeratives are peculiar to several nationalities or cultures. For example, numbers two, seven, nine, thirteen have similar concept in many cultures. Number seven is regarded to be holy in most cultures. Then what are the factors of establishment of this concept? What background should translator have in order to reveal specific peculiarities number seven in Kazakh and English Culture?

In the process of symbolization occur connotative and semantic transformational processes. If to consider language from semantic point, it can be

divided into inner and outer forms. In its inner part reflects national concept, i.e. subjective form of objective world. Symbols have connotative meanings. Symbolic meaning has equal occurrence with its denotative meaning. If icon points to definite thing, symbol has abstract meaning. Symbolic meaning is directly connected with ethnos cultural historical life. Symbolic meaning does not make chain of homonyms line in dictionary. Symbolic meaning is a result of semantic transformation. Symbolic meaning has national coloring, and national features (Kaiirbaeva, 2004).

REFERENCES

- Kengesbaeva, U. (2006). Origin of phraseological units and idioms in English. Language and Society.
- Kaiirbaeva, Kh. T. (2004). Kazakh tilindegi etnomadeni ataulardin simvoldik mani. FGK... avtoref. Almaty. KazUU..
- Матвеева, Н. П. (1996). Библиизмы в русской словесности. Русская словесность, 2, 23-29.

Шупик Тетяна

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

АВТОРСЬКА КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОШКІЛЬНИКА

Анотація. У статті окреслено дослідницькі позиції щодо визначення засобів розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку; розкрито сутність авторської казки та її спрямування у розвитку творчого потенціалу дошкільників.

Ключові слова: казка, творчий розвиток, дошкільник, вихователь, заклад дошкільної освіти, творчі здібності дитини

Abstract: The article outlines research positions on determining the means of developing the creative potential of preschool children; the essence of the author's fairy tale and its direction in the development of creative potential of preschoolers is revealed.

Keywords: fairy tale, creative development, preschooler, educator, preschool institution, creative abilities of the child.

Постановка проблеми. За Р. Немовим, чим раніше пробуджуються творчі здібності, тим вищого рівня розвитку вони досягатимуть. Позитивні результати у вирішенні цієї проблеми можуть бути досягнуті лише тоді, коли будуть створені умови й використані відповідні засоби розвитку творчого потенціалу кожної дитини. Поняття «засіб» в академічному тлумачному словнику української мови

тракується як прийом, спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідники вивчають питання дитячої творчості, яка визначається як уміння дитини передавати власні думки, почуття, стан, настрій, фантазії. У вітчизняній літературі дитяча творчість – це явище художньої культури, а вивчення особливостей її проявів та умов формування – важлива проблема психолого-педагогічної науки. Розвиток дитячої творчості, а відтак формування творчої особистості дитини потребує стимулювання різноманітних творчих проявів дитини в дошкільному віці, навчання її самостійно творити.

А. Богуш, І. Волков, О. Кучерявий, Т.Танько та ін. доводять, що творчість дітей дошкільного віку доцільно розуміти як створення суб'єктивно нового (значущого, передусім, для них) продукту (малюнка, ліплення, казки, розповіді, танцю, пісеньки, гри), придумування до відомого деталей, які по-новому характеризують створюваний образ (у малюнку, казці, розповіді), дій, характеристик героїв тощо, застосування засвоєних способів зображення або засобів виразності в новій ситуації (для зображення предметів знайомої форми на основі оволодіння мімікою, жестами, варіаціями голосів), прояв ініціативи в усьому, придумування різних варіантів зображення, ситуацій, рухів.

Постановка мети, завдання. Відповідно до логіки дослідження ми поставили за мету проаналізувати наукові позиції щодо визначення засобів розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку; розкрити сутність авторської казки та її спрямування у розвитку творчого потенціалу дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Художню творчість у контексті дослідження розуміємо і як сам процес створення образів казки (розповіді, гри-драматизації, малюнку), і як пошуки у процесі діяльності способів, шляхів вирішення творчих завдань (літературних, образотворчих, ігрових, музичних). Розглядаємо авторську казку як новий продукт, створений дитиною.

Згідно психолого-педагогічних розвідок (А. Богуш, І. Гладиліна, Г.Зінкевич-Євстигнеева, Л.Кадченко, О.Кононко, Н.Погосова, В. Сухомлинський та ін.), творчі можливості дітей дошкільного віку найвиразніше розкриваються в художній творчості під час роботи з казкою, оскільки кожна казка – це «послідовний ланцюг пригод», тобто завдань, що виникають перед персонажами, а також дій щодо їх вирішення. У процесі казкотворення кожен персонаж проходить через проблемні ситуації, вирішує завдання (технічні, організаційні, військові, езотеричні, моральні), і водночас, розвивається як

особистість (розвиваються його відчуття, естетичне сприйняття), що мислить, отримуючи при цьому знання й навички, удосконалюючи свій духовний світ, збагачуючи етичні норми поведінки .

Дослідники (Е. Шиянов, О. Щепіна та ін.) відзначають, що казки відіграють істотну роль у формуванні такого виду внутрішньої психічної активності особистості, як уміння діяти в уявлених обставинах, без чого неможливе здійснення будь-якої творчої діяльності. Вона дає можливість дитині ідентифікувати себе з близьким для неї персонажем, порівнювати себе із героєм. Це сприяє прояву самостійності дитини, яка є недоступною за інших обставин, що є результатом своєрідного уявного сприйняття героям.

Зазначимо, що дуже рідко казка є плодом вигадки лише одного автора, адже знамениті казкарі (С. Воробкевич, В. Григоренко, І. Дем'янчук, М. Жук, С. Ковалів, В. Леонтович, О. Маковей, П. Мирний, І. Нечуй-Левицький, О.Островський, О. Романова, В. Сухомлинський, Л. Українка, І. Франко, Д.Чайка та ін.) черпали казкові сюжети, образи і мотиви з фольклору, потужний творчий потенціал яких дозволив значно відійти від народної першооснови.

Відзначимо, народна казка має безліч авторів-оповідачів, кожен із яких може додати до оповіді щось своє. Найхарактернішою особливістю літературної казки є інверсивний (від латин. *inversio* – перегортання, перестановка – порушення звичайного порядку слів, зумовлене логічними, стилістичними або ритмічними вимогами – лінгв.) процес, тобто своєрідне повернення до міфу через літературу. Проте архаїчний світоглядний міфологізм (міфологізм – спосіб поетичної реалізації міфу в творах художньої літератури) не тотожний новому, «літературному» міфологізму, який несе в собі художньо-естетичне навантаження. Міфологічна фантазія має позаособистісний, колективний, універсальний характер. Літературна казка має статус індивідуального міфотворення, в якому автор-казкар творить свою, індивідуальну казку зі створеними (вигаданими) істотами, які живуть за законами автора .

Висновки. Відтак, у науковому дискурсі з'являється необхідність диференціації понять «літературна казка» і «авторська казка» у контексті поглиблення змістової характеристики авторської казки як ключового поняття дослідження. Авторська казка, як відзначають її дослідники (С. Воробкевич, Т. Зіньківський, Г. Коваленко, О. Маковей, П. Мирний, О. Романова, В.Сухомлинський, Л. Українка, К. Устинович, Д. Чайка та ін.), пропонує дитині образи, якими вона насолоджується, непомітно для себе, засвоюючи життєво важливу інформацію, водночас, ставить і допомагає вирішити моральні

проблеми. У ній усі герої мають чітку моральну орієнтацію: вони цілком позитивні, або негативні. Дитина здебільшого ототожнює себе з позитивним героєм. Це відбувається не тому, що дитина хороша за своєю природою, а тому, що становище цього героя серед інших привабливіше.

Авторська казка проста і, водночас, загадкова, де малюк залишає реальний світ і поринає у світ своїх фантазій. Казка сприяє розвитку уяви, що потрібно для вирішення дитиною її власних проблем, оскільки розвинена уява основна якість творчої особистості, розвитку її творчого потенціалу. Розвиток творчого потенціалу дошкільника засобами авторської казки передбачає насамперед формування емоційнообразного мислення, відчуття, інтуїції, душі і серця.

K. M. Tolendiyeva

School Lyceum No.80,
Shymkent, Kazakhstan

OF TRADITIONAL TEACHING TECHNIQUES WITH INTERNET-BASED RESOURCES

Language represents a tool which allows individuals to function in the society they live in, also making available the means of relating to other cultures. Over the centuries, this was one of the main reasons why people were stimulated to learn foreign languages. In the increasingly global environment of nowadays, the need to know another language is vital in order to effectively function. Apart from exposure to the language through studying the specialty literature and grammar practice, today learners want this training to be more based on the usage of the foreign language in practical, realistic situations.

E-communication refers to the communication realized by electronic means, especially over computer networks. This type of communication has created the so-called —virtual space . Increasing the speed of giving and receiving information has categorically determined a change in the way information is experienced and perceived. Each virtual component can be understood and assumed as separated and interest worthy. Virtual space can be designed through the use of so many ways of access to information. At the same time, in the same place, multiple protocols can connect people to a multitude of areas: e-mail, virtual communities, video conferences, etc.

The informational society requires intensive use of information in all spheres of activity and human existence, this society starting its existence and being developed especially in the educational sector. New informational technologies are

used both at an individual level and in the public institutions and organizations with a high flexibility.

Modern education is influenced by technology in both teaching and learning.

Traditional chalk and black boards have given way to interactive whiteboards and electronic pens. ICT has also allowed teachers to be more flexible in preparing suitable learning materials. Blake (Dudeney, 2007, p. 18-19) aptly points out that technology could play a vital role with assisting English as foreign language learners with acquiring English language skills. However, Blake contends that the benefit of technology use depends on how the technology is integrated into the course of learning.

The influence of ICT in teaching and learning is largely based on the beliefs and perceptions of teachers who are responsible for using this technology. Prescott (Ellis, Basturkmen, Loewen, 2002) points out that effective integration of technology in language teaching is possible only with a shift in beliefs. Similarly, Zhong and Shen (Biagi, 1996) observed that the perceptions concerning learning and teaching must change in order to foster pedagogical changes in the classroom. The views of Prescott, and Zhong and Shen point to the importance of the beliefs of teachers in bringing about change in education. Albirini (Bondy, 1990, p. 42-45) adds that teachers who hold a positive attitude towards the use of technology feel more at ease with using it, and these teachers generally incorporate it into their teaching. Ertmer and Ottenbreit-Leftwich (Dudeney, 2003) note the definition of good teaching needs to be changed to include relevant ICT tools and resources.

Teachers will be in a position to use ICT tools and resources effectively in the classroom only when they realize how useful these tools are in presenting material to the students and the overall learning process. The views of teachers have strong influence in the integration of computers in classrooms, and teachers need to be encouraged to explore the usefulness of ICT and its effective use in classrooms.

Sangraa and Sanmamed (2010) observe that: —Teachers use technology depending on their perceptions and their trust in the way it can contribute to the teaching and the learning process. Through knowing what they think, we will be closer to understanding what they do or what they might do with technology in their classrooms and in relation to their work (Potter, 2006, p. 36-38).

The previous experiences of teachers with the use of technology are another element which determines their attitude towards technology integration. Previous successful practice in using computers and positive attitudes towards technology are variables that favour success in teachers' integration of ICT. It is also well known

and widely acknowledged that positive teachers can exert plenty of influence on learners to form constructive attitudes towards learning.

Lafford (2009) notes student attitudes may be influenced when a teacher has technological proficiency and a positive attitude toward its use (Sanderson, 2002). For years, English language teachers have been implementing traditional teaching techniques that involve the same classroom dynamics and that at the same time set boundaries to the learning expectations of the students. Nowadays, the World Wide Web provides people the opportunity to learn and practice what they want to, taking advantage of it; it was decided to use the internet as a resource to lead a focal group of EFL learners, to explore and to articulate the class with language activities on the web. Since the web provides plenty of resources, Heick highlights the current impact that technology has had towards education; the author claims that the days in which people have problems with finding information have already finished. In this sense, any kind of information that a teacher or student could ever need is available on the internet. Several technological tools, such as computers and language laboratories, have arrived to set aside those traditional resources like grammar books and photocopies used to teach and learn a foreign language.

Jeong-Bae Son states that teachers can find attractive materials in order to construct network-based teaching environments in which they can create meaningful tasks and use suitable materials in EFL sessions. Those new resources and techniques are linked to the implementation of web tools inside and outside the classroom, as a main resource to prompt the students' interaction with specific content selected by the language teacher. Moreover, Gitsaki & Taylor argue that the learner's self-confidence can be enhanced when they take the risk to search information on the web, and they obtain the outcomes they were expecting.

The use of Internet resources in EFL sessions highlights the importance of assigning the students activities through the internet in order to provide them a more innovative and accessible way of interaction with the language in or outside the classroom.

Prensky argues that nowadays people prefer to use fast and easy ways of communication such as smart phones, social reds and electronic devices. The interaction with web tools enables students to acquire skills according to this new century in which technology has have a relevant impact on the language educational field. Pink states that —We are preparing students for their future, not our past". That is why future teachers need to develop new techniques that match with the reality we are living in, in terms of technology, and fit in the world system that is growing every day.

The application of internet in EFL classes can be one of those alternative resources to engage students to learn. In addition, Kuntz states that English teachers should consider the use of all forms of technology in the classroom in order to train the students to use it appropriately and effectively. It is highlighted by the author that the assistance of the teacher can be helpful to develop technological skills that engage and support students in the process of learning a foreign language.

According to Son the hypermedia has expanded the power of computer assisted language learning (CALL) given the fact that it allows learners to explore and discover new learning paths; at the same time, language teachers benefit from it, as it has applicable resources for EFL classes. This program highlights the relevance of using virtual tools in EFL classrooms as it modifies the teacher's role into an innovative facilitator, as well as the learner changes in order to be more autonomous.

Morrison claims that the use of internet is now a better resource to improve the accomplishment in EFL classrooms; due to the fact that the hypermedia gives teachers and learners access to language learning resources in a fast and appealing way. Some of those resources are: Online journals, newspapers, magazines and blogs. Also teachers can create their own interactive language learning activities on the Web, which allows them to adapt the activities to their own courses and students (Dudeney, 2007).

The implementation of web tools collaborates with the growth of the independent learning given the fact that educators provide a wide assortment of materials for learners to study in and out of the classroom encouraging learner's autonomy; according to Gonzalez and Louis (N.D) some online applications such as text-to-speech (TTS) in which the students introduce the text and can listen to it as many times as they want, increases the learners' autonomy in as much as they no longer need to rely on the teacher's assistance. Besides, the instructor of the students chooses a substantial variety of tasks available in a combination of formats, such as text, graphics, audio, videos and websites where students can be exposed to real language used and interacting with peers and native speakers allowing them to foster the language learning of students.

Activities on the web should be implemented in EFL classrooms since it is an innovative resource for learning and teaching. Its variety contributes to keep some students' mind active and disposed to learn through real contexts. The use of the internet in EFL classrooms contributes to motivate students by setting the target language as vehicle to explore several contents of real life; as mentioned by Gitsaki and Taylor the Internet gives users different motivating and catching resources.

In order for this research study to have a theoretical ground, two concepts will guide the development of the project. The use of Internet resources in EFL classrooms, which refers to a framework that contributes to the implementation of activities which require the use of the web for their development and the selection of them.

REFERENCES

- Dudeney, G. (2007). The Internet and the Language Classroom. Cambridge: Cambridge University Press
- Ellis, R., Basturkmen, H., Loewen, S. (2002). Doing focus on form. System, 30, 419- 432.
- Biagi, S. (1996). Media Reader. Wadsworth, New York.
- Bondy, E. (1990). Discussing Actual Problems. Moscow.
- Dudeney, G. (2003). The Internet and the Language Classroom.
- Potter, D. (2006). Newspapers in America. Forum 4.
- Sanderson, P. (2002). Using Newspapers in the Classroom. CUP.

Новіков В'ячеслав

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ДОКУМЕНТОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ І СКЛАДОВІ

Анотація. У дослідженні звертається увага на деякі аспекти документознавчої компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, її розвиток у межах методичної діяльності Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти Сумської області.

Ключові слова: керівник закладу професійної (професійно-технічної) освіти, документознавча компетентність, документ.

Abstract. The study draws attention to some aspects of document competence of the heads of vocational (vocational) education, its development within the methodological activities of the Educational and Methodological Center for Vocational Education of Sumy region.

Key words: head of vocational (vocational) education institution, document competence, document.

Постановка проблеми. У системі професійної (професійно-технічної) освіти до категорії «керівник закладу професійної (професійно-технічної) освіти» належать: директор і його заступники, директор (завідувач) філіалу, завідувач відділення, старший майстер, методист, тобто ті особи, які працюють на керівних посадах, визначених Типовими штатними нормативами професійної

(професійно-технічної) освіти. Вони мають затверджені функціональні обов'язки, що корелюють зі змістом наукової категорії «менеджер освіти».

Сучасний навчальний заклад існує в умовах ринкових відносин, тому керівник його має володіти технологіями менеджменту й маркетингу в освіті. Це лідер-менеджер, за Л.Сергеевою, який управляє педагогічною системою професійного навчального закладу, її розвитком, організовує й стимулює професійну діяльність педагогічних працівників, сприяє формуванню культури організації, організовує та забезпечує їх діяльність.

Документознавча діяльність - одна з найважливіших сфер діяльності кожного керівника. Керівнику закладу професійної (професійно-технічної) освіти важливо розумітися в основах документного забезпечення управлінської діяльності, знати нормативні документи з організації документного забезпечення управлінської діяльності, що діють в Україні; знати основні вимоги, різновиди організаційних, розпорядчих, довідково-інформаційних та кадрово-договірних документів та особливості щодо їх оформлення; принципи організації документообігу в організаціях; основи автоматизації процесів документного забезпечення управлінської діяльності.

Постановка мети, завдання.Окреслимо організаційно-педагогічні умови розвитку документознавчої компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти у міжкурсовий період, з-поміж яких методична діяльність Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти Сумської області. До функцій навчально-методичного центру професійно-технічної освіти відносять професійний розвиток керівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сумська область має значний потенціал підприємств та закладів комунальної та державної власності, у тому числі закладів професійної освіти, які виконують важливу соціальну функцію та мають можливість забезпечити виробництво. Перспектива подальшого підйому економіки області пов'язана насамперед і упровадженням сучасних виробничих технологій, що є неможливим без кваліфікованих кадрів.

На сьогодні, за даними Державної служби зайнятості, приблизно 60% вакансій зорієнтовані на кваліфікованих робітників. Важлива роль відводиться регіональним професійним навчальним закладам, що покликані створити такі моделі управління їх розвитком, які задовольняли б потреби регіонального ринку праці, сприяли б процесам технологізації професійної діяльності педагогічних працівників, адаптації і закріпленню випускників на виробництві та конкурентоспроможності ПНЗ. Партнерство роботодавців з професійними навчальними закладами дає можливість максимально швидко наблизити стандарти навчання до швидкозмінних потреб бізнесу та розділити з державою витрати на підготовку робочої сили спеціальним галузевим навичкам.

Водночас, в управлінні професійною освітою північного регіону Сумщини виявляють низку об'єктивних проблем, найбільш значущими з яких є:

- неготовність системи професійної освіти до впровадження державно-громадських форм управління;
- недостатність інформаційно-аналітичних ресурсів для забезпечення сталого функціонування і випереджального розвитку професійної освіти;
- відсутність ефективної системи соціального партнерства установ професійної освіти з роботодавцями та механізму її реалізації;
- фактична відсутність зовнішньої експертизи змісту освітніх програм і стратегічних планів розвитку професійної освіти.

На розв'язання низки проблем та з метою визначення стратегії налагодження виробництва та професійної (професійно-технічної) освіти області, посилення взаємодії між освітніми установами та основними замовниками їхньої діяльності – роботодавцями, створено координаційну раду з представників Сумської ОДА, Сумської облради, Департаменту освіти і науки Сумської ОДА, НМЦ ПТО в Сумський обл., підприємств, навчальних закладів-учасників, для визначення інноваційної моделі соціального партнерства.

Завдання діяльності Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти Сумської області забезпечити професійний розвиток, розвиток документознавчої компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти у міжкурсовий період.

До пріоритетних напрямів діяльності Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти Сумської області відносимо: методичне та інформаційне забезпечення навчально-виробничого та освітнього процесів, організація навчально-методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах; уніфікація робочих навчальних планів ПТНЗ до єдиних вимог підготовки кваліфікованих робітників за інтегрованими професіями; організація розробки та апробації нових Державних стандартів з робітничих професій; оновлення змісту освіти відповідно до вимог державних стандартів ПТО, упровадження в навчально-виробничий процес новітніх педагогічних та виробничих технологій; організація і проведення науково-практичних конференцій, семінарів, засідань обласних шкіл, методичних секцій, виставок, конкурсів тощо; забезпечення закладів професійної освіти ефективними засобами інформаційної підтримки для прийняття оперативних управлінських рішень, забезпечення інформаційних потреб користувачів послуг професійної освіти; методичний супровід ліцензування та атестації професійно-технічних навчальних закладів усіх типів та форм власності; організація підвищення

кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів та їх стажування; здійснення заходів щодо вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду та нових педагогічних технологій в освітній процес професійно-технічних навчальних закладів.

Забезпечити роботу з питань удосконалення системи управління освітою та координації діяльності професійних (професійно-технічних) закладів освіти Сумської області, питань навчально-виробничої, навчально-методичної, навчально-виховної та адміністративно-управлінської роботи, професійного розвитку й розвитку документознавчої компетентності керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти у міжкурсовий період має методична секція директорів закладів професійної (професійно-технічної) освіти Сумської області.

Висновки. Серед питань, які розглядаються на засіданнях секції, виокремимо такі: здатність здійснювати ділове спілкування, публічні виступи, презентації, ділове листування; переконливо аргументувати свою позицію, використовуючи різні стилі та ораторське мистецтво і дотримуючись професійної етики; здатність складати службові документи усіх видів з урахуванням мовних норм; вільне компетентне спілкування в діалоговому режимі з широкою спільнотою та громадськістю у певній галузі наукової та/або професійної діяльності; здатність застосовувати нові підходи до аналізу, прогнозування, критичного осмислення проблем у професійній діяльності та прийняття рішень у складних непередбачуваних умовах; виконувати управлінські операції планування та звітування, здійснювати контроль за якістю інформаційно-документного забезпечення управління; сприяння високому рівню виконання співробітниками своїх службових обов'язків, трудової та виробничої дисципліни.

Соколова Ганна

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

КОНЦЕРТНИЙ ВИСТУП – ВАЖЛИВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ УЧНЯ-ПІАНІСТА

Анотація. У тезах аспекти концертного виступу як особливого виду діяльності музиканта – інструменталіста, визначимо особливості підготовки учня-піаніста до концертного виступу.

Ключові слова: виступ, піаніст, учень, розвиток, концерт.

Abstract. *In these aspects of concert performance as a special kind of activity of the musician - the instrumentalist, we will define features of preparation of the pupil-pianist for concert performance.*

Key words: *performance, pianist, student, development, concert.*

Постановка проблеми. Концертний або публічний виступ є одним з головних аспектів у вихованні учня-піаніста. Процес підготовки до виступу вимагає великої кількості навичок, вмінь, знань, психологічної налаштованості та підготовленості. Основною вимогою для учня є вміння донести до слухача кращий або наближений до кращого варіант виконання музичного твору. Такий виступ є результатом копіткої, регулярної та наполегливої роботи учня і викладача та складна система взаємодії учня-виконавця та слухача. Аналіз цієї проблеми, попри всі дослідження та висновки науковців та дослідників є актуальною темою для дослідження і досі. Тому підготовка учня – піаніста, здатного досконало виконати музичний твір публічно, є актуальним у сучасній музичній освіті в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. У наукових працях з теорії та методики музичного навчання концертний виступ розглядається в контексті надійного публічного виступу (О. Алексєєв, Л. Боренбойм і т.д.). Проблему досліджували Г.Нейгауз, Л. Павароті, О. Алексєєв, С. Ріхтер, М. Ростроповіч та ін. Теоретичну базу з історії концертного виконавства складають праці Л. Ауер, Г. Ципін та ін.

У психологічних дослідженнях питання інтерпретації музичного твору у процесі концертного виступу висвітлювали Г. Коган, Л. Бочкорьов, Ю. Цагарелі та ін. Психологічну саморегуляцію, вплив психологічних факторів на якість виконання твору вивчали В. Петрушин, Б. Теплов та ін. Вивчення проблеми концертного виступу виявило, що на рівні наукових досліджень ця проблема досліджувалась, але питання виховного процесу залишається не висвітленим.

У межах **статті** висвітливо аспекти концертного виступу учня як особливий вид діяльності музиканта – інструменталіста, визначимо особливості підготовки учня-піаніста до концертного виступу.

Виклад основного матеріалу. Концертний або публічний виступ є закономірним та логічним етапом у навчанні та вихованні учня – піаніста. Він передбачає мобілізацію розумових, фізичних та емоційних зусиль, вміння використовувати музично – теоретичні знання. С. Сабурова вважає, що публічний виступ є «верхівкою», кінцевим етапом у вивченні даного твору та перехідним етапом до вивчення нового.

Освітньо – виховна робота викладача має охоплювати такі педагогічні аспекти: вдало підібраний репертуар для концертного виступу, для конкретного учня; регулярні концертні виступи як норма життя для учня – піаніста; формування вольових навичок подолання сценічного хвилювання в процесі гри на фортепіано; аналіз виступу під час репетиційних програвань, виправлення та подолання помилок; уміння концентруватися перед виходом на концертну сцену.

Дослідники виділяють негативні фактори впливу на діяльність музиканта, які мають певний вплив на вдалий концертний виступ: певні зміни, які пов'язані з більш високими вимогами до виконавця як інтерпретатора; трансформація багатьох психологічних та фізичних механізмів під час виконавської діяльності.

Розглядаючи перший фактор, звернемо увагу на зміну акустики, світла під час появи реального слухача. Дитячий композитор С. Майкапар звертав увагу на необхідність орієнтуватися та контролювати акустику в умовах концертного залу [4]. Р. Шуман так описував концертний виступ: « Виконання артиста перед публікою чи перед окремими людьми не те ж саме, та й сам він стає іншим. Гарний, яскраво освітлений зал, світло свічок, урочисто вдягнені люди – все це підіймає настрій, як виконавця, так і слухача» [8].

Під час публічного виступу важливо контролювати баланс між мелодією та акомпанементом, гучність звучання, враховуючи акустичні особливості концертного залу. Л. Коган писав, що коли є контакт між виконавцем та слухачем, існує особливий настрій та увага, є бажання віддати саме краще, що було закладено в тобі природою, музичний талант. Необхідно сконцентруватися на 2-3 хвилини, та вкласти у твір, що виконуєш всю свою майстерність [3].

Під час виступу є необхідність особливого виду уваги, а саме її «розподілу» під час виконання музичного твору. Під час виконання твору музикант має володіти навичками слухання своєї гри та уявлення майбутнього звучання. Свідомість виконавця змушена «працювати» в різних вимірах: слухання музики та передслухання музики. Контроль цієї діяльності відбувається із певною затримкою у часі. Так, Г. Коган зазначав, що при виконанні музичного твору «хвилювання в образі» має знак дорівнює з «творчим спокоєм поза образом» [2]. Другий фактор, який має вплив на якість концертного виступу, пов'язують із трансформацією психологічних та фізичних аспектів сценічного виступу: може змінюватися кров'яний тиск, температура, темп серцебиття. Усе це є результатом емоціогенного фактору. Також на виступ

має вплив і відповідальність учня; постійне відчуття відповідальності посилює відчуття страху, тривоги, невпевненості в собі.

Процес підготовки учня до сценічного виступу – це особливий етап концертної практики учня. Підготовка учня до сценічного виступу передбачає ряд етапів: ознайомлення з твором - технічного втілення виконавського задуму – передконцертної підготовки. Важливу роль у стабілізації концертного стану є регулярні виступи. Уміння себе налаштувати на виступ за допомогою певних технік, наприклад, дихальних вправ або йоги.

Відомі виконавці та викладачі звертали увагу на доцільності публічних виступів. Відомий співак Л.Паваротті в одному з інтерв'ю зазначав, що коли уперше давав концерт, то був нібито паралізований страхом [7, 7]. Д.Ойстрах висловлювався так: «Якщо рідко грати, то ніякі нерви не витримують. Аби відчувати себе артистом та думати про музику, а не про хвилювання, треба грати, навіть давати цілі серії концертів» [6].

Концертний виступ є кінцевим етапом всієї роботи над музичним твором. Мета такого заходу - донести до слухача зміст твору, позитивний крок для подальшого розвитку учня – піаніста; виховання та розвиток в учнів артистичних здібностей; виховання в учнів навичок подолання стресових ситуацій; набуття навичок спілкування із слухачем.

Важливе значення у підготовці учня до концертного виступу мають регулярні та продуктивні домашні заняття, у процесі яких учень повинен виконувати настанови викладача, розкривати внутрішній зміст твору до кінця, усвідомлювати потрібні взаємозв'язки. Знання, які отримав учень під час уроку, вдома мусить довести до автоматизму. Автоматизм повинен бути на рівні підсвідомості, щоб під час публічного виступу стресові умови не були перешкодою під час концертного виступу. Потрібно виховувати в учнях відчуття радості від спілкування із аудиторією та процесу публічного виступу [1].

Після концертного виступу бажано обговорити з учнем результати виступу. Важливо, аби учень сам проаналізував свій виступ, визначив свої недоліки та досягнення. Запропонував способи та методи вирішення негативної сторони виступу. Спланував свою майбутню роботу, враховуючи результати та аналіз події. Такі обговорення дуже важливі у формуванні самостійності учня, та набуття певного виконавського досвіду. Під час таких обговорень викладач налаштовує учня на розвиток більш високого професійного рівня.

«Вершиною індивідуально-педагогічного мистецтва, куполом, який прикрашає всю будівлю, є майстерність педагога, який здатний розкривати учню закони побудови музичного твору, який вміє навчити свого вихованця

вивчати та розбирати музичні твори без будь-якого втручання особистих смаків, не нехтуючи ані найменшим виконавським зазначенням композитора, і все це з однією кінцевою метою: вдихнути в учня достатньо мужності, щоб, зібравши всі душевні сили, наситити твір, який виконується потоком крові власного життя, вквітчати його фарбами своєї індивідуальної душевної «палітри» [5, 111].

Висновки. Аналіз дослідженого питання засвідчує необхідність концертного виступу як виховного моменту у розвитку учня-піаніста. Виступ є кінцевим результатом певного етапу навчання учня. Підготовка до концертного виступу допомагає знайти оптимальні засоби нейтралізації негативного впливу стресу з метою використання унікальних можливостей, які дає виступ. Публічний виступ можна вважати цілісною системою виховання учня, яка включає в себе педагогічні, методичні, психологічні, емоційні, фізіологічні аспекти підготовки та виконання твору.

Педагоги та виконавці при підготовці до виступу повинні розуміти, знати та враховувати специфічні відчуття, думки та поведінку на сцені. Розуміння цих аспектів надають можливості професійно підготувати учня до виступу.

Література

1. Алексеев О. Методика обучения игре на фортепиано. М: Музыка, 1978. 288с.
2. Коган Г. У врат мастерства. Работа пианиста. М: Музыка, 1969. 342с.
3. Коган Л.Б. Воспоминания. Письма. Статьи. Сов. Композитор, 1987, 189с.
4. Майкапар С. Музыкальное исполнительство и педагогика. Music Production International , 2006. 224с.
5. Мртинсен К.А. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано. М: Музыка, 1977. 129с.
6. Ойстрах Д. Воспоминания. Статьи. Интервью. М: Музыка, 1978. 287с.
7. Паваротті Л.И каждая нота на вес золота. Аргументы и факты/1990. №46. с.7
8. Шуман Р.Избранные статьи о музыке. М: Музыка, 1956. 400с.

Пахомов Юрій

Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С. Макаренка

СТАНОВЛЕННЯ ДИТЯЧИХ ДУХОВИХ ОРКЕСТРІВ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядається історичний шлях розвитку такого явища естетичного виховання та колективного музикування як дитячі духові оркестри. Виділяється декілька етапів в історії становлення дитячих духових оркестрів.

Ключові слова: дитячий духовий оркестр, естетичне виховання, етапи розвитку.

Abstract. The article considers the historical way of development of such a phenomenon of aesthetic education and collective music making as children's brass bands. There are several stages in the history of children's brass bands.

Key words: *children's brass band, aesthetic education, stages of development.*

Постановка проблеми. Дитячі духові оркестри як засіб естетичного виховання із початку ХХ ст. сприяла розвитку як особистих музичних здібностей виконавців, так і навичок колективної роботи, умінь узгоджувати свою діяльність з іншими учасниками оркестру. О. Нежинський у роботі «Дитячий духовий оркестр» наголошує: «Добре налагоджена робота в дитячому оркестрі сприяє не тільки музично-естетичному розвитку його учасників, а й містить елементи трудового і морального виховання. Справді, творче зростання як оркестру в цілому, так і кожного його учасника не можливе без систематичної, наполегливої праці з оволодіння грою на музичному інструменті і специфікою оркестрового виконавства». [3]

Специфіка діяльності духового оркестру на відкритому повітрі та під час руху сприяла їх упровадженню в культурно-соціальне життя. Масовості це явище набуло з 50-х років ХХст., коли оркестри організовували на базі Палаців піонерів, музичних шкіл.

З другої половини ХІХ століття, коли був винайдений вентильний механізм, розпочався стрімкий розвиток оркестрової духової музики. Г.Григор'єв писав: «Духова музика, оркестрове духове виконавство й військова музика – це невід'ємні складові частини історично набутого людством музичного мистецтва, що має своє місце, попит у суспільстві і вплив на нього» [1].

Оркестри були обов'язковими у військових частинах для проведення ритуалів та парадів. Організовували такі колективи і при клубах великих промислових підприємств, де вони мали заповнювати дозвілля робітників. Важливо простежити особливості становлення дитячих духових оркестрів у **культурному просторі України.**

Аналіз основних досліджень і публікацій. У музикознавстві широко представлені дослідження з методики роботи з оркестром (Нежинський О., Лисань Г., Рунов В., Терлецький М., Островський Ю.В., Островська О.Ю., Жульєв А.П.). Однак, а в аспекті дослідження щодо становлення дитячих духових оркестрів як засобу естетичного виховання в Україні не проводилось.

Метою статті є висвітлити окреміаспекти поширення та розвитку дитячих духових оркестрів на території нашої країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія дитячих духових оркестрів в Україні розпочалась у 20-30 рр. ХХ ст., коли дитячі колективи цього напрямку з'явилися у комунах А.С. Макаренка. Він використовував їх у своїй виховній діяльності поряд із театральним та іншими видами мистецтва. Попередньо був організований оркестр комуни ім. М. Горького (м. Полтава), а згодом і комуни Ф. Дзержинського (м. Харків). За результатами діяльності комун очевидним був позитивний вплив естетичного виховання та участі в діяльності колективів, які учні обирали залежно від уподобань.

Духовий оркестр супроводжував усі значущі події комуни: проводи та прийом груп, державні свята, демонстрації, концерти. Згодом дитячі духові оркестри почали виконувати функцію інструменту естетичного та раннього політичного виховання. [4]

У 1941-1945 рр. такого роду діяльність не проводилась. Після закінчення бойових дій, у результаті яких багато фронтовиків не повернулись, гостро постала проблема сирітства. У дитячих будинках та інтернатах для організації дозвілля сиріт створюють різноманітні гуртки. Залучають і духовиків, ентузіастів своєї справи, які прагнули передати свої вміння наступним поколінням. Відомо, що в селищі Тиврів Вінницької області з 1947 року в школі-інтернаті працював Павло Кирилович Павлусенко, музикант і педагог. Оркестр, яким він керував, був активним учасником шкільних заходів та районних урочистостей.

У 1951 році в Бучанській трудово-виховній колонії закритого типу (Київська область) функціонував самодіяльний оркестр, керував ним Мальчевський Леонід Антонович. Керівник колективу наполегливо працював з підлітками, враховуючи психофізичні особливості дітей, обирав гру на тому чи іншому духовому інструменті, працював індивідуально й у групах, і через два роки сумлінної праці оркестр «зазвучав».

У селищі Мішково-Погорілове, Жовтневого району Миколаївської області в 1961 році реорганізували дитячий будинок № 4 в санаторну школу-інтернат. Відомо що через деякий час у закладі, крім загальноосвітніх предметів, з'явилися і гуртки. У числі інших заклад мав і свій духовий оркестр.

У 1965 році в місті Глухів Сумської області була збудована школа-інтернат. Основою учнівського та педагогічного складу школи стали учні та вчителі дитячого будинку. Директор школи-інтернату Микола Іванович Мішин, фронтовик, авіатор, людина з великим життєвим досвідом, зумів організувати навколо себе однодумців, і духовий оркестр став гордістю школи.

У 60-х р. ХХ ст. будинки піонерів та Палаці піонерів та школярів були створені майже у всіх містах і в багатьох з них існували дитячі оркестри. У 1955

році в Херсонському Палаці піонерів почав працювати духовий оркестр, що невдовзі став неодноразовим переможцем Всеукраїнських оглядів духових оркестрів у м. Києві, Одесі. Беззмінним керівником духового оркестру був з 1955 по 2012 рр. Семен Ізраїлович Ривкін, Заслужений працівник культури України, Почесний громадянин міста Херсон.

У 1964 році дитячий духовий оркестр було створено у Северодонецькому Палаці піонерів та школярів. Його керівником був військовий диригент, талановитий педагог Олексій Семенов; тепер керує учень О. Семенова Юрій Миколайович Головін.

У жовтні 1967-го року засновано оркестр духових інструментів «Зміна» Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості. Першим керівником колективу був Степаненко Станіслав Макарович.

У травні 1973 року був створений дитячий духовий оркестр у Будинку культури Деревообробного комбінату Смига Дубенського району, Рівненської області. Колектив багаторазовий переможець всеукраїнських та міжнародних фестивалів та конкурсів в Україні та за її межами. Свою майстерність оркестр неодноразово показував у Польщі, Латвії Білорусі, Болгарії. Керівник колективу – Василь Гайдайчук. Історія продовжується.

У 80-х роках ХХ ст. при музичних школах міст Кривий Ріг, Дніпропетровськ, Запоріжжя серед дитячих духових оркестрів з'явилися джазові. Так, у 1980 році в музичній школі № 10 міста Кривий Ріг виник один із перших таких колективів. Його організатором був Олександр Робертович Гебель, який сам писав аранжування. Дитячий біг-бенд побував на джазових фестивалях у Фінляндії, Німеччині, Швеції, Болгарії, Австрії, Данії, Польщі та Румунії. Цікаво що цей колектив слухав Білл Клінтон, під час свого візиту до України. З 1987 по 1997 рр. Олександр Гебель проводить у Кривому Розі джазовий фестиваль «Горизонти джазу», і дитячий біг-бенд був його постійним учасником.

У 90-х рр. ХХ ст., коли наша країна знаходилась у складній економічній та соціально-політичній ситуації, розвиток дитячих оркестрів призупинився, а їх кількість кардинально зменшилась. Проте вже на початку 2000-х рр. дитячі оркестри продовжили своє існування.

У Дніпровській дитячій музичній школі № 6 ім. В.І. Скуратовського працює дитячий «Little band» під керівництвом Володимира Абрамовича Марховського. Колектив виконує сучасну популярну музику та джазові аранжування. 14 років В. Марховський і його оркестр є учасниками програми «Парад оркестрів», що має на меті пропагувати серед дітей шкільного віку виконавство на музичних інструментах.

Уваги заслуговує джазовий оркестр центру творчості дітей та юнацтва Оболонського району м. Києва «Victor Basiuk orchestra». Оркестр – лауреат фестивалів та конкурсів, відомий своєю діяльністю в Києві та в Україні. Найбільш відомими в Україні колективами є учасники першої дитячої «Битви оркестрів» - дитячий оркестр «Львівські фанфари» (Львів) та дитячий естрадно-духовий оркестр «Сувенір» (Київ).

Дитячий духовий оркестр Львівської дитячої музичної школи № 5 «Львівські фанфари» був створений у 1982 році. Оркестр є активним учасником культурного життя Львова, його виступи завжди користуються успіхом. Колектив є учасником міжнародних фестивалів духової музики в Італії, Польщі, Німеччині, Франції, Голландії та Україні. Диригент та художній керівник Андріян Леськів є організатором міжнародного фестивалю духових оркестрів «Королівський Лев», який проводиться на початку травня і пропонує глядачам парад оркестрів, виступи, дефіле та концерти.

Дитячий естрадно-духовий оркестр «Сувенір» Дарницького дитячо-юнацького центру засновано у 1974 році. Колектив виконує різноманітну за жанрами музику та популяризує оркестрове виконавство в Україні і за кордоном. Оркестр є багаторазовим лауреатом всеукраїнських та міжнародних фестивалів та конкурсів, переможцем першої «Битви оркестрів діти» та «Битви оркестрів батьки VS діти», учасником Дня Вуличної музики, Charity weekend, Kyiv music days, Новий рік на Софії, Новий рік на Контрактовій) Художній керівник та диригент – Олександр Білошапка.

Ще одним відомим колективом, що популяризує джазову музику, є оркестр «Джаз-академія». Створено колектив у вересні 2007 року дуже творчим та натхненним музикантом, та педагогом – Анатолієм Петровичем Жульєвим. Колектив веде активну концертну діяльність і за час свого існування має перемоги у багатьох фестивалях та конкурсах.

Отже, на основі аналізу історичних хронік навчальних закладів, матеріалу періодичних видань з'ясовано, що в історії дитячих духових оркестрів можна виділити декілька етапів їх розвитку:

- I етап (20-і рр.- 50-70-ті роки XX ст.): відбувається зародження форми дитячого оркестрового музикування. Головну роль у цьому процесі відіграли комуни А.С. Макаренка.

- II етап (50-70-ті роки XX ст.): відзначається широким впровадженням дитячих духових оркестрів у дозвілля школярів, організацією колективів у Будинках піонерів, Палацах дитячо-юнацької творчості і школах.

- III етап (початок 80-х років XX ст.): характеризується виникненням дитячих бендів як нового стильового напрямку у розвитку традиції дитячих оркестрів.

- IV етап (початок 90-х років XX ст.): трансформація дитячих духових оркестрів та репертуару згідно національних традицій та світових тенденцій.

На сучасному етапі оркестри продовжують свою діяльність, але цей етап має свої особливості: у сучасних дітей, особливо у містах є великий вібір проведення дозвілля і не всі з них мають позитивний вплив на підростаюче покоління; стан інструментаріюв деяких загальноосвітніх школах та Центрах дитячо-юнацької творчості вже застарів; не вистачає також керівників оркестрів, які б мали бажання працювати з дітьми.

Система освіти намагалась залучити до колективної діяльності дітей шкільного віку, організувати їх дозвілля з користю для суспільства. Дитячі духові оркестри допомагали створювали урочисту атмосферу різноманітних заходів та парадів.

Протягом історії свого існування дитячі духові оркестри пройшли шлях від гуртків художньої самодіяльності школярів до джазових бендів та великих за об'ємом творчих одиниць, які мають в своєму складі навіть вокально-хореографічні групи. Тому сьогодні не зникає надія, що дитячі колективи будуть ще довгий час прикрашати собою святкові заходи України.

Література

1. Григор'єв Г. Чи є у духової музики майбутнє в Україні? // Проблеми методики та виконавства на духових інструментах. Вип.70. Кн. 1. Київ, 2008. С. 63-67.
2. Жульєв А.П. Методичні засади роботи з навчальним оркестром (з особистого досвіду роботи з оркестром "Джаз-академія") // Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. - зб. наук. праць С.Д. Цюлюпа Вип. 19. Рівне : Волинські обереги, 2019 р. С. 144-150.
3. Нежинский О. Детский духовий оркестр. Москва : Музыка, 1981. 128 с.
4. Рибачук І.Г. Музично-естетичне виховання в педагогічному досвіді А.С.Макаренка // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук.праць. Вип. 4 / Полтав. держ. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2008. С. 120-126.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авраменко Віта, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Авраменко Наталя, кандидат педагогічних наук, викладач, Вінницька академія неперервної освіти;

Біличенко О. Л., доктор наук із соціальних комунікацій, професор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Будянський Дмитро, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Василега Павло, аспірант Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Гандзюк Олександра, доцент кафедри української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Герман Вікторія, кандидат філологічних наук, доцент Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Громик Юрій Васильович, кандидат філологічних наук, доцент, проректор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Громова Наталія, кандидат педагогічних наук, доцент Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Давидова Ірина, вчитель англійської мови I категорії, Сумський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I ступеня – дошкільний навчальний заклад №9 «Веснянка»;

Калашник Світлана, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Колган О. В., кандидат філологічних наук, доцент ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;

Корицька Галина, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради;

Корицький Олексій, студент 3 курсу факультету журналістики Запорізького національного університету;

Крикуненко Юлія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Криськів Мирослава, кандидат педагогічних наук, викладач, Тернопільський національний педагогічний університет ім..В. Гнатюка;

Куманська Юлія, здобувач кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк);

Левенок Інна, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Лукьянов Д. В., кандидат технічних наук, професор, Белорусский национальный технический университет, Межотраслевой институт повышения квалификации и переподготовки персонала;

Лянной Юрій, ректор, доктор педагогічних наук, професор, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Матвієнко Валерія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Мельник Сергій, аспірант Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Накашидзе Ірина, кандидат філологічних наук, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна;

Омельяненко Віталій, кандидат економічних наук, доцент кафедри бізнес-економіки та адміністрування Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Омельяненко Олена, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Пежинська О. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри Романогерманської філології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка;

Подлєсна Ірина, вчитель української мови та літератури, Новоспаська загальноосвітня школа I-III ступенів Приазовської районної ради Запорізької області;

Пономаренко Наталія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Прокопенко Ірина, Тітунова Валентина, Прилуцький агротехнічний коледж;

Пшенична Любов, кандидат наук з державного управління, професор, перший проректор Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Самохвалова Ірина, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Сбруєва Аліна, доктор педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Семеног Олена, доктор педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Соколова Ганна, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, викладач вищої категорії КЗ СМР СДМШ №1;

Степанець Микола, аспірант Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Сьоміна Анастасія, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Трофименко Аліна, аспірантка кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка;

Усманова Олена, к.філол. н., доцент кафедри журналістики Запорізького національного університету;

Черепанова Світлана, доктор філософських наук, кафедра філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького;

Шамунова Катерина, аспірантка кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка; методист з початкової освіти навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;

Шарова Тетяна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української і зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького;

Шупик Тетяна, аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Яблонський Максим, кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри соціальних комунікацій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Ячменик Марина, кандидат педагогічних наук, викладач Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Scientific issue

**Materials of
International scientific and practical conference**

**ACADEMIC CULTURE OF THE RESEARCHER
IN THE EDUCATIONAL SPACE**

(14-15 May 2020 year)

Sumy: Sumy State Pedagogical University, 2019
Certificate of № 31231 dated November 2, 2000

Responsible for the issue: V.I. Sheiko
Computer typesetting: O.M. Semenog

Submitted to the issue on May 5, 2020. Signed for printing on May 27, 2020.

Format 60x84 / 16. Garn. Gambria. Print risogr.

Paper offset. Mind. printing. arch. 12.78. Obl.-vid. arch. 14.63.

Circulation 100. Type. № 36.

Sumy State Pedagogical University
Publishing House named after A.S. Makarenko
40002, Sumy, street Romenskaya, 87

Made on the equipment of Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko